

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Tarih

**XIX. YÜZYILDA OSMANLI BALKANLARINDA DEPREMLER VE
AFET YÖNETİMİ**

Erkan ENER

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

XIX. YÜZYILDA OSMANLI BALKANLARINDA DEPREMLER VE
AFET YÖNETİMİ

Erkan ENER

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

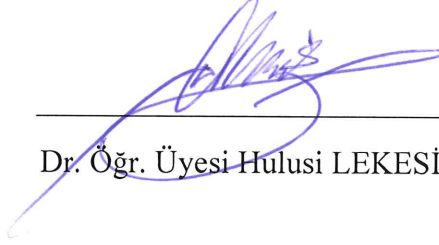
Tarih

Yüksek Lisans Tezi

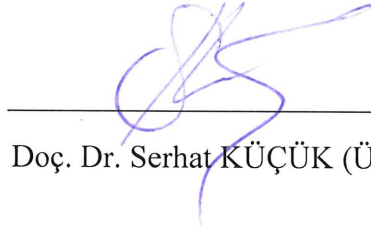
Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

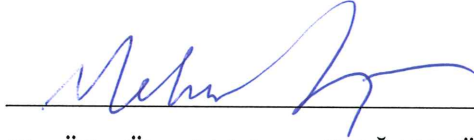
Erkan ENER tarafından hazırlanan “XIX. Yüzyılda Osmanlı Balkanlarında Depremler ve Afet Yönetimi” başlıklı bu çalışma, 12.09.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Hulusi LEKESİZ (Başkan)

Doç. Dr. Serhat KÜÇÜK (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet DOĞAN (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

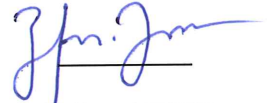
Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayımlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

26/09/2019

Erkan ENER

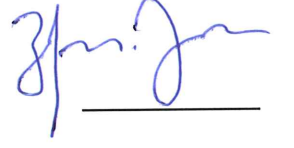
¹ “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Dr. Öğr. Üyesi Hulusi LEKESİZ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Erkan ENER

TEŞEKKÜR

Severek alıŐtıđım bu tez esnasında yardımlarını esirgemeyip bana her zaman destek olan kıymetli insanların isimlerini anmadan geçemeyeceğim.

Bu tezin ortaya çıkmasında bende çok emeği olan Dr. Öğr. Üyesi Hulusi Lekesiz hocama özellikle teşekkür etmek istiyorum. Onun katkıları ve özellikle arşiv araştırmaları esnasındaki yönlendirmeleri bu çalışma için çok önemli olmuştur. Ayrıca tezin yazım aşamasında sormuŐ olduğu sorularla konuya farklı açılardan bakmamı sağlamıştır. Çalışma konusunu belirlediğimiz ilk andan itibaren kıymetli vaktini ayırarak araştırma safhasından yazım safhasına kadar benden yardımını esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Hulusi Lekesiz'e teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında maddi manevi desteklerini esirgemeyen annem Sema Ener'e, babam Hasan Ener'e ve ablalarım Emine Bengül Hezer ile Güldane Gamze Elver'e ve bu çalışmanın her aşamasında beni yürekten destekleyen ve hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan eŐim Kübra Ener'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmamın başından sonuna kadar değerli görüş ve tavsiyelerini aldığım arkadaŐım Metehan Sarıgöllü'ye teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

ENER, Erkan. *XIX. Yüzyılda Osmanlı Balkanlarında Depremler Ve Afet Yönetimi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Bu tez XIX. yüzyılda Balkan coğrafyasında meydana gelen depremleri ele almaktadır. Tezde XIX. yüzyılda Balkan coğrafyasında meydana gelen depremler Osmanlı arşiv belgeleri üzerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda kronolojik olarak sıralandıktan sonra bu depremlerin yol açtığı hasarlar ve kayıplar, Osmanlı Devleti'nde kriz yönetimi, Osmanlı merkezi ve mahalli yönetiminin depremler karşısındaki tutumları sorgulanmıştır. Meydana gelen depremler hakkında bilgiler vererek Osmanlı Devleti'nin bu depremler karşısında afetzedelere ve afet bölgesine nasıl bir uygulama ile yardımcı olmaya çalıştığı, afet yönetim mekanizmasını nasıl kurduğunu, nasıl bir kriz yönetimi sergilendiğini bu çalışmanın temel konusudur.

Anahtar Sözcükler

XIX. Yüzyıl, Deprem, Balkan, Osmanlı İmparatorluğu, Afet Yönetimi

ABSTRACT

ENER, Erkan. *Earthquake and Disaster Management in the XIXth Century Ottoman Balkans*, Master's Thesis, Ankara, 2019.

This thesis is concerned with earthquakes in the Balkan geography of the XIXth century. In course of the thesis, firstly the earthquakes which is occurred XIXth century in Balkan region, was detected in Ottoman archive documents and they chronologise after that this documents was analysed in the way of damages, loses, crisis management in the Ottoman Empire, the manner of the central government and local authorities. Main subject of this study after the earthquakes the Ottoman Empire how to help disaster victims and disaster centers and to organized disaster management mechanism and whether this mechanism was working effectively.

Keywords

XIXth Century, Earthquake, the Balkans, Ottoman Empire, Disaster Management

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
TABLolar	xi
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: BALKAN COĞRAFYASINA VE BÖLGENİN DEPREMSELLİK NİTELİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	9
1.1 BALKAN ADI, SINIRLARI VE COĞRAFİ YAPISI	9
1.2. XIX. YÜZYILA KADAR OSMANLI İMPARATORLUĞU’NUN BALKAN COĞRAFYASI.....	13
1.3. XIX. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU’NUN BALKAN COĞRAFYASI.....	17
1.4. OSMANLI LİTERATÜRÜNDE VE ÇAĞDAŞ LİTERATÜRDE DEPREM.....	20
1.5. BALKAN COĞRAFYASININ DEPREMSELLİĞİ	24
II. BÖLÜM: XIX. YÜZYILDA BALKAN COĞRAFYASINDA MEYDANA GELEN DEPREMLER.....	28
2.1. SEÇİŞTE DEPREMİ (1839).....	34
2.2. İŞKODRA DEPREMİ (1845).....	35
2.3. BERAT DEPREMİ (1851)	36
2.4. DELVİNE DEPREMİ (KAFOSSEL KALESİ) (1854)	44
2.5. DELVİNE DEPREMİ (1858).....	46
2.6. SOFYA DEPREMİ (1858)	47
2.7. MORA DEPREMİ (1886)	51

2.8. KOROLEŞ DEPREMİ (1893).....	53
2.9. GÖRİCE DEPREMİ (1893).....	57
2.10. ATALANTİ DEPREMİ (1894).....	61
2.11. AYDONAT VE MARGİLİÇ DEPREMİ (1895).....	64
III. BÖLÜM: AFET YÖNETİMİ	67
3.1. İLETİŞİM: DEPREMLERİN MERKEZE BİLDİRİLMESİ VE HASAR TESPİTİ.....	68
3.2. BARINMA: BARAKA İNŞASI VE ÇADIR TEMİNİ	74
3.3. TEDBİR VE KORUMA: HASTANE VE HAPİSHANELERDE BULUNANLARIN GÜVENLİ BÖLGELERE NAKLİ VE HÜKÜMET KONAĞININ TAŞINMASI	84
3.4. ÖNLEM: OKULLARIN TATİL EDİLMESİ.....	86
3.5. FİNANSMAN: İÂNE KOMİSYONLARININ KURULMASI VE ATİYYE-İ SENİYYE GÖNDERİLMESİ.....	88
3.6. SİYASİ NÜFUZA ETKİ ETMENİN ÖNÜNE GEÇMEK: YARDIM AMAÇLI SOSYAL ORGANİZASYONLAR VE YARDIM KOMİSYONLARI ÜZERİNDE ALINAN TEDBİRLER.....	91
3.7. DEPREMZEDELERE TANINAN VERGİ MUAFİYETİ.....	94
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA.....	101
EK-1. TABLO 1: 22 AĞUSTOS 1802 - 5 TEMMUZ 1898 YILLARI ARASINDA MEYDANA GELEN DEPREMLER	112
EK-2. İŞKODRA KALESİ MASRAF DEFTERİ	128
EK-3. BERAT DEPREMİ KEŞİF DEFTERİ.....	129
EK-4. KAFOSEL KALESİ KEŞİF DEFTERİ	130
EK-5. KAFOSEL KALESİNE AİT ÇİZİM.....	131
EK-6. 1858 DELVİNE DEPREMİ KEŞİF RAPORU.....	132
EK-7. KOROLEŞ DEPREMİNİN AYRINTILARINI İÇEREN TELGRAF.....	133
EK-8. ORJİNALLİK RAPORU	134
EK-9. ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU	136

KISALTMALAR

A.}AMD.	:Sadaret Amedi Kalemî Evrakı
A.}MKT.MHM.	:Sadaret Mühimme Kalemî Evrakı
A.}MKT.MVL.	:Sadaret Meclis-i Vâlâ Evrakı
A.}MKT.NZD.	:Sadaret Nezâret ve Devair Evrakı
A.}MKT.UM..	:Sadaret Umum Vilayat Evrakı
AE.SSLM.III.	:Ali Emiri Tasnifi Selim III
BEO	:Bâb-1 Âlî Evrak Odası
BOA	:Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
c.	:Cilt
C..ADL.	:Cevdet Adliye
C..AS..	:Cevdet Askeriye
C..BLD..	:Cevdet Belediye
C..DH..	:Cevdet Dahiliye
C..EV..	:Cevdet Evkâf
Çev.	:Çeviren
DH.MKT.	:Dahiliye Mektubî Kalemî
DH.ŞFR.	:Dahiliye Şifre Kalemî
HAT	:Hatt-ı Hümâyûn
HR.MKT.	:Hariciye Nezâreti Mektubi Kalemî
HR.SYS.	:Hariciye Nezâreti Siyasi
HR.TO..	:Hariciye Nezâreti Tercüme Odası

İ..DH..	:İrade Dahiliye
İ..HR.	:İrade Hariciye
İ..HUS.	:İrade Hususi
İ..MVL.	:İrade Meclis-i Vâlâ
İ..PT..	:İrade Telgraf ve Posta
İ..TAL.	:İrade Taltifat
MF.MKT.	:Maarif Nezâreti Mektubi Kalemi
MVL	:Meclis-i Vâlâ
No.	:Numara
s.	:Sayfa
ŞD.	:Şura-yı Devlet
Y..A..HUS.	:Yıldız Hususi Maruzat
Y..MTV..	:Yıldız Mütenevvi Maruzat
Y..PRK.ASK.	:Yıldız Askeri Maruzat
Y..PRK.EŞA.	:Yıldız Elçilik Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik
Y..PRK.DH..	:Yıldız Dahiliye Nezâreti Maruzatı
Y..PRK.MF..	:Yıldız Maarif Nezâreti Maruzatı
Y..PRK.PT..	:Yıldız Posta Telgraf Nezâreti Maruzatı
Y..PRK.SRN..	:Yıldız Serkurenalık Evrakı
yy.	:Yüzyıl

TABLÖLAR

Tablo 1 : 22 Ağustos 1802 - 5 Temmuz 1898 Yılları Arasında Meydana Gelen Depremler

GİRİŞ

Tarih boyunca doğal afetler, toplumların sosyal, kültürel ve ekonomik hayatlarını derinden etkilemiştir. Doğal afetlerin en yıkıcılarından birisi şüphesiz depremlerdir. Geçmişte ve bugün pek çok örneği görüleceği üzere depremler, şiddetine göre, bir yerleşim yerinin tamamen yıkılmasına, birçok insanın ölmesine ve hayvanların telef olmasına sebep olmuştur. Yaşanan herhangi bir deprem yine şiddetine göre sosyal, kültürel ve ekonomik hayatın yavaşlamasına etki etmiştir. Bu durum da devletleri yakından ilgilendirmiştir. Balkanların tarihine baktığımızda fiziki coğrafyası ve tektonik özellikleri sebebi ile pek çok depremin meydana geldiği bir bölge olduğu göze çarpmıştır. Sahip olduğu bu jeolojik özellikleri sebebi ile Osmanlı Devleti döneminde de Balkanlar'da pek çok deprem meydana gelmiştir. Meydana gelen bu depremler ile birçok kişi hayatını kaybetmiş veya yaralanmış, birçok hayvan telef olmuş, birçok yapı harap olmuş, binlerce ev yıkılmış, birçok depremzede evsiz kalmış ve bu durum da bölgenin sosyal ve ekonomik tarihine etki etmiştir.

Bu tezde XIX. yüzyılda balkan coğrafyasında meydana gelen depremler arşiv belgeleri doğrultusunda ele alınmış ve Osmanlı Devleti'nin depremler karşısında ortaya koymuş olduğu afet yönetim mekanizması anlatılmaya çalışılmıştır. Geçmişte yaşanan depremlere dair tarihi verilerin sunduğu her türlü bilgi insanları muhtemel bir afette nasıl davranacakları hakkında daha bilinçli kılacaktır. Ayrıca geçmişte yaşanan depremler ve meydana getirdikleri zararları belirtmek dönemin sosyal ve ekonomik tarihi üzerinde daha ciddi analizler yapılmasına imkan verecektir.

Meydana gelen depremler ile ilgili olarak tezimiz açısından en önemli kaynak grubunu arşiv belgeleri oluşturmuştur. Bu bağlamda deprem bölgesinden merkeze gönderilen her türlü bilgi ve belgeler, merkezi hükümetten istenilen ihtiyaç maddeleri ve merkezi hükümetin deprem bölgesine göndermiş olduğu her türlü belge veya belgeler afet yönetimi hakkında bize önemli bilgiler sunmuştur. Çalışmamızın alanı geniş tutulmuş ancak filolojik yetersizliklerden dolayı Osmanlıca arşiv belgeleri, Türkçe ve İngilizce eserlerden yararlanılmıştır. Tezde ana kaynak olarak arşiv belgeleri kullanılmış ve aynı zamanda araştırma eserler (ikincil literatür) ve haritalardan da yararlanılmıştır. Böyle bir

çalışmada coğrafya bilgisi kaçınılmazdır ve bu sebepten dolayı da balkanların fiziki coğrafyası özellikle incelenmiş ve bu konuda bilgi sahibi olunmuştur.

Osmanlı Devleti döneminde meydana gelen depremler Osmanlı tarihi üzerine yapılan deprem araştırmaları ve doğal afet çalışmalarında kendine yer bulmuştur. Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış olmasından dolayı İstanbul'da meydana gelen şiddetli ve yıkıcı depremler üzerine daha çok makale ve kitap yazıldığı gözlemlenmiştir. Kemalettin Kuzucu tarafından kaleme alınan "Osmanlı Döneminde İstanbul Depremleri" isimli makalesi imparatorluk başkentinde meydana gelen yıkıcı depremleri (1489 Depremi, 1509 Depremi/Küçük Kıyamet, 1648 Depremi, 1754 Depremi, 1766 Depremi ve 1894 Depremi) ele almaktadır.¹ Hamiyet Sezer'in "1894 İstanbul Depremi Hakkında Bir Rapor Üzerine İnceleme" isimli çalışması 1894 İstanbul depremi üzerine 1894 yılında Atina Rasathanesi müdürü tarafından hazırlanmış olan Osmanlıca raporun tercümesini oluşturmaktadır.² Fatma Ürekli'nin "Osmanlı Döneminde İstanbul'da Meydana Gelen Âfetlere İlişkin Literatür"³ isimli makalesi Osmanlı dönemi İstanbul'unda meydana gelen doğal afetler üzerine yapılmış olan çalışma ve kaynaklar ile ilgili bilgi vermektedir. Yine Fatma Ürekli tarafından hazırlanmış bir çalışma olan "İstanbul'da 1894 Depremi"⁴ isimli eser depremden sonra hazırlanmış olan bir rapor üzerinden 1894 İstanbul depremini anlatmaktadır. Bunların yanı sıra Sema Küçükalioğlu Özkılıç'ın "1894 Depremi ve İstanbul" isimli eseri de yine İstanbul ile ilgili olan çalışmalardan birisidir.⁵

Osmanlı Dönemi İstanbul'u üzerine yapılan deprem çalışmaları haricinde tespit etmiş olduğumuz çalışmalar ise şu şekildedir: Orhan Kılıç'ın "Mühimme Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Meydana Gelen Depremler"⁶ isimli makalesi XVI. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen depremlerde ortaya çıkan hasar

¹ Kuzucu, K.(1999). Osmanlı Döneminde İstanbul Depremleri. *Osmanlı (Toplum)*, (c. V, s. 678-685). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 678-685.

² Sezer, H.(1996). 1894 İstanbul Depremi Hakkında Bir Rapor Üzerine İnceleme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi (Cilt: 18, Sayı: 29, s. 169-197.)*

³ Ürekli, F.(2010). Osmanlı Döneminde İstanbul'da Meydana Gelen Âfetlere İlişkin Literatür. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Cilt: 8, Sayı: 16, s. 101-130.)*

⁴ Ürekli, F.(1999). *İstanbul'da 1894 Depremi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

⁵ Küçükalioğlu Özkılıç, S.(2015). *1894 Depremi ve İstanbul*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

⁶ Kılıç, O.(1999). Mühimme Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Meydana Gelen Depremler. *Osmanlı (Toplum)*, (c. V, s. 671-677). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 671-677.

durumu ve depremlerden sonra alınan tedbirlerden bahsetmektedir. Mehmet Yavuz Erler'in "XIX. Yüzyıldaki Bazı Doğal Afetler ve Osmanlı Yönetimi" isimli makalesi XIX. yüzyılda meydana gelen doğal afetler hakkında bilgiler vererek, afetlerin hasar dereceleri ve devletin afetzedelere nasıl bir uygulama ile yardımcı olmaya çalıştığını ele almıştır.⁷ Çalışmada doğal afetler türlerine göre ayrıldıktan sonra XIX. yüzyıldan örnekler verilerek anlatılmıştır. Kibar Bal ise "Tanzimat'tan II. Meşrutiyete Osmanlı'da Depremler (1839-1908)" isimli makalesinde Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e kadar olan tarihler içerisinde Anadolu'da meydana gelen depremleri kronolojik olarak sıraladıktan sonra, depremlerin hasar dereceleri ve yine depremlerin, halka, çevreye, bölge ve ülkenin sosyo-ekonomik yapısına ne gibi etkileri olduğu konuları üzerinde durmuştur.⁸

Bu çalışmalar haricinde konumuz açısından önemli olan iki diğer eserden birincisi editörlüğünü Elizabeth Zachariadou'nun üstlendiği "*Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler*" isimli çalışmadır.⁹ Bu eser her ne kadar iki bölümden oluşmuş ve bir bölümünü seller ve kuraklıklar işgal etmiş olsa da depremler için ayrılan bölüm daha fazla yer tutmuş ve bize araştırmamızı farklı bakış açıları ile ele almamız açısından yol gösterici olmuştur. İkincisi ise Selahattin Satılmış'ın "*Osmanlı Devleti'nde Afet Yönetimi ve Depremlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri (XIX. Yüzyıl Anadolu Depremlerinin Işığında)*" adlı çalışmasıdır.¹⁰ Bu çalışmada XIX. yüzyılda, günümüz Türkiye'si sınırları içinde meydana gelen depremler ele alınarak Osmanlı afet yönetim mekanizması anlatılmıştır.

Yapılmış olan tüm bu çalışmalardan hareketle XIX. yüzyıl Osmanlı arşiv belgelerinde yer alan Balkan depremlerini inceleyen bir çalışmanın eksikliğini fark etmiş olmamız böyle bir çalışmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir diğer deyişle daha önce yapılmış olan çalışmalarda arşiv belgelerinden yola çıkarak XIX. yüzyıl Osmanlı İstanbul'u ve Anadolu coğrafyası üzerine çalışmalar yapıldığı tespit edilmiş ve böylece Balkan coğrafyası üzerine de bir çalışma yapmanın bu alanda önemli bir açığı

⁷ "Jeolojik Afetler (Deprem)" başlığı altında 1851 yılında Berat'ta, 1858 yılında Sofya ve Ergiri'de deprem meydana geldiği bilgisi verilmiş ancak depremlere dair detaylı bilgi sunulmadığı tespit edilmiştir. Bahsi geçen depremlerden 1851 Berat ve 1858 Sofya depremleri çalışmamızda detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Erler, M.Y.(2002). XIX. Yüzyıldaki Bazı Doğal Afetler ve Osmanlı Yönetimi. *Türkler*, (c. 13, s. 762-769). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. s. 762-771.

⁸ Bal, K.(2018). Tanzimat'tan II. Meşrutiyete Osmanlı'da Depremler (1839-1908). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. (Yıl: 6, Sayı: 72, Haziran 2018, s. 526-544).

⁹ Zachariadou, E.(2001). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler*. (G. Ç. Güven, S. Öztürk, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

¹⁰ Satılmış, S.(2019). *Osmanlı Devleti'nde Afet Yönetimi ve Depremlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri(XIX. Yüzyıl Anadolu Depremlerinin Işığında)*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

kapatacağı kanaatine varılmıştır. Yaptığımız bu çalışma Osmanlı arşiv belgeleri ışığında XIX. yüzyılda Balkanlarda meydana gelen depremleri ele almıştır.

Çalışmanın en önemli kaynak grubunu Osmanlı arşiv belgeleri oluşturmaktadır. Osmanlı Tarihi üzerine yapılacak olan bir araştırmada Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nin bize sunacak olduğu kayıtlar tartışmasız büyük bir öneme sahiptir. Belgelerin önemi bize sunacak olduğu verilerin devletin aklını ve düşünüş tarzını en gerçek ve açık haliyle sunacak olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle araştırmanın ana kaynak grubunu Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi belgeleri oluşturmaktadır. Bu sebepten dolayı çalışmada ilk adım olarak “deprem” kelimesinin Osmanlı arşiv belgelerinde ve Osmanlıca'daki karşılığı tespit edilmiştir. Daha sonra Osmanlı literatüründe deprem kelimesine karşılık olarak kullanılan; “hareket”, “hareket-i arz”, “hareket-i arziyye”, “hareket-i şedîde”, “zelzele”, “tezelzül”, “tezelzülât”, “tezelzülât-ı arziyye” ve “zelâzil” gibi tabirler üzerinden arşivde detaylı bir tarama yapılmıştır. Yapılan tarama neticesinde; XIX. yüzyılı içeren belge kataloglarından Balkanlardaki depremler ile ilgili bilgi veren belgeler tespit edilmiş ve konumuzun sınırları içerisine giren arşiv belgeleri ayıklanmıştır. Ayıklanan belgeler üzerinden elde edilen bilgiler araştırma eserler ile birleştirilmiş ve son olarak konumuza ana problem olarak saptadığımız afet yönetim mekanizması anlatılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla bu tezde arşiv kaynaklarının bize sunduğu bilgiler üzerinden Osmanlı Devleti'nin afet yönetimi açıklanmaya çalışılmıştır. Konumuza katkı sağlayacağını düşündüğümüz Kızılay arşivi de taranmış ancak değerlendirmiş olduğumuz depremlere dair herhangi bir belgeye rastlanmamıştır.¹¹ Ayrıca dönemin basınında yani Osmanlıca gazetelerde yer alan haberlerin meydana gelen depremlerden sonra halkın içine düştüğü durumu daha açık bir şekilde ortaya koyacağı düşünülmüş ve böylece *Tercüman-ı*

¹¹ Savaş alanlarında sağlık hizmeti verecek olan uluslararası bir yardım örgütü olarak 1863 yılında Cenevre'de kurulan Salib-i Ahmer'in işlevinin doğu ülkelerinde geliştirilmesi amacıyla 1868'de İstanbul'da kurulan Mecruhin ve Marda-i Askeriyeye İmdad ve Muavenet Cemiyet-i Osmaniyesi, 1876 yılında Hilal-i Ahmer Cemiyeti adını almıştır. İlk olarak 1877-78 Osmanlı Rus savaşında cephe ve cephe gerisinde yardımlarıyla (yaralı ve hasta askerlerin tedavileri, göçmenlerin ihtiyaçlarının giderilmesi konuları) öne çıktıktan sonra II. Meşrutiyet'in ilk yıllarına kadar etkin bir rol oynamamış olan cemiyet, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra özellikle Trablusgarp Savaşı'nda ve daha sonrasında etkin rol oynamıştır. Dolayısıyla Kızılay arşivinde konumuzun kaynak grubunu zenginleştirecek belge veya bilgilere ulaşılamamıştır. Çapa, M.(2002). Kızılay. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 25, s.544-546). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 544-545.

Hakikat ve *Ceride-i Havâdis* gazeteleri de incelenerek elde edilen bilgiler çalışmamıza eklenmiştir.

Tez üç ana bölümden oluşmaktadır. Deprem konusunun fiziki coğrafya ile doğrudan bağlantılı olması ve konumuzun sınırlarını belirtiyor olması nedeniyle birinci bölümde genel hatları ile Balkan coğrafyası ve Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıla kadar olan balkan topraklarından bahsedilmiştir. Aynı zamanda konunun kapsadığı tarih aralığına vurgu yapmak için yine bu bölümde Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıldaki Balkan toprakları üzerinde durulmuştur. Daha sonra afet kavramına odaklanılmıştır. Toplumların sosyal, kültürel ve ekonomik hayatlarını derinden etkileyen doğal afetler ve bunların en yıkıcısı olarak değerlendirdiğimiz depremler “doğal afet” tanımı üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Ardından Osmanlı literatüründe ve çağdaş literatürde deprem kavramı üzerinde durulmuş ve daha sonra Balkan coğrafyasının depremselliği anlatılmıştır.

İkinci bölümde arşiv belgelerinden elde edilen bilgiler dâhilinde XIX. yüzyıl Balkan coğrafyasında meydana gelen depremler kronolojik olarak sıralanmaya çalışılmıştır.¹² Depremler kronolojik olarak sıralandıktan sonra içlerinden şiddeti yüksek, yıkıcılığı fazla ve etki ettiği alan geniş olan 11 deprem seçilmiştir. Bu bölümde seçilen 11 deprem afet yönetimi hakkında bize daha fazla bilgi verdiğini düşündüğümüz için ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde de tezimizin asıl konusunu oluşturan afet yönetimi yer almıştır. Elde edilen tüm bilgiler doğrultusunda yüzyıl gibi geniş bir zaman dilimi ve bu zaman dilimi içerisinde meydana gelen değişiklikler de göz önüne alınarak meydana gelen depremler karşısında Osmanlı Devleti'nin afet yönetimi anlatılmaya çalışılmıştır.

Konu için sınırlandırmış olduğumuz zaman dilimi içerisinde Osmanlı Devleti'nde köklü pek çok yenilik yaşanmıştır. Bizim açımızdan önemli olduğunu düşündüğümüz konuların başını Tanzimat Fermanı'nın ilanı çekmiştir.¹³ Tanzimat Fermanı'nın ilanından yüzyılın sonlarına kadar devlet kademesinde ortaya çıkan yeni kurumlar, yerel

¹² Meydana gelen depremlerin kronolojik olarak sıralanmış olduğu tablo için bakınız EK 1.

¹³ İnalçık, H.(2012). Tanzimat nedir?. İnalçık, H., Seyitdanlıoğlu, M.(Editörler). *Tanzimat, Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu* (s. 29-56). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. s. 29-56.

yönetim anlayışında yaşanan yenilikler ve yaşanan teknolojik gelişmeler afet yönetim mekanizmasının değerlendirilmesi süreçlerine önemli bir şekilde etki etmiştir.

Tanzimat'ın ilanını takip eden süreçte merkez ve taşra idarelerinde birçok değişiklik yaşanmıştır. İdare sisteminde yapılmış olan bu değişiklikler merkez ve taşra arasında iletişim mekanizmasının gelişmesine ve daha hızlı yapılmasına olanak sağlamıştır. Aynı zamanda taşra idaresinde de bir takım yenilikler yapılmış ve böylece hem yönetim mekanizması hem de iletişim mekanizması daha canlı tutulmak istenmiştir.

XIX. yüzyılın merkez ve taşra arasındaki idari yapılanma şu şekildedir: Klasik yapıda taşra yönetiminin ana birimini eyalet ve eyaletlere bağlı olan sancaklar oluşturmuştur. Eyaletlerde sancakların üzerinde denetleyici ve yönlendirici olarak eyalet valileri bulunur fakat gerçek anlamda mali, adli ve idari örgütlenme sancak düzeyinde yaşanmıştır. Tanzimat reformlarıyla (1864 ve 1871 Vilâyet Nizâm-nâmeleri) birlikte sınırları daraltılmış olarak eyaletler vilayetlere dönüştürülmüştür. Vilayetlerin alt birimi olarak livalar (sancak), livalara bağlı olan kazalar, kazalara bağlı olarak da karyeler (köy) ihdas edilmiştir. Vilayetlerde merkezi temsilen vali, maiyetinde ise defterdar, mektubçu, umur-ı nafia memuru, ticaret ve ziraat memuru ve müfettiş-i hükkam bulunur ayrıca valinin başkanlığında sürekli toplanan bir vilayet idare meclisi, liva ve kazalar da aynı şekilde liva idare meclisi ve kaza idare meclisleri kurulmuştur.¹⁴ Vilayet idare meclisleri liva ve kazalardaki belediye daire meclisleri üzerinde vesayet makamıdır ve idari uyuşmazlıkların çözümü, vergi salınması ve toplanması, idari birimdeki memurlar hakkında tahkikat gibi görevler ile görevlendirilmiştir. Liva meclisleri de benzer şekilde mutasarrıf veya kaymakamın başkanlığında toplanarak livanın idari mali, bayındırlık, eğitim, tarım ve ticarete ait işlerini ve idari uyuşmazlıkları karara bağlama görevleri vardır.¹⁵ İşte tüm bu idari yapılanma meydana gelen depremlerde birbirini hareket ettiren bir çark gibi taşradan merkeze ve merkezden taşraya doğru işlemiş ve afet yönetimi aşamasında önemli ve nihai kararların alınmasını sağlamıştır.

Afet yönetimi sürecinin açıklanması açısından önemli olan bir diğer konu yaşanan teknolojik gelişmelerin Osmanlı Devleti'ne intikal etmesi olmuştur. Posta Nezâreti'nin kurulması her ne kadar bir teknolojik gelişme olmasa da daha sonra Telgraf Nezâreti

¹⁴ Ortaylı, İ.(2011). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. s. 81.

¹⁵ Ortaylı, 2011, s. 82.

ile birleşmesi ve bu birleşmeden önce haberleşme ağı adına önemli bir yer işgal etmesi burada değerlendirmeye girmesine sebep olmuştur. 1840 yılında Posta Nezâreti'nin kurulması merkez ve taşra arasında daha düzenli ve sağlıklı iletişimin yapılmasına olanak sağlamıştır.¹⁶ 1855 yılında iletişime büyük katkı sağlayan ve teknolojik anlamda önemli bir gelişme olan telgraf Osmanlı hayatına girmiştir.¹⁷ Telgrafın Osmanlı hayatına girmesi ile birlikte haberleşme anlamında çok daha iyi bir döneme geçilmiştir. 1871 yılında bu iki nezaretin birleştirilmesiyle Posta ve Telgraf Nezareti oluşturulmuştur. Posta Nezâreti ve daha sonra da Telgraf Nezâreti'nin kurulmasıyla deprem bölgesi ile merkez arasında haberleşme ağı hem daha düzenli bir hale gelmiş ve hem de deprem bölgesi ile iletişim daha kısa sürede sağlanmış ve bu durumda afet yönetimine olumlu anlamda etki etmiştir. Afet yönetimine etki eden bir diğer önemli teknolojik ve kurumsal gelişme 1868 yılında Rasadhane-i Amire'nin açılması olmuştur. 1868 yılında Osmanlı Devleti'nin ilk resmi rasathanesi olan Rasadhane-i Amire (Rasathane-i Amire-i Alaimü'l-cev) açılmış ve çalışmalarına başlamıştır. Ancak sözü edilen rasathane, ilk yıllarında meteorolojik değişimleri ve saat ayarları ile ilgili çalışmalar sürdürmüştü; gök cisimlerinin hareketleri, gökyüzü ile ilgili gözlemler ve sismografik işlemler yapmamıştır.¹⁸ Başlangıçta Posta ve Telgraf Nezareti içinde olan Rasadhane-i Amire, sonra Maarif (Eğitim) ve daha sonra da Nafia Nezâreti (Bayındırlık Bakanlığı) yapısı içinde yer almıştır.¹⁹ Belgelerden elde edilen bilgiler doğrultusunda anlaşıldığı üzere Rasadhane-i Amire 1895 yılından sonra depremlere dair bilgilerin gönderildiği bir kurum olmuştur. Daha önce belirttiğimiz gibi tüm bu bilgiler dahilinde bu çalışmanın ana eksenini depremi takip eden süreçte nasıl bir kriz yönetimi sergilendiği oluşturmaktadır. Yüzyıl içerisindeki farklı dönemlerde deprem bölgesi ile merkez arasında nasıl bir haberleşme ağı kurulduğu, deprem sonrası hasar tespitinin nasıl yapıldığı, bölgeye gönderilen görevlilerin ne gibi kayıtlar tuttuğu, afetzedelerin ve afet bölgesinin ihtiyaçlarına ve güvenliğine merkezin hangi ölçüde müdahale ettiği,

¹⁶ Yazıcı, N.(1992). Tanzimatta Haberleşme ve Kara Taşımacılığı. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM, Sayı: 3, s. 332-376)*. s. 336.

¹⁷ Davison, R. H.(2003). Osmanlı İmparatorluğu'na Elektrikli Telgrafın Girişi. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM, Sayı: 14, s. 347-386)*.(Mehmet B. D., Çev.). s. 352.

¹⁸ Aydın, S.(2001). Kandilli Rasathânesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (c. 24, s. 301-303)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları, s. 302.

¹⁹ Anameriç, H., Rukancı, F.(2009). Rasadhane-i Amire'ye 1869 Yılında Alınan Bazı Araç Ve Kitaplar Hakkında Belgeler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi (c. 49, Sayı: 2, s. 223-244)* s. 224.

finansman sorununun nasıl çözülmeye çalışıldığı afet yönetimi mekanizması açısından ele alınan konular arasında olmuştur.

I. BÖLÜM: BALKAN COĞRAFYASINA VE BÖLGENİN DEPREMSELLİK NİTELİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ

1.1 BALKAN ADI, SINIRLARI VE COĞRAFİ YAPISI

Balkan Yarımadası, Avrupa'nın beş büyük yarımadasından biri olup, kıtanın güneydoğusunda yer alır. Coğrafi unsurlarını dağların ve nehirlerin oluşturduğu yarımada Asya'dan Avrupa'ya geçiş güzergahında yer almaktadır. Balkan ismi çoğu zaman bir dizi coğrafi, siyasi, tarihsel kültürel, etnik, dinsel ve ekonomik ölçüte, daha çok da bu ölçütlerin bir bileşimine dayanmaktadır. Pek çok Osmanlıca ve Türkçe sözlük²⁰ onun bir dağa ya da sıradağa verilen ad olduğunu açıklamakta, bazıları bu adı ağaçlarla kaplı dağ bazıları da sık ormanlarla kaplı kayalık dağlar diye tanımlamaktadır.²¹ Balkan kelimesine dair net bir tanım İncalcık tarafından yapılmış ve sıradağ veya dağlık manasına gelen Türkçe bir kelimedir denmiştir.²² Balkanlık hem ormanlık dağları hem de engebelik yüzeyleri anlatır.²³ Balkan kelimesi Türkiye'nin kuzeybatısında hala "aşılması güç sık çalılırların kapladığı yer" ve "taşlık yer" anlamında kullanılmaktadır. Balkan adının "sık ormanlar ile kaplı sıradağ" anlamına gelen Türkçe bir sözcük olduğu ve bu sözcüğün Türkler tarafından bölgenin sarp dağlarla kaplı olduğu için kullanıldığı iddia edilen görüşler arasındadır.²⁴ Diğer bir görüş olarak da bölgeye Osmanlı'dan önce gelmiş olan Kıpçaklar, Peçenekler ve diğer Türkmen boylarının Hazar Denizi'nin doğusundaki Türkmen stepini "Balkan Dağları"na benzeterek anılan dağlara aynı adı verdikleri şeklindedir.

Balkan adının kaynağı ve anlamına dair en kapsamlı cevabı sunan araştırmacılardan biri de Todorova olmuştur. Todorova, "Balkanları Tahayyül Etmek" adlı kitabında Balkan adının ilk kullanımından günümüze kadarki aşamada kullanım alanlarını ve anlamlarını analiz ederek bizlere anlamlı veriler sunmuştur. Todorova, "Balkan" adının İngiliz

²⁰ Türk Dil Kurumu, (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Akşam Sanat Okulu Matbaası. s.193., Doğan, M. (2003). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Vadi Yayınları. s.124., Püsküllüoğlu, A. (1999). *Türkçe Sözlük*. İstanbul : Doğan Kitap. s. 200.

²¹ Şemseddin Sami, (1317). *Kamus-ı Türkî*. Dersaadet: İkdam Matbaası. s. 275.

²² İncalcık, H.(2005). Türkler ve Balkanlar. *BAL-TAM Türklük Bilgisi III*. Prizren: Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi. s. 20.

²³ Kaçmaz, M.(2013). Balkan Coğrafyası. *Türk Tarihinde Balkanlar (c. I)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları. s. 4-7.

²⁴ Selver, M.(2003). *Balkanlara Stratejik Yaklaşım Ve Bosna*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık. s. 19.

edebiyatına 1794 yılında İngiliz gezgin John Morrit'in kız kardeşine gönderdiği bir mektup ile girdiğini belirtmiştir. Bu mektupta Bulgaristan'ı doğudan batıya kesen ve Tuna boyunca yükselen sıradağlar “Balkanlar” diye anılmıştır. Hugas Indzhekian ve Stepanos Agonts'un yazdığı on ciltlik “Dünyanın Dört Yanının Coğrafyası” adlı kitapta, Balkanlar Bulgaristan'ın ortasından geçen ve Venedik sınırlarından başlayan sıradağlar diye betimlenmiştir. Avusturyalı haritacı Franz von Weiss 1829 tarihli Avrupa Türkiye'si adlı haritasında dağa “Mons Haimosoder Veliki Balkan Gebirge” adını vermiştir. 1808 tarihli “Geoa” adlı çalışmasında Alman coğrafyacı August Zeune Balkan Yarımadası (Balkanhalbeiland) terimini ilk kez ortaya atıp kullanan kişi olmuştur. 1893'te ve daha sonra 1909 yılında, daha önce bilim adamı ve diplomat Johann Georgvon Hahn tarafından ortaya atılmış olan, Güneydoğu Avrupa ismi Alman coğrafyacı Theobald Fischer tarafından önerilmiş ancak bu girişim sonuçsuz kalmıştır. “Güneydoğu Avrupa” adı 1929 yılında Otto Maull tarafından tekrar yarımada için kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu kavramın anlamı 1930 ve 1940 yılları arası Büyük Alman İmparatorluğu'nun güneydoğudaki doğal, ekonomik ve siyasi uzantısı olarak yerini bulmuştur. Bu sebepten dolayı Amerika Birleşik Devletleri'nde “Güneydoğu Avrupa” kavramı yerine yansız bir kavram olan “Balkan” kullanılması fikri ağır basmıştır.²⁵ XX. yüzyılda artık “Balkan” kelimesi bir dağ ya da bir yarımada ismi olmaktan öte kültürel ve siyasi anlam taşıyan bir kavram haline gelmiştir.

Adını batıdan doğuya uzanan ve Bulgaristan'ı ikiye bölen dağ silsilesinden alan Balkan yarımadasının doğu, güney ve batı sınırları hakkında mevcut görüş birliğine rağmen kuzey sınırları tartışmalıdır. Coğrafyacılar tarafından genel olarak kabul edilen sınır şu şekildedir; Balkan bölgesinin güney ucu Yunanistan'ı içine alacak şekilde Adriyatik denizi, Ege denizi ve Türk Trakyasını içine alarak Karadeniz ile sınırlıdır. Burada bir anlaşmazlık yoktur. Ancak Balkan yarımadasının kuzey sınırı doğal bir sınır ile Avrupa'dan ayrılmadığı için coğrafyacılar arasında dahi tartışmalıdır. Doğudan sırası ile Tuna-Sava-Kupa akarsularını Yugoslavya'nın Fiume limanına birleştiren hayali çizgi

²⁵ Todorova, M.(2006). *Balkanları Tahayyül Etmek (Imagining The Balkans)*. (D. Şendil Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. s. 53-85.

yarımada'nın kuzey sınırı olarak kabul edilmekle beraber, siyasal sınırlar ve kültürel hareketler göz önüne alındığında böyle bir sınıflama tatmin edici olmamaktadır.²⁶

Özellikle Avrupa'dan belirgin yüzey şekilleriyle ayrılmadığından kuzey sınırını kesin olarak tanımlamak güçtür. Bir zamanlar Osmanlı Devleti ile Hıristiyanlık dünyasını birbirinden ayıran Tuna ve onun kolu Sava, fiziksel bir sınır olarak kabul edilebilir. Ama Yugoslavya'nın toprakları 1918'den sonra Tuna'nın ötesine doğru genişlediğinden bu çizgi siyasal ve demografik sınırlarla bağdaşmamaktadır. Bu nedenle yarımada'nın sınırları ikili bir tanımla belirlenir. Fiziksel coğrafya açısından Balkanların sınırları; kuzeyde Tuna'nın aşağı kesimleri ve Sava Irmağı, doğuda Karadeniz, güneydoğuda Ege Denizi, güneyde Akdeniz, güneybatıda İyon Deniziyle çizilir. Bu sınırlar içindeki yüzölçümü yaklaşık 505.000 km²'dir. Siyasal coğrafya açısından bakıldığında Balkanlar; Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye'nin Avrupa'daki toprakları ve Yugoslavya ile Romanya'nın tümünü içine alır. Bu durumda yarımada'nın yüzölçümü 788.685 km²'dir. Diğer bir sınıflandırma ise Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki Hıristiyan dünyası ile çizdiği sınır olarak kabul edilmektedir. Bu sınırlandırmaya göre de Balkanların yüzölçümü 1.000.000 km²'yi bulmaktadır.²⁷ Balkan Yarımadası'nın doğusunda Adalar (Ege) Denizi, Marmara ve Karadeniz, güneyinde Akdeniz ve batısında Adriyatik Denizi vardır. Yarımada Tuna nehrinden başlayarak Karpat dağları, Bulgaristan'da Balkan ve Rodop dağları ile Karadeniz'e; Transilvanya Alpleri, Pindus, Dinarik Alp silsilesi, Arnavutluk ile Adriyatik Denizi, Ege ve Akdeniz'e açılır.²⁸

Balkan yarımadasının dikkati çeken ilk coğrafi özelliği dağlık oluşudur. Nitekim bölgenin isimlendirilmesinde ve sınırlarının çizilmesinde bu özelliği belirleyici nitelikte rol almıştır. Bölgenin dağlık bir yapıya sahip olması başta ekonomik ve kültürel olmak üzere birçok faktör üzerinde etkili olmuştur. Balkanların sahip olduğu çok kültürlü yapı ve kargaşa ortamı coğrafyasının bir eseridir. Ulaşımı güçleştiren dağlar çeşitli bölgeler arasında özellikle batıda irtibatı güçleştirmiş ve kültür, dil ve geleneklerin çok farklı biçimde gelişmesine neden olmuştur. Balkan yarımadasında dört ana dağ silsilesi vardır. Bunlar Dinar Alpleri, Karpatlar, Balkanlar ve Rodop dağlarıdır. Göze çarpan ikinci

²⁶ Sander, O.(1969). *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. s. 1-2.

²⁷ Karpat, K.(1992). Balkanlar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (c. 5, s. 25-32). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları. s. 25-26.

²⁸ Kaçmaz, 2013, s. 11-12.

coğrafi özellik bölgede bulunan akarsular olmuştur. Nitekim dağlar konumu ile akarsular üzerinde de etki etmiştir. Dağların uzanışı nehirlerin kuzeyde Tuna nehrine veya güneyde özellikle Ege denizine dökülmelerine neden olmuştur. Kuzeyde yarımadaının en büyük akarsuyu Tuna'dır. Tuna nehrini 120 kadar ırmak ve nehir beslemektedir ve bunların en önemlileri şu şekildedir; İnn, Drava, Tisza (Tisa), Drina, Sava, Morava, Olt, Siret ve Prut. Balkan yarımadasının güney kesiminde uzunluğu ile göze çarpan nehir Meriç'tir ve bu nehri Arda, Tunca ve Ergene nehirleri beslemektedir. Vardar, Struma-Karasu ve Mesta-Karasu yine güneye dökülen önemli nehirler arasında yer almaktadır.

Dağ ve nehirlerin yanında Balkanlar irili ufaklı pek çok göl ve önemli ovaları da içinde barındırmaktadır. Kuzeydeki İşkodra Gölü Balkanların en büyük gölü olmakla birlikte Ohrid Gölü de Balkanların en derin gölüdür. Ohrid Gölü eski bir göl olup, 2-3 milyon yıl önce tektonik olaylar sonucunda meydana gelmiştir. Prespa Gölü de yine yarımada içinde yer alan diğer önemli bir göldür. Ayrıca Balkan Yarımadası batıda Adriyatik, doğuda Karadeniz ile kuzeyde ise Tuna ve Sava nehirlerinin açtığı ovalarla çevrilidir.

Balkan Yarımadası'nın iklimi; güney kuzey doğrultusunda ve kıydan iç kesimlere doğru farklılık göstermektedir. Adriyatik kıyıları ve güney kıyılarında Akdeniz iklimi, kuzey ve iç kesimlere doğru karasal ve sert iklim hakim olmaktadır.²⁹

Balkan Yarımadasının fiziki coğrafyasının özelliklerini takiben beşeri coğrafyanın özelliklerine baktığımızda karşımıza çıkan manzara ise şöyledir; Balkan dilleri beş ayrı gruba ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi Slav dilleri topluluğudur. Sırpça ve Hırvatça ağızları, Makedonca ve Bulgarca, Slovenler, Çekler, Slovakların kullandıkları diller bu gruba girmektedir. İkinci ve en yaygın dil Latin kökenli Romence ve Ulahça'dır. Üçüncü dil grubu Rumca; dördüncü dil grubu Arnavutça; beşinci dil grubu ise Türkçe'dir. Balkanlar dil ailesi bakımından çeşitli olduğu gibi din yönünden de farklı inanış biçimlerini içinde barındırır. Dini bakımdan en kalabalık grubu Hıristiyan Ortodokslar'dır. İkinci büyük din grubunu Müslümanlar oluştururken üçüncü din

²⁹ Kaçmaz, 2013, s. 29-30.

grubunu da Hıristiyan Katolikler oluşturmaktadır. Diğer bir din grubu ise sayıları az olmasına rağmen Yahudilerdir.³⁰

1.2. XIX. YÜZYILA KADAR OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN BALKAN COĞRAFYASI

Balkan Yarımadasının en eski sakinlerini Morava vadisinin batısından Adriyatik'e uzanan bölgede yaşamış olan İlliryalılar ile Ege'den Tuna'nın kuzeyine doğru uzanan topraklarda nehrin doğu tarafına yerleşmiş olan Trakyalılar oluşturmaktadır. Birer Demir Çağı medeniyeti olan bu halkların her ikisi de kabile örgütlenmesine dayalı idiler. Trakyalıların bir kolu olan Daçyalılar, Rumen ulusunun temel unsurunu, İlliryalılar ise günümüz Arnavutlarının atalarını oluşturdular.

Bununla birlikte antik dönemin baskın siyasi ve kültürel başarıları Balkanlar'ın merkezi bölgesinde değil de güneyinde ortaya çıkmıştır. İlk büyük Avrupa medeniyeti, kendilerini Helenler, ülkelerini ise Hellas olarak isimlendirmekte olan Yunanlılar tarafından Ege Denizi ada ve sahillerinde kurulmuş ve Yunanlar milattan önce 1600-1200 yılları arasında Yunanistan'da ileri bir Bronz Çağı medeniyetini geliştirmiştir.³¹ Bu medeniyet daha sonraları etkisini ve bölgedeki etkinliğini yitirmiş ise de Balkan tarihine ve Avrupa düşünce kalıplarına derinden etki etmeyi başarmıştır. Yunan medeniyetinin ardından Balkanların büyük kısmı II. Filip'in kurduğu ve oğlu Büyük İskender'in doğuya doğru genişleterek dünya imparatorluğu haline getirdiği Makedonya Krallığı'nın hakimiyet alanına girmiştir.³² Büyük İskender'in ölümünü takip eden süreçte Makedonya Krallığı parçalandı ve Balkan Yarımadasını hakimiyeti altında tutamadı.³³ Büyük İskender'in Krallığı'nı takip eden süreçte Balkanları milattan önce III.-II. Yüzyıllarda Romalılar ele geçirmişlerdir. Romalıların bölgeye gelmesiyle beraber bölge idarî, kültürel ve askerî açılarından Roma etkisiyle şekillenmeye başlamıştır. İmparator I. Theodosius'un (346-395) ölümünde önce, devletin topraklarını

³⁰ Kaçmaz, 2013, s. 25-27.

³¹ Gökdağ, A. B., Karatay, O.(2000). *Balkanlar El Kitabı (c. 1)*. Ankara: Akçağ Yayınları. s. 55-65

³² Karpat, 1992, s. 28.

³³ Jelavich, B.(2009). *Balkan Tarihi 18. ve 19 Yüzyıllar (c. 1)*. (Tercüme: İ. Durdu, G. Tunalı, H. Koç). İstanbul: Küre Yayınları. s. 9.

iki oğlu arasında paylaşılması üzerine Balkanlar da ikiye bölünmüştür. Kuzeybatı kısmı (bugünkü Hırvatistan ve Slovenya toprakları) Batı Roma; gerisi Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) sınırlarında kalmıştır. Batı Roma topraklarının çok küçük bir kısmı Balkan sınırları içinde olmuş, bu topraklar da Batı Roma'nın çöküşüyle beraber Doğu Roma sınırlarına katılmıştır.

Doğu Roma İmparatorluğu IV. yüzyılın sonlarından itibaren başlayan dış dünyadaki kabilelerin kitlesel hücumlarını önlemede ve sınırlarını korumada zorluk çekmeye başlamıştır.³⁴ IV. Yüzyılın son çeyreğinden sonra Avrupa'da ve Balkanlarda Hunlar görülmüştür. Hunların büyük bir kısmı bugünkü Macaristan ve Kuzey Balkanlara doğru yerleşmişlerdir. Hunları takip eden süreçte Bizans'ın Balkan toprakları VI. ve VII. yüzyıllarda Avarların, Slavların ve Bulgarların, IX. ve X. yüzyıllarda Macarların, X. ve XI. yüzyıllarda Peçeneklerin, XII. ve XIII. yüzyıllarda Kumanların ve yine XIII. yüzyılda Moğolların saldırılarına maruz kalmıştır. Saldırıları takip eden süreçte bazı kabileler akıncı şeklinde gelip bazı bölgeleri ele geçirmiş ve yağmaladıktan sonra geri gitmişlerdir. Bazı kabileler ise Balkanlara yerleşmiş ve bölge de ki etnik yapının şekillenmesine önemli derecede etki etmişlerdir. Doğu Roma İmparatorluğu IV. yüzyılı takip eden süreçte X. yüzyıla kadar her ne kadar bölgede mutlak hakimiyet sahibi olamamışsa da Balkanların etkin gücü olma özelliğinin yitirmemiştir. İlerleyen süreçte 900'den 1204 yılına kadar Bizanslılar'ın Balkanlar'daki hakimiyeti sürmüştür ancak IV. Haçlı Seferi ile İstanbul'u işgal eden Latinler bu hakimiyetin son bulmasına sebep olmuşlardır. Bizans Balkanlar'da Haçlı kumandanları tarafından kurulmuş olan çeşitli feodal devletlere karşı bir şey yapamamış ve böylece Frank, Germen ve Katalan unsurlar buralarda yerleşip kalmışlardır. Çoğunluğu Slav ve Yunan kökenli olan yerli halkın büyük bir kısmı bu feodal devletler arasında paylaşılmış ve Osmanlıların Balkanlar'a gelmesine kadar onların hakimiyetinde kalmıştır.³⁵

Anadolu üzerinden Türklerin Balkanlara gelip yerleşmesi, 1260'lara kadar iner. İlk yerleşme, 1261'de Moğollardan kaçıp Bizans'a sığınan Selçuk Sultanı İzzeddin Keykavus'la gerçekleşmiştir. Moğol idaresinden kaçan otuz-kırk kadar Türkmen obası, kutsal kişi Sarı Saltık Baba ile İzzeddin Keykavus'un yanına gelmiş ve Bizans

³⁴ Yerasimos, S.(1994). *Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar Kafkasya ve Orta Doğu*. (Ş. Tekeli, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. s. 85-86.

³⁵ Karpat, 1992, s. 29.

imparatoru tarafından Kuzey Dobruca'ya yerleştirilmiştir.³⁶ Başlangıçta, Müslüman Altın Ordu emiri güçlü Nogay'ın himayesi altına giren bu Anadolu Türkmen grubu, burada Baba-Saltuk kasabası ile başka kasabalar kurmuşlardır. 1332'de buradan geçen İbn Battuta, Baba kasabasını "Türklerin oturduğu bir şehir" olarak anar.³⁷

Sarı Saltuk Türkmenlerinden sonra, Balkanlara Anadolu'dan yapılan Türk akınları Karesi Beyliği kurulduktan sonra başlamıştır. Ancak bu akınlar sonucu yerleşme olmamıştır. Balkanlara Osmanlı'dan önce en önemli seferleri Aydınoğlu Umur Bey yapmış fakat bu seferler sonucunda da Balkanlarda kalıcı bir yerleşim sağlanamamıştır. Osmanlı'nın ise Balkan toprakları ile ilk temasları Orhan'ın oğlu Süleyman Paşa ile başlamıştır. Kantakuzenos'un müttefiki olarak defalarca Rumeli'ye geçen Süleyman Paşa 1352'de Kantakuzenos'un ona kiralamak için teslim ettiği Çimpe (Cinbi, Çinpi) Kalesi'ne yerleşip kalmıştır. Daha sonra Gelibolu Yarımadası'nda en önemli stratejik noktayı, Bolayır'ı zapt etmiş ve Anadolu'dan sevk ettiği Türkmenleri Güney'e ve Batı'ya doğru akın yapmak için örgütlemiştir.³⁸

Bizanslılar haraç vermek şartıyla Osmanlılar'ı bölgeden uzaklaştırmaya çalışırken 2 Mart 1354'te meydana gelen şiddetli deprem surların yıkılmasına ve şehrin harap olmasına yol açmıştır. Meydana gelen deprem sonrasında halkın bir kısmı hayatını kaybetmiş, bir kısmı da soğuk ve kıtlık yüzünden buradan kaçmıştır. Osmanlılar savunmasız ve boş şehri kolayca elde etmiştir. Bu haberi duyan Süleyman Paşa Biga'dan buraya gelmiş ve kaleyi yeniden onartıp tahkim ettirmiştir. Daha sonra Anadolu'dan Türk nüfus getirilip şehre yerleştirilmiştir.

Balkanlar'da ilk Osmanlı hareket üsleri Bolayır ve Gelibolu olmuştur. Ancak bu üs Haçlılar tarafından Osmanlılar'dan 1366 yılında geri alınmış ve Haçlılar 1367 yılında burayı Bizanslılara bırakıp gitmişlerdir. İlerleyen süreçte Bizans İmparatoru IV. Andronikos, I. Murad'ın ısrarlı talebi sonucu kaleyi Osmanlılar'a bırakmıştır. 1376'daki

³⁶ Ocak, A. Y.(2011). *Sarı Saltık Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü (XIII. Yüzyıl)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. s. 18-37.

³⁷ İnalçık, 2005, s. 21.

³⁸ İnalçık, 2005, s. 22-23.

bu ikinci fetihle Gelibolu tekrardan Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve burası Osmanlı orduları için bir geçit yeri ve deniz üssü olarak önem kazanmıştır.³⁹

Osmanlılar Çanakkale Boğazının Avrupa kıyısına kesin olarak yerleştikten sonra Trakya üzerinden Balkan Yarımadası'na yayılmaya başlamışlar. Gelibolu'dan sonra 1361 senesinde Edirne'nin fethi ise Balkanlar'a yayılma konusunda ikinci önemli adım olmuştur. I. Murad devrinde 1383 senesinde Serez, 1385'te Niş ve Sofya, 1387 de Selanik Osmanlı'nın ele geçirdiği yerler olmuştur.⁴⁰ 1389 yılındaki I. Kosova Muharebesi Sırbistan'ın Osmanlı hakimiyetine girmesi ile sonuçlanmıştır. 1396 senesinde ise Yıldırım Bayezid'in Niğbolu önlerinde Haçlı ordusunu hezimete uğratması Osmanlı Türklerinin Balkan hâkimiyetini daha da güçlendirmiştir. Balkanlardaki Osmanlı fetihleri ve hakimiyeti II. Murad devrinde 1444'te Varna Muharebesi ve 1448'de II. Kosova Muharebesi ile devam etmiştir. Daha sonra Fatih Sultan Mehmed 1463 yılında Bosna'nın fethi ile Balkanlardaki Osmanlı idaresini Dalmaçya sahillerine kadar götürmüştür. Fatih'in ölümünden sonra duraklayan Balkan fetihleri Kanuni Sultan Süleyman'ın Macar tehlikesini yok etmek için 1521'de Belgrad Kalesi'ni alması ile devam etmiştir. Takip eden süreçte II. Kosova Muharebesi'nin kaybedilmesi Balkanlar'da Osmanlılara karşı direnişinin kesin olarak sona ermesine neden olmuştur. Bölge, bu savaştan XVII. yüzyıl sonlarındaki II. Viyana Kuşatması'na kadar, diğer dönemlere oranla göreceli de olsa sakin ve huzurlu bir dönem geçirmiştir.

Balkanlar'ın Osmanlı idaresi altına hızlı bir şekilde girmesi ve bu hâkimiyetin yıllarca ciddi bir muhalefetle karşılaşılmadan devam etmesi siyasî, sosyal ve kültürel sebeplere dayanmaktadır. Bu anlamda önemli faktörlerden biri şüphesiz istimalet politikasının benimsenmiş olmasıdır. Osmanlı yöneticilerinin bölgeden yalnızca bir miktar vergi almayı yeterli görmesi ve halkın gelenek, görenek, inanç ve ibadet olarak ifade edebileceğimiz yaşam tarzına karışmaması yerli halkın yönetime karşı başkaldırmasına engel oluşturan etmenlerdendir.⁴¹ Ayrıca, bundan önceki yerel yöneticilerin baskı,

³⁹ Emecen, F.(1996). Gelibolu. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (c. 14, s. 1-6.). İstanbul: Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama ve Ticaret Anonim Şirketi. s. 1-2.

⁴⁰ İnalçık, H.(2011). *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar - I Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. s. 63-65.

⁴¹ İnalçık, H.(2012). Osmanlı Tarihinde Balkanlar Tarihi Üzerine Yeni Araştırmalar. *Ankara Üniversitesi Güneşdoğu Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (GAMER)* (c. 1, s. 1-11). Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları. s. 3.

zulüm, adaletsizlik ve ağır vergileri altında ezilen bölge halkının Osmanlıların buraya getirdiği barış, huzur, adaleti ve oluşturdukları hoşgörü ortamını beğenmeleri ve benimsemeleri, yarımadada XV. yüzyıl ortalarından başlayıp XVII. yüzyıl sonlarına kadar devam eden huzur ve sakinliği açıklamakta kullanılabilir. Nitekim II. Kosova Savaşı'ndan, 17. yüzyıl sonlarındaki II. Viyana Kuşatması'na kadar geçen dönem de Osmanlı idaresinin bölgeye siyasi ve ticari bir bütünlük kazandırmış olması bu 200 yıllık sürecin Balkanlar için "Pax Ottomanica" (Osmanlı barışı) olarak anılmasını da beraberinde getirmiştir.⁴²

Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilgisi ile sonuçlanan II. Viyana Kuşatması'nın ardından 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması Osmanlı'nın Balkan toprakları ve idaresi adına önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu antlaşma Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'da ilk büyük toprak kaybını yaşamasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca antlaşmayı takip eden süreçte Osmanlı'yı yenebilme ümidinin doğmuş olması Balkanlar'da Habsburg ve Rusya Çarlığı'nın etkisinin artması sonucunu doğurmuştur. Rusya Çarlığı, XVIII. yüzyıldan itibaren Balkanlar'daki halkları kendi çıkarları doğrultusunda ve Osmanlı İmparatorluğu'nu zayıflatmak amacıyla kışkırtmaya ve ayaklandırmaya başlamıştır. XVIII. yüzyılda meydana gelen isyanlar XIX. yüzyılda meydana gelen ayaklanmalara nazaran daha küçük çapta ve kısa süreli olmuştur. Ancak; XVIII. yüzyıl isyanlarını, XIX. yüzyılda meydana gelecek daha büyük çapta, uzun süreli ve sistematik ayaklanmalara hazırlık niteliğinde görülebilir.

1.3. XIX. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN BALKAN COĞRAFYASI

XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan coğrafyasına etki eden en önemli etmen şüphesiz milliyetçilik akımı olmuştur. 1789 Fransız İhtilali ile başlayan milliyetçilik hareketleri sonucunda Balkan milletleri zaman zaman bölgede hakimiyet kurmak isteyen dış güçleri de arkalarına alarak ayaklanmaya başlamışlardır. İlk büyük ayaklanma XIX. yüzyılın hemen başında Sırbistan'da patlak vermiştir. Sınırlarda

⁴² Karpat, 1992, s. 29.

muhafız olarak görev yapan yamaklar, Pazvandoğlu ile işbirliği yaparak Osmanlı merkezi idaresinin temsilcisi olan Mustafa Paşa'yı saf dışı bırakmışlar ve reaya üzerinde baskıcı bir rejim kurmuşlardır. Yamakların reaya üzerindeki baskıcı yönetimi 1804 Şubat'ında bir isyana yol açmıştır. İsyana Kara Yorgi isimli bir domuz tüccarının önderliğinde Şumadiya'da başlamış ve kısa bir süre içinde yayılmıştır. 1804-1812 yılları arasında aralıklarla devam eden Sırp İsyanı, 1806-1812 yılları arasındaki Osmanlı-Rus Savaşı'ndan etkilenmiştir. Mayıs 1812'de Osmanlı-Rus savaşının Bükreş Anlaşması'yla sona ermesinden sonra asiler, Rusya'nın aktif desteğinden mahrum kalmışlar ve bu durumu değerlendiren Osmanlılar, 1813 sonunda isyanı tamamen bastırmışlardır. 1815 baharında Miloş Obrenoviç'in liderliğinde Sırp'lar, yeniden isyan etmiş fakat bu isyan birkaç ay içinde bastırılmıştır.

Sırp isyanını 1821 Yunan İhtilali takip etmiş ve bunun sonucunda Yunanistan 1829'da bağımsızlığını kazanmıştır. Yunanistan'ın bağımsızlığını takip eden süreçte Balkan Yarımadası'nın büyük bir kısmı Osmanlı yönetimi altında kalmaya devam etmiştir. Ancak Yunanistan'ın bağımsızlığını almış olması diğer Balkan milletlerine cesaret vermiş ve Karadağ, Romanya, Sırbistan 1878 yılına kadar sık sık ayaklanmalar çıkarıp Osmanlı Devletini zor durumda bırakmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Balkanlar'ın büyük kısmı, Makedonya ve Trakya hariç Osmanlı idaresinden çıkmıştır. 1878 Berlin Antlaşması ile Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız olmuşlardır. Bulgaristan'a ise muhtariyet tanınmıştır. Bu arada Avusturya da Bosna ve Hersek'i işgal etmiştir.⁴³

Görüldüğü üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan coğrafyasındaki sınırları XIX. yüzyıl boyunca değişiklik göstermiştir. Peki, Osmanlı Devleti Balkan topraklarını nasıl bir idari teşkilatlanma ile yönetmiştir? Bu sorunun cevabının burada verilecek olması afet yönetim mekanizmasının daha anlaşılır bir şekilde açıklanmasına yardımcı olacaktır. Osmanlı Devleti Balkanlar'daki topraklarını Rumeli Eyaleti üzerinden idare etme yoluna gitmiştir. Rumeli Eyaleti, Balkan Yarımadası'ndaki fetihler devam ederken ele geçirilen toprakların idaresi için 1362 yılında merkezi Edirne olmak üzere I. Murad'ın emri ile kurulmuştur. Böylece Rumeli bir beylerbeyi idaresinde ayrı bir askeri-idari bölge olarak meydana çıkmıştır. XV. yüzyılda Balkanlar'da yapılan bütün fetihler

⁴³ Karpat, 1992, s. 30.

Rumeli Beylerbeyliği'ne eklenmiştir. 1541 yılında Budin Beylerbeyliği kurulmuştur. 1560 yılında da Bosna ve çevresinde Bosna Beylerbeyliği ve 1599 yılında Silistre Beylerbeyliği kurulmuştur. Rumeli Beylerbeyliği XVI. yüzyıldan sonra daimi olarak değişime uğramış ancak XV. yüzyılın sonlarında Paşa Sancağı unvanını alan Sofya bu özelliğini XIX. yüzyılın başlarına kadar korumuştur.⁴⁴ XIX. yüzyılda Tanzimat devri ile birlikte Rumeli'nin idari taksimatı birçok değişikliğe uğramış ve küçük eyaletler oluşturulmuştur. 1847 yılına doğru Üsküp, Bosna, Yanya, Selânik eyaletleri kurulmuş; asıl Rumeli eyaleti ise İşkodra, Ohri ve Kesriye sancaklarından ibaret kalmıştır.

1864'te ilk vilâyet teşkilâtı uygulandığı zaman Rumeli eyalet merkezi Manastır olarak Kesriye ve Ohri, İşkodra livâlarından ibaret olmuştur. 1864'te Tuna vilâyeti oluşturulduktan sonra birbiri arkasından Bosna, İşkodra, Yanya, Selânik ve Edirne vilâyetleri meydana getirilmiş ve Rumeli artık coğrafi bir tabirden ibaret kalmıştır. Yeni Selânik vilâyeti Selânik, Manastır, Serez, Drama ve Üsküp livâlarını içine almaktaydı. Bulgaristan ayrıldıktan sonra 1894'te Rumeli Edirne, Selânik, Kosova, Yanya, İşkodra, Manastır vilâyetlerine ayrılmış bulunuyordu.⁴⁵

Genel olarak baktığımızda Osmanlı Devletinde idari taksimat eyalet ile başlamıştır. Bu sistem içerisinden aşağıdan yukarıya doğru sıralama yapılırsa, köy, kaza, sancak/liva, vilayet ve beylerbeylik şeklinde idari, askeri, bir taksimata tabi tutulmuştur. 1864 vilayet nizamnamesine göre eski eyalet, sancak ve diğer mülki üniteler üzerine yenileri kabul edilmiştir. Vilayet, bir valinin faaliyette bulunacağı bölge, mutasarrıf sancak veya livanın başında, kazalar kaymakamların, nahiyeler de muhtarların idaresi altında olmuştur. Bunlara ek olarak ayrıca "Vilayet Umumi Meclisi" vardır. Bu meclis, her sancak tarafından seçilen ikisi Müslüman olan diğer ikisi Müslüman olmayan, üyelerden, valinin başkanlığında toplanmak suretiyle kurulmuştur. İşte tüm bu idari sistem gerek aşağıdan yukarı ve gerekse yukardan aşağı olacak şekilde afet yönetimi aşamasında iletişim ve haberleşme ağının aktarıldığı birimler olmuştur.⁴⁶

⁴⁴ Öztürk, Y.(2013). Osmanlı Balkanı: Tarihi Süreçte Rumeli Beylerbeyliği'nin Kuruluş ve Gelişimi. *Türk Tarihinde Balkanlar*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları. s. 251.

⁴⁵ İnalçık, H.(2008). Rumeli. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (c. 35, s. 232-235). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 234.

⁴⁶ Ünal, M. A.(1999). Osmanlı Devleti'nde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilatı. *Osmanlı*, (c. VI, s. 111-122). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. s. 112-114., Ortaylı, İ. (1994). Tanzimat Devri ve Sonrası İdarî

1.4. OSMANLI LİTERATÜRÜNDE VE ÇAĞDAŞ LİTERATÜRDE DEPREM

Osmanlı literatüründe ve çağdaş literatürde deprem kelimesin daha geniş bir açıdan değerlendirilebilmesi ve daha anlaşılır olması amacıyla ilk olarak doğal afet kavramına değinmekte fayda olacağı düşünülmüştür. En geniş anlamı ile doğal afet, insanlara zarar veren ekolojik olaylardır.⁴⁷ Biraz daha dar kapsamlı bakıldığında doğanın sebep olduğu ve insanoğlunun zor durumda kaldığı yıkımlar olarak karşımıza çıkar. Doğal afetler, toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamını olumsuz yönde etkileyen, önemli ölçüde can ve mal kaybına neden olan olaylar olarak da açıklanabilir.⁴⁸

Doğal afetler çeşitlilik göstermekle birlikte bazı ortak özelliklere de sahiptirler. Afetin ilk özelliği doğal olması, temelde tabiata, tabiat olaylarına veya özelliklerine dayanmasıdır. İkincisi can ve mal kaybına sebebiyet vermesi bir diğeri çok kısa bir zaman diliminde oluşması ve sonuncusu da başladıktan sonra insanlar tarafından engellenememesidir.

Doğal afetler kendi içinde çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Afetlerin sınıflandırılması afet yönetimi açısından önem arz etmektedir. Afetlerin sınıflandırılmasında en genel ayırım afetlerin ortaya çıkış nedenlerine göre yapılmaktadır.⁴⁹ Genel olarak yapılan afet sınıflandırması ise şu şekildedir.⁵⁰

a) Jeolojik-jeomorfolojik afetler (deprem, tsunami, volkanik püskürmeler, her türlü kütle hareketleri),

b) Klimatik-meteorolojik afetler (sel-taşkın, aşırı sıcaklar ve aşırı soğuklar, aşırı kar yağışları, hava kirliliği, kuraklık, etkili rüzgarlar, hortum, tornado, kasırga, yıldırım düşmesi, sis, dolu, çığ, don ve buzlanma, asit yağmurları, El Nino, buzulların erimesi, küresel ısınma ve iklim değişimleri),

Teşkilât. *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I.* (Ed. E. İhsanoğlu). İstanbul: İslam Tarih Sanat Ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA). s. 283-334. ve Ortaylı, İ. (1985). *Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Yerel Yönetimler. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi. (c. 1, s. 231-244).* İstanbul: İletişim Yayınları. s. 231-244.

⁴⁷ Yılmaz, A.(2003). *Afet Yönetimi.* Ankara: Pegem A Yayınları. s. 13.

⁴⁸ Şahin, C., Sipahioğlu, Ş.(2009). *Doğal Afetler ve Türkiye.* Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık. s. 6.

⁴⁹ Leblebici, Ö.(2004). *Doğal Afetlerde Kriz Yönetimi.* Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bilim Dalı, Yönetim Bilimleri Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. s. 5.

⁵⁰ Özey, R.(2006). *Afetler Coğrafyası.* İstanbul: Aktif Yayınevi, s. 214.

c) Hidrografik afetler (akarsu taşkınları, akarsuların kirlenmesi, barajların taşması ve yıkılması, göl sularının kirlenmesi, deniz kabarmaları),

d) Biyolojik afetler (erozyon, orman yangınları, hayvanların neden olduğu salgınlar, böcek istilaları, çekirge istilaları).⁵¹

Görüldüğü üzere tezimizin ana konusunu oluşturan depremler çağdaş literatürde doğal afetler içerisinde jeolojik-jeomorfolojik afetler kategorisinde yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde doğal afet ve deprem terimini tanımlamak istediğimizde ise karşımıza ilk olarak teolojik bir yaklaşım çıkmaktadır. Bunun nedeni olarak dini inancın Osmanlı toplumu ve kurumları üzerindeki etkisi gösterilebilir. Ayrıca İslam dünyasında deprem gibi doğal afetlerin zaman zaman dini bir perspektifle tartışılması da buna sebep gösterilebilir. Ancak doğal afetlerin ve özellikle de depremin dini bir bakış açısı ile yorumlanması yalnızca İslam dünyasına ve Osmanlı Devleti'ne özgü bir durum olmamıştır. Hıristiyan dininin yaygın olduğu toplumlar ve devletlerde de doğal afetlere ve yine özellikle de depreme dair teolojik bir yaklaşım söz konusu olmuştur.⁵²

Osmanlı Devleti ve yaşamış olduğu büyük ölçekli depremleri kısa bir değerlendirmeye aldığımızda karşımıza çıkan manzara şu şekildedir: Osmanlı Devleti, İmparatorluk payitahtı ilk büyük depremini 1509 yılında “küçük kıyamet” diye adlandırılan deprem ile yaşamıştır. Depremden sonra padişah II. Bayezid, divanı toplayarak devlet adamlarını azarlamıştır. Çünkü padişaha göre depremin sebebi devlet erkanının kendi aralarındaki çıkar çatışmaları ve halka yaptıkları zulümdür. Devlet adamlarından şikayetçi olan halkın bedduaları ilahi gazaba dönüşmüştür. Yine bu deprem ile anlatılan olaylardan birisi de padişaha dairdir. Deprem ile padişahın yatak odasının tavanı çökmüştür ve padişah o anda yatak odasında değildir. Çünkü depremden bir saat kadar önce padişahın şeyhi olan Şeyh Muhyiddin Yavsi “Hünkar yattığı odayı değiştirsin” diye haber göndermiştir.⁵³

1509 yılında yaşanan ve “küçük kıyamet” olarak adlandırılan depremden, XIX. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda depremleri dini bakış açısı ile

⁵¹ Şahin, Sipahioğlu, 2009, s. 478.

⁵² Küçükcan, T., Köse, A.(2000). *Doğal Afetler ve Din: Marmara Depremi üzerine psiko-sosyolojik bir inceleme*. İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı. s. 47.

⁵³ Kuzucu, 1999, s. 679-685.

değerlendirme devam etmiştir. Nitekim XIX. yüzyıl arşiv belgelerinde deprem “bi-hikmetullah-ı teâlâ” yani “Allah’ın bir hikmeti” olarak karşımıza çıkmıştır.⁵⁴ Bunun yanı sıra meydana gelen bazı büyük depremlerden sonra halk camileri dolaşmış, Allah’a ve O’nun evi olan camilere sığınma hissi içinde hareket etmiştir. Halk depremi, Allah’ın bir uyarısı olarak algılamış ve deprem sonrasında camilerde O’nun merhametine sığınarak, afetlerin defî için duada bulunmuştur.⁵⁵ Osmanlı toplumu dinin gereklerini yerine getirmedikleri düşüncesiyle depremlerin büyük bir yıkımı beraberinde getirmesini ilahi bir uyarı olarak algılamıştır. Örneğin; 1856 Girit depremi sonrasında Hafız Nuri de yok olan köylerden birinin halkının bütünüyle mürted olduğu ve özellikle böyle cezalandırıldığını belirterek “Bize hakk terbiye için mesaib (felaket) verdi” şeklinde ifadeler yer verilmiştir.⁵⁶ Ayrıca 10 Temmuz 1894 Marmara depremi de “Allah’ın âyât-ı İlâhiyyesi” yani ilahi bir uyarı olarak görülmüştür.⁵⁷ Ancak bu deprem sonrasında dini değerlendirmelerin yanında bir takım bilimsel gelişmelerin yaşandığı da görülmüştür. II. Abdülhamid’in 1894 İstanbul depremi sonrası Atina Rasathanesi müdürü Eginitis, İstanbul Rasathanesi müdürü Coumbary ve yardımcısı Lacoine’a bilimsel bir rapor hazırlatmış olması da bu duruma kanıt olarak gösterilebilir.⁵⁸

Genel anlamda Osmanlı Devleti’nde deprem algısına baktığımızda ise karşımıza üç aşamalı bir yorum anlayışı çıkar. Bunun birincisini “Allah’ın bir hikmeti”, “Tanrının öfkesinin yansıması”, “keyif düşkünlerine Allah’ın bir cezası”, “toplumdaki ahlaki bozukluklara Allah’ın gönderdiği bir ceza”, “insanların günahlarından pişmanlık duymaları için Allah’ın gönderdiği bir musibet” anlayışdır. İkincisi ise işin sorumluluğunun daha çok yönetici sınıfa ve sosyal sınıf farklılığına yüklendiği anlayışını yansıtan “yönetici sınıfın adaletsizliğine bir ceza” algısıdır. Üçüncüsünü ise “kıyamet gününün yaklaştığına bir işaret” algısı oluşturmaktadır.⁵⁹ Tüm bunlara bakıldığında her ne kadar bazı durumlarda depreme bilimsel açıklamalar getirilmeye çalışılmışsa da genel anlamda yaşanan depremlerde insanoğlunun başına gelen

⁵⁴ BOA., İ..MVL., 229/7894., BOA., İ..DH., 418/27656.

⁵⁵ Satılmış, 2019, s. 270.

⁵⁶ Adıyeke, A.N., Adıyeke, N.(2012). 1856 Girit Depremi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: 31, Sayı: 51.* s. 5.

⁵⁷ Satılmış, 2019, s. 272.

⁵⁸ Sezer, 1996, s. 174.

⁵⁹ Küçükcan, Köse, 2000, s. 61.

felaketleri anlamlandırma çabası sonucunda doğa ilahi iradenin aracı olarak kabul edilmiştir.

Osmanlı literatüründe deprem kelimesine karşılık olarak; “hareket”,⁶⁰ “hareket-i arz”, “hareket-i arziyye”, “hareket-i şedîde”, “zelzele”, “tezelzül”, “tezelzülât”, “tezelzülât-ı arziyye” ve “zelâzil” gibi tabirler kullanılmıştır.⁶¹ Buradan da anlaşıldığı üzere deprem sözcüğü Osmanlı dönemi belgelerinde kendine yer bulmamıştır. Tarihsel seyrine baktığımızda ‘deprem’ kelimesi daha çok Cumhuriyet devrini takip eden süreçte kullanılagelmiş bir kelime olmuştur. Yine de XIX. yüzyıl da deprem kelimesi üzerine yapılan yorumlamalara baktığımızda elde ettiğimiz sonuç ise şu şekildedir: Ahmet Vefik Paşa, “Lehçe-i Osmânî”⁶² adlı eserinde ‘dep’ kökünden depdirmek, depretmek, deprenmek, depreştirmek kelimelerini türeterek; bunları yer küre ile ilişkilendirip tezelzül, hareket-i arz, kıpırdamak ve kıpırdatmak deyimlerine işaret etmiştir. Muallim Naci “Lugat-i Naci” adlı yapıtında zelzele kelimesine karşılık; ırgalanma, sallanıp sarsılma ve hareket-i arz kelimelerini göstermiştir.⁶³ Şemseddin Sami ise Kamûs-i Türkî adlı eserinde depremi, Arapça ‘hareket’ kelimesiyle açıklar ve bugünkü anlamını yükleyerek şu Türkçe kelimelere yer verir; kımıldanma, deprenme, oynama.⁶⁴ Aynı zamanda hareket-i arz kelimesini de zelzele karşılığında kullanır ve deprem anlamı verir.⁶⁵

Görüldüğü üzere Osmanlı döneminde deprem kelimesine karşılık olarak birçok kelime ve deyim kullanılmıştır. Ancak Osmanlı döneminde deprem kelimesine eşdeğer olarak kullanılan kelimeler Cumhuriyeti takip eden süreçte kullanım anlamlarını yitirmiştir. Anadolu da bugün yalnızca ‘zelzele’ kelimesi deprem kelimesi ile birlikte kullanılmaya devam etmiş ve hala da kullanılmaktadır.⁶⁶

⁶⁰ İbnürrıza Tahir Kenan 1305(1889). *Hadisât-ı tabiiyye*. İstanbul: Kitabcı Avadis. s. 68-69.

⁶¹ Kuzucu, 1999, s. 678.

⁶² Ahmed Vefik Paşa'nın yazdığı “Lehçe-i Osmânî” isimli eser Türkçe'den Türkçe'ye ilk sözlük olarak literatüre geçmiştir. Akün, Ö.F.(2003). *Lehçe-i Osmânî. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (c. 27, s.127-128)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 127.

⁶³ Muallim Nâci (2009). *Lugat-i Naci*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. s. 764.

⁶⁴ Şemseddin Sami, 1317, s. 544-545.

⁶⁵ Tozlu, S.(2001). Erzurum Tarihinde Depremler. *Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Deprem Semineri*. İstanbul: Globus Dünya Basımevi. s. 93.

⁶⁶ Arslantaş, N.(2013). *Zelzele. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (c. 44, s. 227-231)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 227.

Güncel anlamda depremin tanımı ise şu şekilde yapılmaktadır: Yer kabuğu içindeki kırılmalar ya da yırtılmalar nedeniyle ani olarak ortaya çıkan titreşimlerin dalgalar halinde yayılarak geçtikleri ortamları ve yer yüzeyini sarsma olayına ‘deprem’ denir. Diğer bir deyişle yer kabuğunun üst kısımlarında geniş zaman aralıklarında biriken elastik enerjinin aniden boşalarak yeryüzünün sarsılması olayına verilen addır.⁶⁷ Büyük deprem olduktan sonra aralıklarla devam eden küçük depremlere ‘artçı depremler’ denir. Bazen büyük deprem olmadan önce gerçekleşen küçük depremlere de ‘öncü deprem’ denilmektedir.

Depremler oluşum nedenlerine göre tektonik, volkanik ve çökme depremler olarak adlandırılmaktadır ve yeryüzündeki depremlerin %90 kadarı tektonik depremlerdir.⁶⁸ Depremin oluşumunu, deprem dalgalarının yeryuvarı içinde ne şekilde yayıldıklarını, ölçü aletlerini ve yöntemlerini, kayıtların değerlendirilmesini ve ilgili diğer konuları inceleyen bilim dalına ‘sismoloji’ denir. Depremleri ölçen aletlere de ‘sismograf’ denilmektedir.

Aniden meydana gelen ve yaşanacağı zaman dilimi önceden tahmin edilemeyen depremler, doğal afetler içerisinde en kısa süreli, en etkili ve en yıkıcı olanıdır. Depremlerin süresi saniyelerle ifade edilecek kadar az, yıkım gücü ve tahribatı bazen bir yıl veya daha fazla bir süre temizlenemeyecek kadar fazla olmuştur.

1.5. BALKAN COĞRAFYASININ DEPREMSELLİĞİ

Avrupa kıtasının Güneydoğu kısmında yer alan Balkanlar, depremler nedeniyle büyük maddi zararların ve insan kayıplarının yaşandığı en sismik aktif bölgelerden birisidir.⁶⁹ Nitekim Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Sırbistan,

⁶⁷ Kibici, Y.(2005). *Deprem*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları. s. 11-12.

⁶⁸ Şahin, Sipahioğlu, 2009, s. 33.

⁶⁹ Abolmasov, B., Jovanovski, M., Ferić, P., Mihalić, S.,(2011). Losses due to historical earthquakes in the Balkan region: Overview of publicly available data. *Geofizika (Vol.28.(1). s. 161-181.)* s. 162.

Romanya, Bulgaristan, Makedonya ve Yunanistan tarih boyunca depremlerden olumsuz anlamda etkilenmiştir.⁷⁰

Balkanların depremselliğinin ana nedenini yer kabuğunun hareketleri (levha hareketleri) oluşturmaktadır. Avrupa ve Asya'nın anakarasının çoğunu kapsayan Avrasya levhası, Güney (Afrika levhası), Güneydoğu (Anadolu mikrolevhası) ve Batı'daki ana komşu levhalara göre hareket etmektedir. Diğer bir deyişle Afrika levhasının, Avrasya levhasına doğru hareket halinde olması yani Afrika levhasının Adriyatik Denizi'nin altındaki Avrasya plakasını yukarı doğru itmesi Balkanların depremselliğinin temel nedenini oluşturmaktadır. Bu ana levha hareketlerinin yanı sıra Balkanlarda ve yakın çevresinde yer alan mikrolevhalar da Balkanların depremselliği üzerinde büyük etkiye sahiptir. Genellikle dağlık bir alana sahip olan Alplerin doğusu pek çok mikrolevha alanını içinde barındırmaktadır. Hem ana levhaların varlığı ve hareketleri, hem de mikrolevhaların varlığı ve hareketleri sebebiyle Balkanlarda depremler sadece iyi tanımlanmış bir bölgede değil geniş bir alanda meydana gelmekte, bu durumda tektonik görüntüyü Alp bölgesi ve Akdeniz çevresinde karmaşık hale getirmektedir. Balkanlarda, Pannonian Havzası (bugünkü Macaristan ve komşu ülkeler), Karpatların Kuzeyi ve Doğu'su (Slovakya, Ukrayna, Romanya), Dinar Dağları'nın Güneyi yani Balkan Yarımadasının Akdeniz kıyıları (Slovenya'dan Türkiye'ye kadar olan tüm ülkeler) Balkanların mikrolevha hareketlerinin yaşandığı yerlerdir. Ancak günümüzde Karpatlar'ın Güneydoğu köşesi (Vrancea bölgesi)⁷¹ dışında bu levhaların hareketleri yavaşlamıştır ve dağ silsileleri orta derecede aktif deprem bölgesi konumuna gelmiştir.⁷²

⁷⁰ Balkanların depremselliği üzerine yapılmış bir çalışma olan "Survey of the seismicity of the Balkan region" iki bölümden oluşmakta ve 1970 yılına kadar tespit edilmiş olan depremleri içermektedir. Shebalin, N. V., Karnik, V. and Had`ievski, D. (editors) (1974): Catalogue of earthquakes. Part I, 1901–1970, Part II, prior to 1901, Part III, Atlas of isoseismal maps. UNDP/UNESCO Survey of the seismicity of the Balkan region, Skopje.

⁷¹ Vrancea bölgesi, Karpat Dağları kemerinin Bükreş'e yaklaşık 135 kilometre mesafede uzandığı bir konumda yer almaktadır. Bölgenin sismik hareketleri Romanya ve Moldova Cumhuriyeti'nin önemli bölümleri ile Bulgaristan ve Ukrayna'yı etkilemektedir. Arion, C., Aldea, A., Lungu, D., (2008). Romania's Seismicity And Seismic Hazard: From Historical Records To Design Codes, Zaicenco, A., Paskaleva, I., Craifaleanu, I. (Editörler). *Harmonization of Seismic Hazard in Vrancea Zone (s.1-16)*. Hollanda: Springer. s. 1-2.

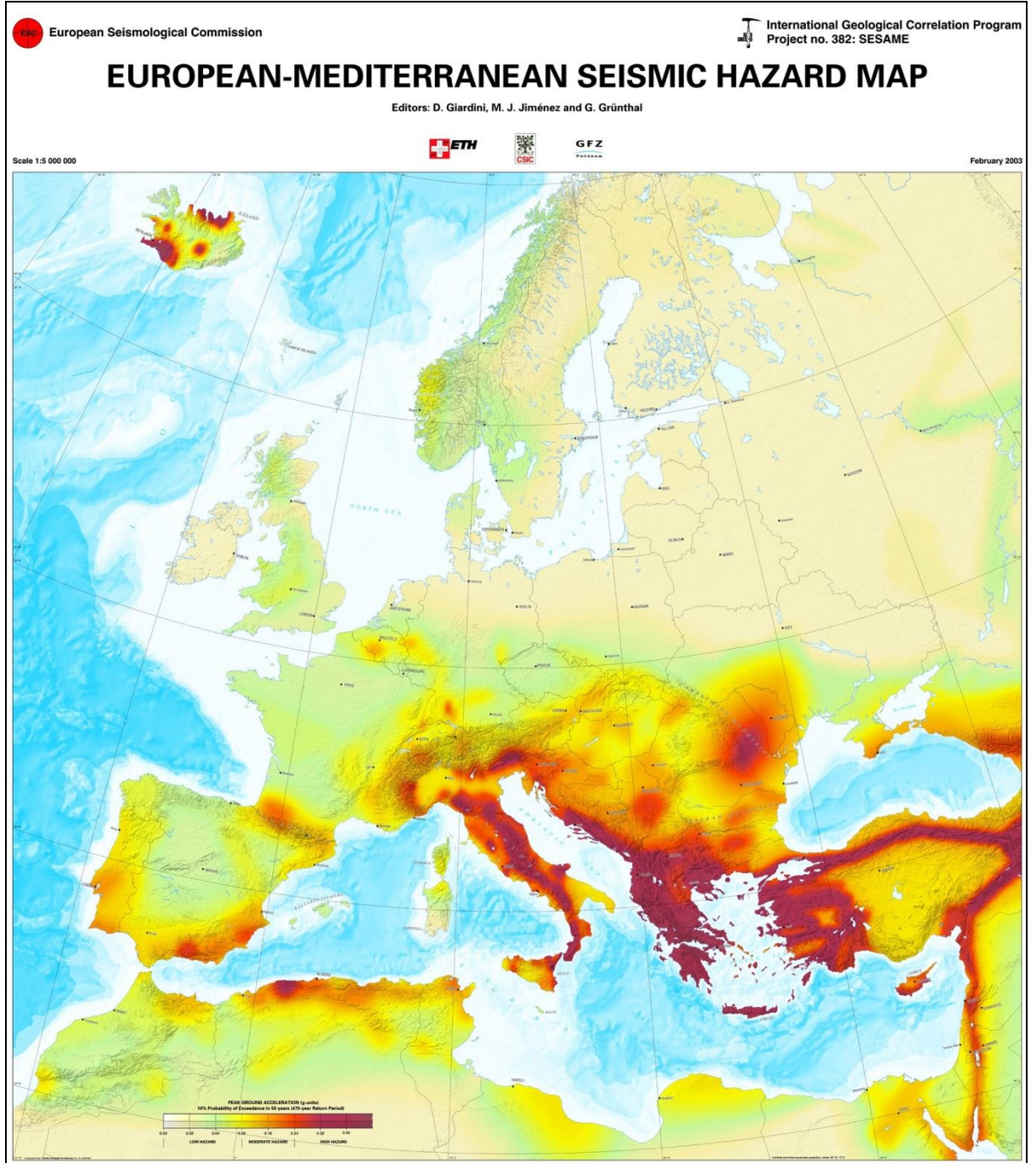
⁷² Balkanların depremselliği ile ilgili bilgilerin bir kısmı İsviçre ve komşu ülkelerdeki depremleri izleyen ve kaydını tutan bir kurum olan İsviçre Sismoloji Servisi (SED) internet sitesinden alınmıştır. Erişim adresi: <http://www.seismo.ethz.ch/en/knowledge/things-to-know/causes-of-earthquakes/europe/> (17.07.2019)

Tüm bu bilgilerden özetle; Balkanlarda ana levha hareketlerine baktığımızda Afrika levhasının Güney Yunanistan'a doğru teması olmasından dolayı Yunanistan, Balkanların en yüksek sismik tehlikeye sahip ülkesi konumundadır. Mikro levhaların hareketlerine göre ise güneyde Akdeniz'e paralel bir şekilde Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Karadağ, Arnavutluk, ve yine Yunanistan bugün hala sismik haritalarda aktif deprem bölgesi olarak ifade edilen koyu kırmızı renklerle gösterilmektedir. Sırbistan, Romanya, Bulgaristan, Makedonya ve Kosova'da da depremler meydana gelmekte ancak Akdeniz kıyıları kadar yoğun ve şiddetli olmamaktadır. Depremsellik haritasına tepeden baktığımızda Balkanların depremselliği kıyıdan iç kesimlere doğru azalmakla birlikte iç kesimlerde bu durumun istinasını Romanya'nın Vrancea bölgesi oluşturmaktadır.

Aşağıda Avrupa Sismoloji Komisyonu tarafından hazırlanmış olan Avrupa ve Akdeniz bölgesinin ve Balkanların da sismolojik durumunu gösteren harita yer almaktadır. Haritadan da anlaşıldığı üzere Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Karadağ, Arnavutluk ve Yunanistan bugün hala Balkanlarda deprem riski yüksek olan bölgeler arasındadır. Yapmış olduğumuz bu çalışmada da tespit etmiş olduğumuz depremlerin büyük bir kısmı meydana geldikleri bölge bakımından bu harita ile paralellik göstermektedir.⁷³ Nitekim arşiv belgelerinin bize sunduğu bilgilerde de XIX. yüzyıl Balkan coğrafyasının Akdeniz kıyılarına yakın olan bölgeleri (bugün ki Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Karadağ, Arnavutluk ve Yunanistan) depremlerin yoğun olarak yaşandığı yerler olmuştur.⁷⁴

⁷³Avrupa Sismoloji Komisyonu tarafından hazırlanmış olan Avrupa ve Akdeniz bölgesinin ve Balkanların da sismolojik durumunu gösteren harita için Harita 1'e bakınız. Harita 1'in sol alt kısmında yer alan değerlendirmeden anlaşılacağı üzere 0.00 – 0.08 renk grubu arasında kalan bölgeler düşük derecede deprem bölgesi (III. Derece), 0.08 – 0.24 renk grubu arasında kalan bölgeler orta derecede deprem bölgesi (II. Derece), 0.24 – 0.40 ve üzeri ise yüksek derecede deprem bölgesi (I. Derece) olarak değerlendirilmektedir. Harita üzerinde koyu kırmızı renkli alanlar da diğer açık renkli alanlara nazaran daha fazla deprem olmakta ve bu bölgeler daha fazla deprem riski taşımaktadır.

⁷⁴XIX. yüzyılın en önemli afetleri olarak değerlendirdiğimiz yıkıcılığı büyük 11 depremin harita bilgisi için Harita 2'ye bakınız. Arşiv belgelerinde yer alan bilgiler dahilinde tespit etmiş olduğumuz XIX. yüzyıl Balkan depremlerinin toplu halde bulunduğu tablo için EK 1'e bakınız.

Harita 1: Balkanların depremselliğini gösteren harita.⁷⁵

⁷⁵Giardini, D., M.J. Jimenez & G. Grünthal. 2003. European-Mediterranean Seismic Hazard Map (European Seismological Commission, International Geological Correlation Program Project No:382 SESAME). Erişim Adresi:

https://www.preventionweb.net/files/10049_10049ESCSESAMEposterA41.jpg (20.07.2019)

II. BÖLÜM: XIX. YÜZYILDA BALKAN COĞRAFYASINDA MEYDANA GELEN DEPREMLER

XIX. yüzyıl Osmanlı arşiv belgelerini incelediğimizde Osmanlı İmparatorluğu'nun balkan coğrafyası üzerinde 62 adet deprem ile karşılaşmaktayız. Şüphesiz bu sayı her geçen gün yenilenen ve güncellenen Osmanlı Arşiv belgeleri doğrultusunda artacak ve bizim saptamış olduğumuz depremler üzerinde de yeni bilgilerin ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Bunun yanında tarafımızca belgeler üzerinden 62 adet deprem tespit edilmiş olması başka deprem veya depremler yaşanmadığı anlamına gelmez. Hasar oluşturmayan küçük depremlerin Osmanlı Arşiv belgelerinde yer almaması ve arşiv araştırma süreci esnasında tarafımızca istemeyerek de olsa bazı depremlerin tespit edilememesi veya gözden kaçırılması durumu mümkündür. Diğer bir deyişle koca bir yüzyıl içerisinde ve geniş bir coğrafya üzerinde meydana gelen deprem sayısı şüphesiz 62'den çok daha fazladır. Bizim burada dikkati üzerine çekmek istediğimiz esas konu Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşiv belgelerinde yer alan depremlerin tahlili ve afet yönetim mekanizmasının ortaya konmak istenmesidir. Ancak şunu da belirtmek isterim ki deprem tarihlerinin saptanması veya bölge tespitleri için muhtelif kaynak ve eserlerden de bir araştırmacı gözü ile hiçbir şey göz ardı edilmeden faydalanılmaya çalışılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde yapmış olduğumuz araştırmalarda depremler ile ilgili olarak karşımıza çıkan belgelerin ortak noktasını mali sorunlar oluşturmaktadır. Deprem hasarlarından bahseden belgelerin yazılma amacını, depremden etkilenen yapıların onarımı veya yeniden inşasının tam maliyetini değerlendirmek, onarımları yürütmekle izlenecek idari yolu belirlemek ve tahsis edilen paranın planlandığı gibi harcanmasını sağlamak olmuştur. En ayrıntılı belgeler arasında kamu binalarının onarımıyla ilgili olanlar yer alır; bu belgelerde, bir yapının hasarlı kısmının boyutları kaydedilmiş ve bütünlüklü bir maliyet hesabı çıkarılmıştır. Belirlenen her olayla ilgili bol malzeme vardır; ama bu belgeler tek tek binalardaki ve özellikle de askeri yapılardaki hasarı aktardıkları için, tek başlarına ele alındığında, depremden etkilenen halkın durumu, deprem sonrası afet yönetimi, ölü ve yaralı sayısı gibi soruların cevabı açısından pek de yeterli olmadıkları söylenebilir.

Belgelerde kamusal binalar ve alanlar ile askeri yapılar haricinde başka yerlerdeki hasarlara ya da ölü ve yaralılarla maddi kayıplara çok ender olarak gönderme yapılmıştır. Özet olarak arşiv belgelerinin bir kısmı deprem sonrası yeniden inşa işlemleri veya onarım için ortaya çıkan mali kaygı doğrultusunda ele alınmıştır. Herhangi bir depremden bahseden bir belgede ölü ve yaralı sayıları nadiren verilir, hasar yaratmaksızın sadece hissedildiği yerlerden çok nadir bahsedilir ve bu belgeler çok yüzeyseldir.

Belgelerde karşımıza çıkan diğer bir sorunsal belgelerinin çoğunun betimledikleri olaylara ilişkin her hangi bir tarih vermemesi durumudur. Deprem tarihleri “*mukaddemce vukû bulan*”, “*bundan akdem*”, “*geçenlerde vukû bulan*”, gibi tam olarak tarih, gün ve saatin belirtilmediği zaman dilimi ifadeleri ile dile getirilmiştir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki yüzyılın başı, ortası ve sonlarına doğru bu tabir benzer özellik göstermez. Yaşanan teknolojik gelişmeler ve imparatorluğun değişen iletişim mekanizması yüzyıl ortasından sonlara doğru daha net deprem tarihlerinin olduğu belgeler ortaya çıkarmıştır. Yüzyılın başından ortalarına doğru ise saptanamayan deprem tarihleri için başka kaynaklar ile karşılaştırma yoluna gidilmiş ve doğruya en yakın tarih ortaya konulmaya çalışılmıştır.

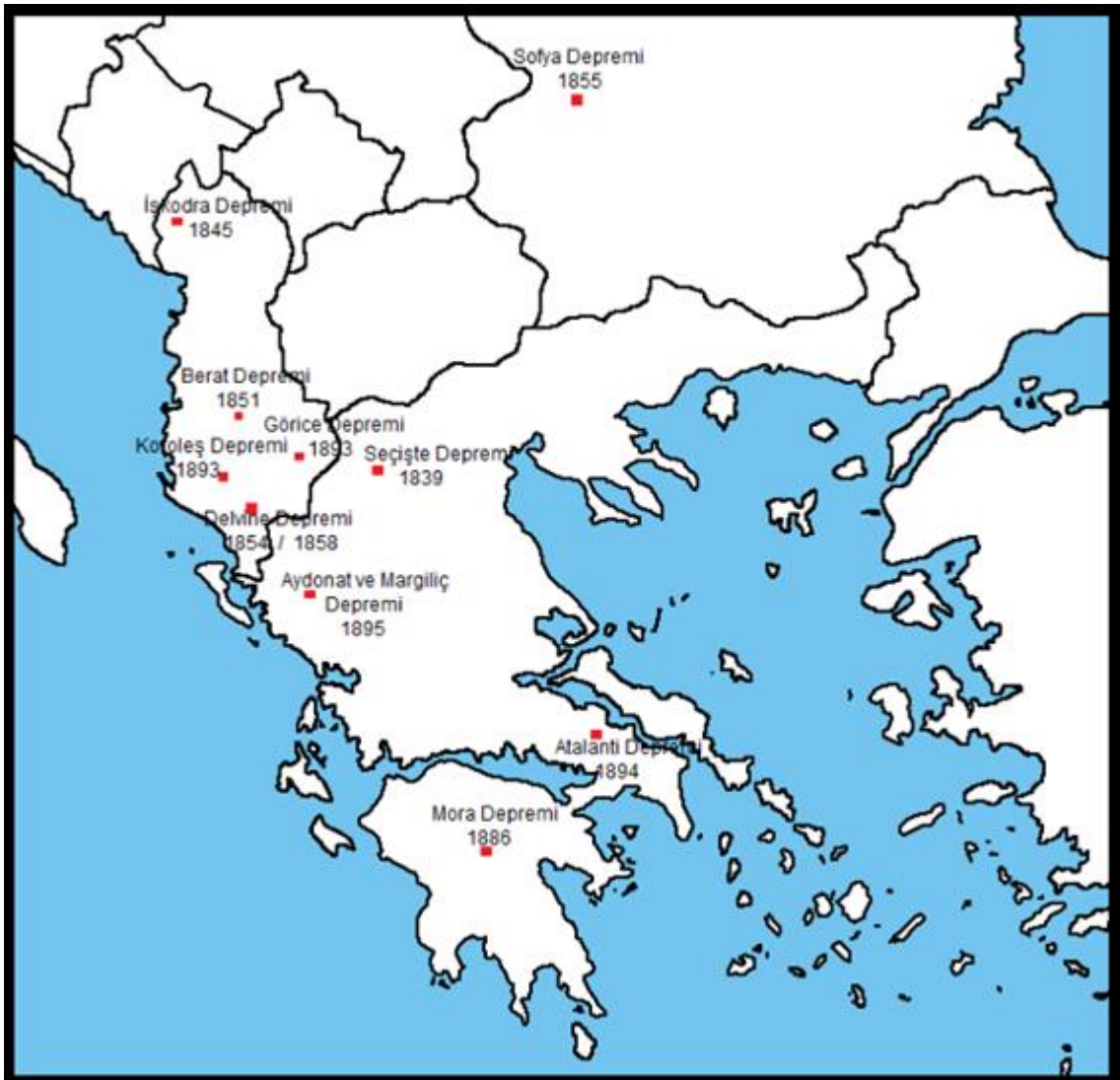
Belirli bir yerdeki depremin tam tarihini, şiddetini ya da gücünü değerlendirmekte karşı karşıya kalınan bir başka güçlük, Osmanlı belgelerindeki birçok örnekte deprem hasarının, birden fazla nedenle, söz gelimi eskilik, hava koşullarının etkisiyle bozulmaya uğramış olma ya da ihmal edilme gibi başka nedenlerle birlikte ya da birden çok depremin sonucu olarak verilmesidir.⁷⁶

Yıkık dökük bir binanın çökmesi ya da hasar görmesi her zaman şiddetli bir sarsıntının işareti olmayıp daha çok yapının zarar görebilir durumda oluşunun bir sonucu olabilir. Büyük depremler, deprem harici etkenlerden etkilenmiş olan binaları depremin merkezinden yüzlerce kilometre uzaktan tahrip edebilir ve bunların yıkılışı çok şiddetli bir sarsıntının meydana geldiği gibi yanlış bir izlenim verebilir.

Bazı belgelerin mali kaygılar doğrultusunda ele alınması ve yaşanan depremin sosyal hayat üzerindeki etkilerinden bahsetmemesi, kamu binaları ve askeri yapılar üzerine

⁷⁶ Zachariadou, 2001, s. 99-100.

detaylı bilgiler veren arşiv belgeleri mevcut iken halkın haneleri hakkında ya hiç bilgi verilmemesi ya da yüzeysel bilgiler verilmesi, bazı belgelerin depremleri tarihlendirme konusunda dahi yetersiz kalması afet yönetiminin açıklanması bakımından bizi zor duruma sokmuştur. İşte bu nedenlerden dolayı Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivlerinde XIX. yüzyıl balkan coğrafyasında 62 deprem tespit etmiş olmamıza rağmen bunlardan 11 tanesini ayrıntılı biçimde ele almaya karar verdik. 11 depremin seçilme nedeni depremlerin şiddetli ve etki alanın geniş olması, maddi zararın büyük olmasıdır. Büyük depremlerde halk ile devlet arasındaki etkileşimin fazla olması ve afet yönetiminin buradan çıkartılabilir olmasıdır.

Harita 2: XIX. yüzyıl Balkan coğrafyasının en önemli afetleri olarak değerlendirdiğimiz yıkıcılığı büyük 11 deprem.

Bu 11 deprem haricinde tespit etmiş olduğumuz depremleri ise EK 1 kısmında yer alan Tablo 1’de ele aldık.⁷⁷ Tablo oluşturulurken belgelerin miladî ve hicrî tarihi birlikte verilmiştir. Belgenin miladî ve hicrî tarihi birlikte verildikten sonra depremin meydana geldiği tarih ve zaman dilimine ait bilgiler verilmiştir. Tabloda hem belgelerin tarihinin verilmesi hem de depremin meydana geldiği tarih ve zaman dilimine yer verilmesinde ki asıl amaç depremin meydana gelişinden ne kadar süre sonra merkezin bu durumdan haberi olduğuna dikkati çekmektir. Depremin meydana geldiği yere dair bilgileri verilirken temel kaynak incelemiş olduğumuz arşiv belgeleri olmuştur. Depremin meydana geldiği yerin ismi verildikten sonra o yer günümüzde hangi ülke sınırları içerisinde bulunuyor ise o ülkenin ismi yazılmıştır. Okunamayan yer isimleri ve anlaşılmayan durumlarda muhtelif eserlerden yararlanılmıştır. Tabloda yer alan bir diğer bölüm olan hasar durumu bölümünde belgelerde en çok üzerinde durulan hasarlı yapıya dair bilgiler verilmiştir. Son olarak meydana gelen depremlerde ortaya çıkan ölü ve yaralı sayısı belirtilmiş ve eğer varsa bu bilgilere telef olan hayvanların sayısı da eklenmiştir.

Burada üzerinde durmak istediğimiz en önemli konu depremlerin meydana geldiği zaman dilimi hakkında vermiş olduğumuz bilgilerdir. Bu bilgi belgelerin çoğunda ucu açık bir şekilde bırakılmış ve depremin meydana geldiği tarih ve zaman dilimi tam ve kesin olarak ifade edilmemiştir. Belgelerde depreme dair bilgiler verilirken çoğu zaman; *“bundan bir sene mukaddem”*, *“mukaddemce vukû bulan”*, *“bundan akdem”*, *“geçenlerde vukû bulan”*, *“geçen gece/gün/sabah vukû bulan”*, *“evvelki gün/gece/akşam vukû bulan”*, *“dün vukû bulan”*, *“dün gece/sabah vukû bulan”*, *“bu gece/sabah vukû bulan”*, *“akşam saat üçte vukû bulan”* gibi tabirler kullanılmış ve depremin tarih ve zaman dilimini ortaya çıkarmak veya tahminde bulunmak için bize belge tarihi dışında bir bilgi verilmemiştir. Her ne kadar bazı belgelerde depreme dair bilgiler biraz daha açık ifadelerle *“şehr-i hâlin yirmi sekizinci günü vukû bulan”*, *“mâh-ı hâlin beşinci Pazar günü vukû bulan”*, *“işbu Zilkade’nin beşinci Pazar günü vukû bulan”* verilmiş olsa da bu bilgiler de depremin meydana geldiği tarih ve zaman dilimini tespit etmek açısından çoğu zaman yeterli olmamıştır. İşte tüm bu nedenlerden

⁷⁷ XIX. yüzyılın en önemli afetleri olarak değerlendirdiğimiz yıkıcılığı büyük 11 deprem aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıntılı bir şekilde işlemeye çalıştığımız bu 11 deprem dahil toplamda altmış iki depremi ise tablo üzerinde EK 1, Tablo 1’de anlatmaya çalıştık. Bakınız EK 1.

dolayı depremin meydana geldiği tarih ve zaman dilimi hakkında bilgiler verilirken bilgi merkezinin kaynağı belge tarihi olmuş ve belge tarihi üzerinden “*depremlerin meydana geldiği tarih ve zaman dilimi*” ifade edilmiştir. Belgelerde depremlerin meydana geldiği tarih ve zaman dilimi hakkında ki bilgi yetersizlikleri, arşiv belgelerinin güncellenerek yeni bilgiler sunması ve ayrıca ortaya çıkan diğer yeni araştırma eserler doğrultusunda “*depremlerin meydana geldiği tarih ve zaman dilimi*” bölümünde oluşabilecek hatalar tarafıma aittir.

Tablo 1’de de görüleceği üzere Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde yapmış olduğumuz araştırmalar sonucunda XIX. yüzyılın ilk depremini Rusçuk yakınlarında meydana gelen bir deprem oluşturmaktadır. Belgede belirtildiği üzere deprem Receb ayının ilk gününden bir gün önce yani 29 Cemâziyelâhir 1217 (27 Ekim 1802) tarihinde sabah saat yedi buçuk sıralarında Rusçuk yakınlarında meydana gelmiştir.⁷⁸ Rusçuk ambar Emîni Mustafa Necip Efendi ve Rusçuk naibi Mehmet Said’in merkeze göndermiş oldukları belgelerden anlaşıldığı üzere deprem ile birlikte Rusçuk’ta bulunan minarelerden dördü yıkılmıştır. Aynı zamanda ahaliden bazılarının haneleri de depremden hasar görmüştür. Ayrıca buradaki ambar da depremden ciddi oranda zarar gören yapılar arasındadır. Belgelerden anlaşıldığı üzere depremde can kaybı yaşanmamıştır. Depremden en fazla oranda zarar gören ve üzerinde en çok durulan yapı ambar olmuştur.⁷⁹ Ambarın tamiri işlemine öncelik verilmiş ve ambar gözlerinde ve bu gözlerin kapılarındaki hasar ve çatı ile duvarlardaki hasar ayrıntılı bir şekilde belgede resmedilmeye çalışılmıştır. Ayrıca kış

⁷⁸ “AHEAD, the European Archive of Historical Earthquake Data 1000-1899” Avrupa kıtası üzerinde meydana gelen depremlerin açık bir platform üzerinden araştırılmasını desteklemek amacıyla tasarlanmış bir veri kaynağı deposudur. Avrupa Birliği’nin de desteklemiş olduğu bu proje Avrupa kıtası üzerinde meydana gelen depremlerin yerel arşivler ve güncel araştırmalar üzerinden yeniden değerlendirilmesini, kayda girmemiş bölgesel arşiv katalogları üzerinde kalmış olan depremlerin saptanmasını ve bu depremlerin yeni bir bakış açısı ile değerlendirilmesini sağlamak; aynı zamanda sınır ötesi işbirliğini desteklemek amacıyla oluşturulmuştur. Arşiv kaynaklarında saptamış olduğumuz tüm depremler için, özellikle depremleri tarihlendirme konusunda, AHEAD, the European Archive of Historical Earthquake Data isimli internet sitesinden azami bir şekilde faydalanılmıştır. “AHEAD, the European Archive of Historical Earthquake Data 1000-1899” üzerinden yapmış olduğumuz araştırma sonucunda elde ettiğimiz veriler doğrultusunda 1802 Rusçuk depreminin merkez üssü bugün Romanya’nın doğu kesiminde yer alan ve hala sismik aktiviteye sahip olan Vrancea isimli şehirdir. Deprem 26 Ekim 1802 tarihinde saat 10.55 sıralarında merkezi Vrancea olmak üzere meydana gelmiştir. Rusçuk’ta Vrancea şehrine olan yakın mesafesi dolayısıyla depremden doğrudan etkilenmiştir. Ancak burada dikkati çeken durum arşiv belgelerinde elde edilen verilerde depremin tarihinin 27 Ekim 1802 olmasına rağmen depremin gerçek tarihinin 26 Ekim 1802 olmasıdır. Bu durumda Rusçuk’ta meydana gelen hasarların artçı depremler sonucunda oluştuğunu veya iletişim mekanizmasının yavaş işlediğini gösterir niteliktedir. Vrancea Depremi. (2019, 17 Şubat). Erişim adresi: https://www.emidius.eu/AHEAD/event/18021026_1055_000

⁷⁹ BOA, AE. SSLM.III, 206/12258.

gelmeden bir an önce ambarın tamiri istenilmiş ve mevcut zahirenin kış şartlarından korunması hedeflenmiştir.⁸⁰ Belgenin ambar emini tarafından kaleme alınması ve bazı haneler ve minarelerde de hasar olmasına rağmen ambarda oluşan hasarın ön plana çıkarılması besin kaynaklarının korunmasına yönelik önlemlerin ön planda olduğunu gösterir niteliktedir.

XIX. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'nin Balkan coğrafyasında meydana gelen depremleri arşiv belgelerindeki bilgiler eşliğinde ele alan bu çalışmada Rusçuk'ta meydana gelen bu ilk depremi takiben XIX. yüzyılın en önemli afetleri olarak değerlendirdiğimiz yıkıcılığı büyük 11 deprem aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi 11 depremin seçilme nedeni depremlerin şiddetli ve etki alanının geniş olması, maddi zararın büyük olmasıdır. Büyük depremlerde halk ile devlet arasındaki etkileşimin fazla olması ve afet yönetiminin buradan çıkartılabilir olmasıdır. Bunun yanında depremler ile birlikte ortaya çıkan önemli ve ilgi çekici bulduğumuz konuları daha sonra oluşturmuş olduğumuz afet yönetimi bölümünde konu başlıkları içerisinde değerlendirip açıklamaya çalıştık. Burada üzerinde önemle durmak istediğimiz bir konu "1886 Mora Depremi ve 1894 Atalanti Depremi" ve EK 1'de yer alan tabloda Yunanistan coğrafyasında meydana gelmiş olan bazı depremlerin meydana geldikleri tarih itibari ile Osmanlı Devleti yönetiminde kalan topraklar içerisinde yer almıyor olmasına rağmen tezimize eklenmiş olmasıdır. Depremlerin meydana geldikleri tarih itibari ile Osmanlı Devleti'nin yönettiği balkan coğrafyasında yer almıyor olmasına rağmen tezimize eklenmesinin temel nedeni arşiv kayıtlarında depremlere dair bilgi çokluğudur. Depremler Osmanlı yönetiminde olmayan bir bölgede meydana gelmiştir düşüncesi ile göz ardı edilmemiş; balkan coğrafyasında meydana gelmiş olması ve bundan ziyade arşiv vesikalarında çok fazla bilgi barındırıyor olması sebebiyle tezimize eklenmiştir.

⁸⁰ BOA. AE. SSLM.III, 202/12076.

2.1. SEÇİŞTE DEPREMİ (1839)

XIX. yüzyıl Osmanlı belgelerini incelediğimizde balkan coğrafyasında karşımıza çıkan ilk ölümlü deprem 1839 yılındadır. Burada dikkati çeken durum ise depremin can kayıplarına doğrudan değil dolaylı olarak etki etmiş olmasıdır. Doğrudan deprem enkazı altında veya depremin vermiş olduğu hasar ile birlikte hayatını kaybeden olmamış, depremin sonucu olarak ortaya çıkan yangında ölümler meydana gelmiştir.

27 Muharrem 1255 (12 Nisan 1839) tarihli belgede Kesriye kazasında bulunan Seçeşte/Seçişte⁸¹ karyesinde bir deprem yaşandığı merkeze bildirilmiştir. Sabah saat 09.00'da köy halkının ayin için kilise de toplandığı sırada şiddetli bir gürültü duyulmuş ve ardından deprem meydana gelmiştir. Deprem ile birlikte kilisede bulunan ve yanar vaziyette olan mumlardan bazıları yerlere, bazıları ise kilise içindeki kâğıtların üzerlerine düşmüştür. Aynı şekilde depremin korkusu ile dışarı çıkmak isteyen kişiler o anki kargaşa ve telaştan dolayı ellerindeki mumları yere düşürmüşlerdir. Kilise içerisinde bulunan kalabalık telaş içinde dışarıya çıkmaya çalışırken kapı önünde birbirlerini ezmişlerdir. Kapının önünde yaşanan izdiham ile birlikte dışarıya çıkış tam anlamı ile sağlanamamış, yere düşen mumların yangına⁸² sebep olmasıyla toplamda 66 kişi hayatını kaybetmiştir.⁸³

⁸¹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinden alınan belge özetlerinde ve belgelerde depremin meydana geldiği köyün adı "Secista", bağlı bulunduğu kaza "Kesriye" olarak verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan ve Tahir Sezen'e ait olan "*Osmanlı Yer Adları*" isimli eserde "Secista"dan "Seçişte(Sjatista)" olarak bahsedilmiş ve Manastır Vilayetine dahil olduğu belirtilmiştir. Ayrıca "Seçişte" köyünün günümüzde ki adı ve tam olarak konumu tespit edilememiş ancak bağlı bulunduğu "Kesriye" kazasının bugün hala Yunanistan'ın kuzey kısmında ve "Kastoria" adı ile yer aldığı tespit edilmiştir. Sezen, T.(2006). *Osmanlı Yer Adaları*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 26. s. 437.

⁸² Yaşanan bir deprem sonrasında yangınların çıkmasının tarihte pek çok örneği vardır. Burada dikkati çeken konu şüphesiz yapıların ahşap olması ve aydınlatma veya ısınma amaçlı kullanılan aletlerin deprem sonrasında yangına sebebiyet vermesidir. 1847 yılında Güzelhisar ve Tire'de meydana gelen deprem nedeniyle Tire çarşısında çıkan yangın ve 1899 Aydın-Denizli depreminde Nazilli'de meydana gelen yangın buna örnek gösterilebilir. Erler, 2002, s. 765. ve Atar, Z.(2013). Fotoğraflarla Aydın-Denizli Depremi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies XIII/27*. s. 11.

⁸³ BOA, HAT, 1159/45951.

2.2. İŞKODRA DEPREMİ (1845)

11 Receb 1261(16 Temmuz 1845) tarihli belgede Rumeli eyaleti dahilinde bulunan İşkodra'da⁸⁴ meydana gelen bir deprem ve depremde zarar gören İşkodra Kalesi ve Kışla-i Hümâyûn'u üzerinde durulmuştur. Belgede belirtildiğine göre 1261 senesi Muharrem ayının yirmi birinci Çarşamba günü (20 Ocak 1845) yaşanan şiddetli rüzgar ve deprem İşkodra kalesinde bulunan Kışla-i Hümâyûn'un asker koğuşlarına, cephaneliğine ve diğer bazı bölümlerine zarar vermiştir. Yaşanan deprem sonrası Rumeli Ordu-yı Hümâyûnu'nun altıncı piyade alayının, birinci taburunu barındıran kışlanın koğuşları ikamet edilemeyecek kadar harap olmuştur. Aynı zamanda kışlanın büyük ve küçük cephaneliği zarar görmüş ve cephaneler açıkta kalmıştır. Kış ayı içinde bulunulması sebebiyle ve askerlerin telef olmaması, hem de mühimmatın zarar görmemesi için irade alınmaksızın tamir işlerine hemen başlanmıştır. Harap olan yerler İşkodra kaymakamı Osman Paşa'nın denetimi ve Kışla-i Hümâyûn zabitanının gözetimi altında tamir edilmiştir. Tamir sonrası toplamda 10.083 guruş masraf oluşmuştur. Kereste, mertek, mismar, zemberek, cam, kiremit, tuğla, kireç, kum, süpürge ve dülger amelesi masraf defterinde yer alan malzemeleri oluşturmaktadır. Yapılan masrafların bedeli Hicri 1260 senesi İşkodra vergilerinden temin edilerek gerekli yerlere ulaştırılmıştır. Daha sonra yapılan yazışmalar ile tamir esnasında tutulmuş olan masraf defteri Manastır Meclisi'ne bildirilmiştir. Yapılan masrafın Manastır emvali sandığından karşılanması ve maliyenin buna onay vermesi üzerinde durulmuş ve merkezden tüm bu konular hakkında izin istenmiştir.⁸⁵

Görüldüğü üzere kış aylarında meydana gelen bir deprem sonrası başlayan onarım organizasyonu ve bunun bürokratik arka plan işleri yaz ayının ortalarına kadar sürmüştür. İlk aşamada bakıldığında süreç oldukça uzun görünmektedir. Ancak deprem mağduru olan kışla askeri açıkta bırakılmamış, gerekli işlemler en kısa sürede yapılmaya çalışılmıştır. Belgede üzerinde ısrarla durulan konu Kışla-i Hümâyûn dışında askerinin barınacak hiçbir yerinin olmadığıdır. Bu durum kışlada yeterli çadırın

⁸⁴ İşkodra (Shkodër), İskenderiye, Skutari ve Skadar isimleriyle de anılmıştır. Arnavutluk'un en eski yerleşim birimlerinden biri olan İşkodra, aynı zamanda ülkenin kuzey kesimindeki en önemli sanayi ve kültür merkezidir. Osmanlı yönetiminin (1393-1396, 1479-1912) ilk dönemlerinde önemli bir sancak merkezi ve kale şehri olmuştur. Bugün Arnavutluk sınırları içinde yer almaktadır. Kiel, M.(2001). İşkodra. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 23, s.433-434). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 433.

⁸⁵ BOA, C..AS., 262/10905.

olmadığını ya da elde bulunan çadırların kış aylarında kullanıma cevap vermediğini işaret etmektedir. Bölgenin güvenliği için askerin burada ikamet etmesi gerektiğine ve mühimmatın zarara uğramaması için çaba gösterilmesi de askeri güvenliğe ve bölgenin güvenliğine verilen önemi gösterir niteliktedir. Deprem sonrası iletişim hiyerarşisini çizmek istediğimizde aşağıdan yukarı olacak şekilde karşımıza çıkan tablo şu şekildedir: Kışla zabitanı, İşkodra kaymakamı, Manastır Meclisi, Rumeli mutasarrıfı, Maliye Nezâreti.

2.3. BERAT DEPREMİ (1851)

1851 yılı Ekim ayında Berat'ta⁸⁶ şiddetli bir deprem meydana gelmiştir.⁸⁷ Meydana gelen deprem ile ilgili bilgiler ilk olarak Meclis-i Vâlâ⁸⁸ ile yapılan yazışmalarda ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve belgede: “*işbu mâh-ı halin on yedinci yevm-i pazar sabah saat bir sularında bi-hükmihi teâlâ Berat kazasında hareket-i arz vukû bularak ibtida-i zuhûrunda pek de aşırı şedîd bir zelzele olmuş...*”⁸⁹ şeklinde ifadeler yer

⁸⁶ Arnavutluk'un güneyinde yer alan Berat şehri, 1417'de Avlonya ile birlikte Adriyatik sahillerinin ele geçirilmesi sırasında Osmanlı yönetimine geçmiştir. Adriya denizine dökülen Semen (Semeni) nehrinin Osum (Usumi) kolu üzerinde ve Tomorrit dağının batı eteklerinde yer alan şehir Osmanlı mimari eserleriyle ünlüdür. Giray, M.(1992). Berat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 5, s.473-475). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 73.

⁸⁷ “International Handbook of Earthquake & Engineering Seismology: Part A” isimli uluslararası güncel yayın 1851 yılı Ekim ayında Berat'ta iki büyük deprem meydana geldiğini belirtmektedir. Bunlardan birincisi 12 Ekim 1851, diğeri ise 17 Ekim 1851 tarihinde yaşanmıştır. Aslında 17 Ekim 1851 tarihinde yaşanan deprem artçı depremlerden biridir. Ancak şiddetli bir artçı deprem olması sebebi ile daha önce ana depremde hasara uğramış bölgeler bundan daha da etkilenmiş ve böylece oluşturduğu hasar ve yıkım daha da şiddetli olmuştur. Lee, W., Jennings, P., Kisslinger, C., Kanamori, H.(2002). *International Handbook of Earthquake & Engineering Seismology, Part A*. California: Academic Press. s. 699.

⁸⁸ Meclis-i Vâlâ'nın siyasi ve hukuki yetkilerinin yanı sıra idari yetkileri de bulunmaktadır. Bu bağlamda İmparatorluğun bayındırlık işleri ile de ilgilenmiş, ülkenin herhangi bir yerinde meydana gelen yangın, deprem gibi afetleri yakından takip etmiş, resmi binaların tamir, tadilat ve yeniden yapım işlemlerinde karar almış ve gerekli denetlemeleri yapmıştır. Seyitdanlıoğlu, M.(1999). *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. s. 121.

⁸⁹ 6 Muharrem 1268 (1 Kasım 1851) tarihli belge alt belgeleri ile birlikte toplamda sekiz belgeyi içermektedir. Belgenin esas tarihi 6 Muharrem 1268 (1 Kasım 1851) görünmesine rağmen alt belgelerde 17 Zilhicce 1267'den (13 Ekim 1851) başlayarak farklı tarihlerde olmak üzere 7 Muharrem 1268'e (2 Kasım 1851) kadar toplamda sekiz belge yer almaktadır. Bu belgeler içerisinde tespit edilen en eski tarihli belge 17 Zilhicce 1267 (13 Ekim 1851) tarihli belgedir. Deprem tarihi olarak bazı alt belgeler mah-ı halin 18. Pazar günü diye, bazıları ise mah-ı halin 19. Pazar günü şeklinde deprem tarihini işaret etmişlerdir. Ancak Zilhicce ayının 18. veya 19. günü Pazar'a gününe denk gelmemektedir. Hatta 17. günü de Pazar günü olmayıp 16 Zilhicce 1267 (12 Ekim 1851) tam olarak Pazar gününe denk düşmektedir. Burada mah-ı halin 18. ve 19. günü diye bahsedilen depremler şüphesiz artçı depremlerdir. Tüm bu bilgilerden hareketle ilk ve şiddetli depremin tarihi “International Handbook of Earthquake & Engineering

verilmiştir. Belgeden anlaşıldığı üzere deprem sabah saat 13.00 sıralarında yaşanmıştır. Depremden biraz önce büyük Timor (Tomor, Timoriça, Tomoriça)⁹⁰ dağı tarafından top gürültüsüne benzeyen şiddetli bir ses işitilmiş ve hemen ardından deprem meydana gelmiştir. Bir dakika kadar sürdüğü belirtilen depremin ilk on, on beş saniyesi çok şiddetli hissedilmiştir. Saat 13.00'da meydana gelen ilk depremden ertesi gün saat 13.00'a kadar tahminen yüz defa artçı sarsıntı meydana gelmiş ve her depremden önce top sesi şeklinde bir ses işitilmiştir. Depremden sonra halk evlerini terk etmiş ve boş meydanlarda ikamet etmeye başlamıştır. Bazı haneler tam alamı ile yıkılmamış ise de depremden ağır hasar gördüğü için ikamet edilecek durumda da değildirler. Deprem sonrası ortaya çıkan barınma problemini ortadan kaldırmak için ilk aşamada Berat Topçu Bölüğü yüzbaşısı tarafından civar kazalardan çadır yardımı istenmiştir.

Berat Sancağı'nda deprem yaşandığı esnada Yanya'da da deprem meydana gelmiştir. Bir diğer deyişle Berat depremi Yanya'da da hissedilmiştir.⁹¹ Hatta depremin bir dakika kadar sürdüğü "...hareket-i arz bir dakika kadar mümted olmuş ise de..." cümlesiyle vurgulanmıştır. Ancak depremin şiddetli olmaması sebebi ile Yanya'da hasar meydana gelmemiştir. Aynı tarihte Narda kazasında da hafif olarak on altı, on yedi kez deprem meydana gelmiştir. Yanya ve Narda da hasar oluşmadığı gibi can kaybı da yaşanmamıştır. Deprem kıyıya paralel uzanan bir hat gibi Berat merkez olmak üzere Avlonya, Tepedelen, Delvine, Aydonat, Yanya ve Narda kazaları üzerinde hissedilmiştir.⁹²

Depremin meydana gelişini takiben halk feryat figan içinde kendini sokaklara atmıştır. Depremin şiddetini ve halkın deprem karşısında düştüğü zor durumu ortaya koymak için belgede şu cümlelere yer verilmiştir: "*kâffe-i ibâdullâh yalın ayak ve başı kabak*

Seismology: Part A" isimli uluslararası güncel yayında 12 Ekim 1851Pazar, Osmanlı arşiv belgelerinde ise 13 Ekim 1851 Pazartesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁹⁰ Akbayar, N.(2003). *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. s. 159.

⁹¹ BOA, A. JAMD., 33/10.

⁹² *Ceride-i Havâdis*, sayı 559, 24 Safer 1268. "*Berat ve Avlonya'da vuku bulan zelzelelerden hayli yerler daha sarsılıb Avusturya memâlikinden Dalmaçya'da kâin İstanyapikule(?) nâm-ı belde ziyadesiyle harab olmuş idüğü mervîdir.*" Depremle ilgili haber depremin meydana gelişinden yaklaşık iki ay sonra 19 Aralık 1851 tarihinde yayınlanan *Ceride-i Havâdis* gazetesinde yüzeysel bilgilerle yer almıştır. Depreme dair daha geniş bilgi elde etmek adına depremin meydana geliş tarihinden sonra yayınlanmış olan (sayı 550, 17 Zilhicce 1268; sayı 551, 24 Zilhicce 1268; sayı 556, 2 Safer 1268; sayı 557, 11 Safer 1268; sayı 558, 17 Safer 1268) *Ceride-i Havâdis* gazeteleri de incelenmiş ancak Berat depremine dair herhangi bir habere rastlanmamıştır.

evlerden meydanlara çıkup, analar evlatlarını unutma mertebesinde tehallûk itmiş ve bu surette bir veyahut iki dakika zarfında üç beş yüz hane münhedim ve nüfus-ı kasabadan on kadar nüfus ebniye altında kalmışdır...”. Buradan da anlaşıldığı deprem saniyeler içinde Berat kazasına ciddi oranda zarar vermiştir. Depremın Berat’ta bulunan yapılar üzerinde oluşturduğu tahribatı ise belgelerde şu cümleler ile açıklanmıştır: “zelzeleden kazıyye-i mezbûre derûnunda vaki menâzil ve dekâkînin ziyadesi ve camilerin minareleri cümlesi yıkılarak ezan-ı Muhammediye kıraatına minare kalmamış ve kale-i hâkâniye boru ve bendlerinden bazı yerleri ve cephane külliye münhedim olarak...”. Yine bu cümlelerden de anlaşıldığı üzere oldukça şiddetli olan deprem Berat kasabasını deyim yerindeyse yerle bir etmiştir. Zelzele ile birlikte kaza da bulunan pek çok dükkan, menzil, hane ve konak yerle bir olmuştur. Ayrıca camilerin çoğu ağır derecede hasar görmüş ve hatta minarelerin hepsi yıkılmış olduğundan ezan okunacak minare kalmadığı belirtilmiştir. Bununla beraber burada bulunan kalenin tabya ve bentlerinin bazı kısımları yıkılmış ve cephanelik tamamen yerle bir olarak iki yüz varil barut ve diğer bazı eşyalar cephaneliğin çatısı altında kalmıştır. Enkaz altından kurtarılan ve elde kalan diğer cephaneler ilk aşamada güvenlik amaçlı olarak taşrada bulunan cephaneliklere sevk edilmiştir.

Depremle birlikte askerlerin ikamet ettikleri Hasan Paşa Konağı da yıkılmış ve birkaç asker enkaz altında kalmış, on beş askerde yaralı olarak kurtarılmıştır. Edinilen ilk bilgilere göre Berat kazasında toplamda 30 kişi hayatını kaybetmiştir. Ancak hala enkaz altında pek çok kişi bulunduğu ifade edilmektedir.

Depremden sonra burada bulunan kale duvarları, cephaneliği, askerlerin ikamet ettikleri yerler önemli ölçüde zarar görmüştür. Askerin zor şartlar altında Berat’da ikamet etmesi için uygun bir yer yoktur. Burada bulunan askerlerin konaklama sorununun giderilmesi, daha şiddetli bir deprem yaşanması durumunda askerlerin can kayıplarının önüne geçilmesi ve muhtemel salgın hastalıklardan askerlerin korunması amaçlanarak; askerlerin Elbasan kazasına nakil olmaları istenmiştir. Bu durum Rumeli Ordu-yı Hümâyûn’u reisi İsmail Paşa tarafından merkeze bildirilmiştir.⁹³ Berat’da bulunan askerlerin Elbasan kazasına nakline merkezce izin verilmiş ve askerlerin nakline izin

⁹³ BOA, İ..DH., 242/14748.

veren tezkereye 17 Kasım 1851 (22 Muharrem 1268)⁹⁴ tarihinde onay verilmiştir. Ayrıca hasar gören yerlerin tespiti için mühendis gönderileceği de bildirilmiştir.⁹⁵

Deprem ile ilgili detaylı bilgiler İstanbul'a ilk olarak Selanik Topçu Miralayı Mehmet Bey tarafından bildirilmiştir. Selanik Topçu Miralayı Mehmet Bey tarafından iletilen bilgiler Tophane-yi Âmire müşiri tarafından Meclis-i Vâlâ'ya aktarılmıştır. Deprem sebebi ile pek çok hane, konak, dükkan, camii ve kamu binasının zarar gördüğü belirtilmiş ve hatta hayatını kaybedenler olduğu üzerinde durulmuş ve hayatta kalanların yardıma muhtaç oldukları vurgusu yapılmıştır. Deprem sonrası ortaya çıkan kargaşanın bir an önce giderilmesi ve perişan halde olan halkın daha rahat ikamet edeceği bir durum ortaya çıkarmak için; valilik görevlilerinden daha önce Meğri kasabasında meydana gelen depremden sonra nasıl hareket edildiyse bu şekilde hareket edilmesi istenmiştir. Böyle bir yol izlenirse kargaşanın daha hızlı ve kolay çözüleceğine vurgu yapılmıştır.⁹⁶

Yanya Vilayeti ve Tunca Tophane-i Âmire müşirine gönderilen belgeden anlaşıldığı üzere depremden sonra açıkta kalan ahaliye Yanya Vilayeti'nden çadır gönderilmiş ve mümkün mertebe yardımda bulunulmuştur. Bu belge de de ısrarla halka Meğri kazası halkına davranıldığı gibi davranılması gerektiği bildirilmiştir. Yardımların en aciz olandan başlayarak dağıtılması gerektiği bildirildiği gibi görevli memurlara yardımcı olunması da dile getirilmiştir. Vergi muafiyeti getirilmesi ve yapılan yardımların dengeli ve kademeli bir şekilde dağıtılması gerektiği söylenmiştir. Ayrıca depremde zarar gören Berat Kalesi'nin cephaneliğinin bir an önce tamir edilmesi gerektiğine de vurgu yapılmıştır.⁹⁷

Buraya kadar gönderilen bilgilerin parça parça olması ve deprem bölgesi ile ilgili olarak ayrıntılı bir bilgi içermiyor olması merkezi harekete geçirmiş ve merkez detaylı bir keşif raporu oluşturulup gönderilmesini talep etmiştir.⁹⁸ Ayrıca depremedeler için gerekli

⁹⁴ BOA, A. }MKT.NZD., 46/83.

⁹⁵ BOA, A. }A.MKT.MHM., 39/71.

⁹⁶ 28 Şubat 1851 tarihinde meydana gelen deprem sonucunda Meğri ve çevresinde 45 kişi hayatını kaybetmiş, 866 adet bina kısmen veya tamamen yıkılmış, artçı sarsıntılar yaklaşık bir ay kadar devam etmiş ve bu süreçte bölge halkı havaların çok soğuk olmaması sebebiyle sahilde çadırlarda ikamet etmiştir. Yazıcı, M.(2012). 1851 Meğri Depremi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (Sayı 28, Bahar 2012, s. 114-129). s. 114.

⁹⁷ BOA, A. }A.MKT.MVL., 47/7.

⁹⁸ BOA, A. }A.MKT.MHM., 39/69.

işlemlerin yapılması ve yapılan işlemlere dair bilgilerinin de merkeze aktarılması istenmiş ve böylece deprem bölgesinde ki güncel durum merkez tarafından yakından takip edilmek istenmiştir. Merkezin ayrıntılı keşif defteri istemesi üzerine Berat, Avlonya ve Tepedelen kazalarında keşif yapılmıştır.⁹⁹ Yapılan keşif sonrasında oluşturulan defter Yanya Valisi İsmail Paşa tarafından merkeze gönderilmiştir.¹⁰⁰

Meclis tarafından tayin edilen on başı ve onunla birlikte bir zaptiye memuru tarafından yapılan keşif sonrasında “keşif defteri” oluşturulmuştur. Keşif defteri oluşturulurken dikkatli davranılmış ve gidilen yerlerde söz sahibi ve güvenilir kişilerden bilgi alınmıştır. Detaylı bir şekilde oluşturulan ilk defter Avlonya kazasına dairdir.

Avlonya için oluşturulmuş olan keşif defteri: “*Avlonya kazasında zelzele vukûunda münhedim olan beyt ve menâzil ve telef olunan nüfusun miktarını mübeyyin defterdir*” şeklinde açıklama ile başlamış ve ardından hasara uğrayan ev, hane, menzil sayısı ve hayatını kaybeden kişi sayısı verilmiştir. Belge de Avlonya kazası ve köylerinde toplamda 3246 hanenin zarar gördüğü ve 70 kişinin de hayatını kaybettiği belirtilmiştir. Avlonya keşif defterinden sonra Tepedelen kazasına ait olan keşif defterine yer verilmiştir. Ergiri Sancağı dahilindeki Tepedelen kazası ile ilgili olan keşif defterinde ise hasara uğrayan hane sayısı toplamda 1914, hayatını kaybeden kişi sayısı ise 151 olarak belirtilmiştir. Oluşturulmuş olan keşif defterinde Tepedelen kazası ve köylerinin depremde ciddi şekilde etkilendiği ve hala artçı depremler devam ettiği belirtilmiştir. Keşif defterinde belirtildiği üzere zor durumda olan halk kendilerine kulübe yapma işi ile meşguldür ancak çoğunun kendilerine kulübe yapacak yeri ve imkanı yoktur. Üstelik taş ustasının Tepedelen kazasında bulunmaması da depremzedelerini ayrıca zor duruma düşürmüştür.¹⁰¹

Avlonya ve Tepedelen kazalarında meydana gelen hasar ve vefat durumunu gösteren keşif defterlerinden daha detaylı ve daha özenle hazırlanmış olan bir keşif defteri 16 Kasım 1851 (21 Muharrem 1268) tarihinde Meclis-i Valâ’ya gönderilmiştir. Oluşturulmuş olan keşif defterinde meydana gelen can kayıpları, ortaya çıkan hasar durumu ve telef olan hayvan sayısı ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır. Bu işlemi bizzat Süleyman Ağa yapmıştır. Süleyman Ağa’ya Rumeli Ordu-yı Hümâyünundan mühendis

⁹⁹ BOA, A.}A.MKT.UM., 84/89.

¹⁰⁰ BOA, A.}AMD., 33/69.

¹⁰¹ BOA, İ..DH., 243/14836.

Selahattin Efendi eşlik etmiştir. Oluşturulmuş olan keşif defterinde belirtildiği üzere Berat kasabası ve köylerinde, Avlonya kasabasında, ayrıca depremden etkilenen köy ve nahiyelerde toplamda 1205 kişi vefat etmiş, 1580 kişi de yaralanmıştır. Ayrıca toplamda 7797 olmak üzere; cami, tekke, medrese, hane, han, dükkan ve kilise depremden zarar görmüştür. Deprem bölgesine yakın mesafede bulunan bazı köyler tamamen yerle bir olmuşken, bazı köylerin de yarısı yerle bir olmuştur. Meydana gelen deprem sonucunda toplamda 11.572 adet hayvan da telef olmuştur. Ölü ve yaralı durumu ile ilgili bilgiler aktarıldıktan sonra keşif defterinde şu bilgilere yer verilmiştir: “Hem daha az artçı deprem meydana gelmesi hem de meydana gelen artçı depremlerin şiddetinin azalmış olması sebebiyle halk şu günlerde tamir işlerine kısmen de olsa başlamış ve içinde buldukları zor durumu atlatmak konusunda harekete geçmiştir. Her ne kadar halk kendi evlerine tamire başlamış olsa dahi ekonomik anlamda gücü olmayanlar atıyye-i seniyye’ye muhtaç durumdadırlar. Bunların dışında cami, tekke, medrese ve zaviyeler bağlı buldukları vakıflardan gelecek ekonomik destek ile tamir edilip kullanılabilir hale gelecektir. Ancak şu halde anlaşılan odur ki onlar dahi maddi anlamda yardıma muhtaçlardır. Bir diğer deyişle bağlı buldukları vakıflar onların tamiratının tamamını karşılayacak kadar yeterli değildir. Fakir durumda bulunan aileler yardım olmadığı sürece açıkta kalacaklardır. Çünkü bunların kendi açıklarını giderecek güçte bir ekonomileri yoktur. Şiddetli kış ayları yakın ve hatta başlamak üzere olduğu için özellikle fakir durumda olan halk kışın şiddetinden kendini koruyamayacak ve zaten zor olan koşullar iyice zorlaşacaktır ayrıca kışın şiddetli olması durumunda can kayıpları artacaktır. Cami, medrese ve tekkelerde tamir işlemi yapılmazsa halk İslam dininin farzlarını tam anlamı ile yerine getirmeyecektir. Padişahımız bu zor durumda halkının ezilmesine razı olmayacaktır. Bu bağlamda mühendis ile oluşturmuş olduğumuz keşif defteri ekleri ile birlikte merkeze gönderilmiş ve gerekli yardımların yapılması ve tamir ve tadilat işleri için gerekli izinlerin verilmesi istenmiştir.”¹⁰²

Keşif defterleri incelendikten sonra merkez ilk iş olarak deprem bölgesine ve deprem bölgesinde ki sorumlulara durumla ilgili yapılması gerekenlerin bir an önce yapılması ve bu sürecin hızlı işlemesi talimatını vermiştir.¹⁰³ İkinci olarak tamir işlemlerine

¹⁰² BOA., İ..MVL., 229/7894.

¹⁰³ BOA, A.}A.MKT.MHM., 40/90.

değinilmiş ve üzerinde durulan ilk yapı kale olmuş; hasar gören kale ve cephaneliğin tamiri ile ilgili işlemlerin Tophane-i Âmire müşiri tarafından yapılması istenmiştir.¹⁰⁴

Kale duvarlarının ve cephaneliğin tamiri için merkeze gönderilen ilk raporda 28 yük ve -şu kadar bin guruş- masraf gideceği dile getirilmiştir. Merkez belirtilmiş olan bu masrafı fazla bulmuş ve yeniden keşif yapıp rapor düzenlenmesini istemiştir. Yapılan yeni keşifte tamir için yapılacak olan masraf -üç yük yetmiş bin dokuz yüz bu kadar guruş- olarak belirlenmiştir. Merkez ilk hazırlanan rapor ile daha sonra daha düşük bir fiyata hazırlanmış olan raporun karşılaştırılmasını istemiştir. Aynı zamanda ilk raporun düzenlendiği tarihte bölgenin valisi olan İsmail Paşa'ya ve defterdar Raif Efendi'ye de konuyla ilgili soru sorulması, bilgi alınmasını ve konun etraflıca araştırılması gerektiği belirtilmiştir. Belgeden anlaşıldığı üzere; depremden sonra ortaya çıkan hasarların giderilmesi için hazırlanan keşif defterlerinde bazen fahiş fiyatlar yer almıştır. Ancak merkez uygun bulmadığı veya çok fazla bulduğu bu masraf defterlerini yeniden inceletmiş hatta bölgeye tekrar keşifçi göndererek belirtilen masrafın doğru olup olmadığını araştırmıştır. Buradan elde edilen sonuçta da ilk masraf defterinin ikinciye göre çok daha fazla olduğu anlaşılmış ve dönemin valisi ile defterdarı hakkında soruşturma başlatılmıştır. Yapılan tüm bu işlemler sonucunda merkez mali denetimi ve gücü elinde tutmak istemiştir. Deprem sonrası süreçte gereksiz veya gereğinden fazla yapılacak olan masraflara karşı çıkmış ve böylece ekonomisini korumuştur diyebiliriz.¹⁰⁵

İkinci aşamada üzerinde durulan yapılar; kaymakam konağı ve diğer memurlara ait binalar olmuştur. Zarar gören kaymakam konağı ve diğer memurlara ait konak ve evlerin inşası Maliye Nezâretine aktarılmıştır.¹⁰⁶ Belgelerde memurlara ait konak ve evlerin nasıl inşa edildiğinden bahsedilmemiş ancak kaymakam konağının inşası ile ilgili detaylı bilgi verilmiştir. Kaymakam konağının kale içinde bulunan eski saraydan temin edilecek olan kerestelerle inşa edilmesi uygun görülmüş ve böylece yeniden inşa işleminde masrafın düşürülmesi hedeflenmiştir. Yapılan keşif sonrasında eski sarayın kerestesi kullanılarak 25.000 guruş masrafla kaymakam konağının inşa edilebileceği belirtilmiştir. Konağın inşası için gereğine uygun olarak müzayede yapılması ve kontrat

¹⁰⁴ BOA, İ..DH., 244/14889.

¹⁰⁵ BOA, İ..MVL. 266/10132.

¹⁰⁶ BOA, A.}AMD., 34/10.

imzalanıp inşaaata başlanması kararlaştırılmıştır. Tüm bu işlemler yapıldıktan sonra tekrar merkeze haber verilmesi istenmiştir.

Üçüncü aşamada üzerinde durulan yapılar; cami, mescit, tekke ve zaviyeler olmuştur. Cami, mescit, tekke ve zaviyelerin tamiri için; iki yük ve 26.000 masraf gideceği belirtilmiştir. Hasar görmüş olan cami, mescit, tekke ve zaviye gibi yapıların tamir işlemlerinin eğer varsa vakıflardan karşılanması, vakfi olan tüm yapıların tamir işlemlerinin vakıfları tarafından yönetilmesi istenmiş ve bu işlemlerin hepsinin kayıt altına alınması önemle belirtilmiştir. Vakıflar aracılığı ile yapılan işlemlerin de Evkâf-ı Hümâyûn'a bildirilmesi gerektiği de de vurgu yapılmıştır.

Depremden sonra kamu binalarının tamiri esnasında kurumsal hiyerarşi asla geri plana atılmamıştır. Yapılar hangi kurumun altında işliyorsa tamir işleri aşağıdan yukarıya hiyerarşik bir düzen oluşturacak şekilde bilgilendirme yapılarak, yeniden kamuya sunulmaya çalışılmıştır. Örneğin bir vakfa ait yapı hasar görmüş ise merkez taşra ilişkileri gözetilerek hiyerarşi dikkate alınmış ve daha sonra aşağıdan yukarı olacak şekilde bilgilendirme yapılmış ve böylece tamir işlemleri tamamlanmış veya tamamlanmaya çalışılmıştır. Hiyerarşik yapı içerisinde üst kurum örneğin vakfa ait yapılar için Evkâf-ı Hümâyûn yetersiz kalmış ise bu durum Meclis-i Vâlâ'ya iletilmiş ve sorun burada çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır.¹⁰⁷ Depremin meydana gelişinden depremle ilgili tüm problemlerin giderilip hayatın normale dönüşüne Meclis-i Vâlâ'nın etkin bir şekilde görevini yerine getirdiği açık bir şekilde belgelere yansımıştır.¹⁰⁸

Berat'ta meydana gelen bu büyük deprem sonrası tamir ve yeniden inşa işlemleri hakkında üzerinde önemle durulan başlıca yapılar kale, cephanelik, kaymakam ve memur konakları, cami, mescit, tekke, zaviye ve köprüler olmuştur. Diğer bir deyişle belgelerde daha çok kamu kurum ve kuruluşlarındaki hasarlar üzerinde durulmuş ve bunların aktif hale getirilmesi ön plana çıkmıştır. Belgelerde halka çadır dağıtıldığı ve zor durumda olanlar için baraka inşa edildiği bilgisine yer verilmiş olsa da halkın yıkılan veya hasar gören evleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiş ve bunların nasıl tamir edildiği üzerinde de çok durulmamıştır.

¹⁰⁷ BOA, İ..DH., 244/14873., BOA, İ..DH., 246/15004.

¹⁰⁸ BOA., İ..MVL. 229/7894.

Osmanlı arşiv belgelerinin yanı sıra editörlüğünü William Lee, Paul Jennings, Carl Kisslinger ve Hiroo Kanamori'nin üstlendiği “International Handbook of Earthquake & Engineering Seismology, Part A.” isimli eserde 12 Ekim 1851 tarihli depremin şiddeti 6.6 olarak belirtilirken can kaybı da 2000’den fazla olarak verilmiştir. Aynı zamanda depremin zamanı yerel saat ile sabah 07.00 olarak kayıtlara geçmiştir. Depremin merkezi Berat olmasına rağmen deprem Avlonya, Tepedelen, Delvine, Aydonat, Yanya ve Narda kazalarında da hissedilmiştir. Kayıtlarda yer alan ve artçı olmasına rağmen ilk deprem kadar etkili olan ikinci deprem ise 17 Ekim 1851 tarihinde yaşanmıştır. Bu depremin artçı olmasına rağmen yıkıcı olmasının sebebi ilk depremde oluşan hasarlı bölgelerin yerle bir olması ile alakalıdır. Bu deprem ile birlikte “*International Handbook of Earthquake & Engineering Seismology: Part A*” isimli eserde belirtildiği üzere Berat’ta 400’den fazla kişi hayatını kaybetmiştir.¹⁰⁹

2.4. DELVİNE DEPREMİ (KAFOSSEL KALESİ) (1854)

30 Temmuz 1854 (5 Zilkade 1270) tarihinde saat beş buçuk civarında Delvine’de¹¹⁰ bir deprem meydana gelmiştir. Meydana gelen bu deprem ile birlikte Yanya eyaletinde bulunan Kafosel Kalesi’nin ciddi derecede zarar gördüğü belirtilmiştir. Depremi takip eden süreçte kalenin tamir işlemleri için bir keşif defteri oluşturulmuş ve bu keşif defteri ile birlikte kalenin tamir işlemleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.¹¹¹ Keşif defterinde belirtildiği üzere kalenin depremden sonraki durumunu keşif için Yanya valisi Besim Paşa tarafından ‘Prüze’de’(?) bulunan topçu kaymakamı Tahir Beğ görevlendirilmiştir. Tahir Beğ detaylı bir şekilde oluşturmuş olduğu keşif defterinde

¹⁰⁹ Lee, Jennings, Kisslinger, Kanamori, 2002, s. 699.

¹¹⁰ Delvine, Arnavutluk’un güneyinde Saranda şehri civarında Cer dağının eteklerinde yer almaktadır. Osmanlı Devleti döneminde, Yanya’ya doğru uzanan yolların kavşağında yer alması ve ticaretin gelişmesi sonucu ekonomik ve idarî bir merkez özelliğini kazanmıştır. Rızaj, S.(1994). Delvine. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 9, s. 147). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 147.

¹¹¹ Editörlüğünü William Lee, Paul Jennings, Carl Kisslinger ve Hiroo Kanamori'nin üstlendiği “International Handbook of Earthquake & Engineering Seismology, Part A.” isimli eserde 30.07.1854 tarihli ‘Delvine’ depreminde sayı bildirilmemekle birlikte pek çok kişinin hayatını kaybettiği belirtilmiştir. Osmanlı arşiv belgelerinde hayatını kaybedenler olduğu belirtilmiş ancak bu konu ile ilgili halkın durumuna ilişkin ayrıntılı bir bilgiye yer verilmezken “Kafosel Kalesi” hakkında ayrıntılı bir keşif defteri oluşturulmuş ve yaralanan, ölen askerlerden ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiştir. Bu durum da deprem sonrasında devletin halkı dikkate almakla beraber askeri kurum ve yapıları daha ön planda tuttuğunu gösterir niteliktedir.

kalenin tamiri için 43.520 guruş masraf gideceğini belirtmiştir. Tutulan keşif defterinde kalenin konumuna dikkat çekilmiş ve tamir işinin ertelenmesinin olumsuz sonuçlar doğurabileceği dile getirilmiştir.

Keşif defterinde Kafosel Kalesi'nin depremde zarar gören yerleri enine(tülen) ve boyuna(arzen) olacak şekilde ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır. Defterde; top surlarının, mazgalların, top döşemelerinin, tüfek surlarının, piyade sekirdimlerinin, cephaneliğin, su sarnıcının (kalenin su sarnıcı çatlamış ve içinde hiç su kalmamıştır), zahire ambarının ve zahire ambarını muhafaza eden duvarların, kalenin içinde bulunan iki adet karakolun, asker koğuşlarının ve zabitan odalarının durumu hakkında ayrıntılı bir şekilde bilgi verilmiştir. Hem defterin özenle hazırlanmış olması hem de tamir işlerinin ertelenmemesi gerektiğinin defterde belirtilmiş olması bu kalenin stratejik anlamda önemli bir yere sahip olduğunu işaret etmektedir. Nitekim belge de *“Kafosel kalesinin ehemmiyeti mevkiisi cihetiyle icab iden mahallerini heman keşif ile tamire mübâşeret itmek”* diye bahsedilmiştir. Ayrıca kale için bu kadar ayrıntılı bir şekilde çalışma yürütülmesi de depremleri takip eden süreçte Osmanlı Devleti'nin askeri yapıların tamirine daha çok önem verdiğini göstermektedir.¹¹²

Depremde cephaneye koğuşlarının ve asker odalarının yıkılması sonucu yedi asker yaralanmıştır. Depremden sonra hazırlanan keşif defterinde yaralıların durumu ve isimlerine dair şu bilgilere yer verilmiştir:

1)Yanya Muvazzaf topçu çavuşlarından Mustafa bin Lütfi: *“Merkûm çavuşun kalçası ve beli üstüne şiddetli taş tesadüf idüp kırık ve çıkık olduğuna malum.”*

2)Muvazzaf topçu onbaşlarından Ahmed bin Osman Selanik: *“Merkûm onbaşının ayağına taş düşüp çıkık kırık olduğuna malûm.”*

3)Selanik redif topçularından Mustafa bin Ömer: *“Merkûm neferin ayak parmaklarının ucuna taş düşüp patlamış olduğu.”*

4)Selanik redif topçularından Aydın bin Ahmed: *“Nefer-i merkûmun ayak ile bir dizine şiddetli taş gelmiş olduğundan mecrûh derecelerinde.”*

¹¹² BOA., A. JMKT.NZD., 118/70.

5)Selanik redif topçularından Ahmed bin İbrahim: “*Merkûm ayağına ve baş ve yüzüne taş tesadüf idüp dokunduğu mahalleri ezmiş ve patlamış olduğuna.*”

6)Selanik redif topçularından İsmail bin Osman: “*Merkûma sağ eline şiddetli taş teadüf edüp parmaklarını ve elini üstünden ezmiş olduğu.*”

7)Eğriboz mücâvirlerinden Selanik’te mütemekkin olup redif topçularından Hafiah(?) bin Hasan: “*Merkûma ayağına ve başına ve yüzünün izalarına taş tesadüf etmiş ise de çok zararı olmadığı.*”¹¹³

Maliye Nezâreti Kafosel Kalesi’nin tamiri için 43.520 guruş masraf gideceğini hazırlanmış olan keşif defteri ile birlikte Meclis-i Vâlâ’ya sunmuştur. Meclis-i Vâlâ da kalenin tamiri için ihale yapılmasını uygun görmüş ve 43.500 guruştan aşağı hangi müteahhit teklif verirse tamir işinin onun tarafından yapılması gerektiğini belirtmiştir. Belirtilen miktarın altında teklif sunulması halinde kontrat imzalanmasını ve tamir işinin başlamasını uygun görmüştür. Ayrıca hazırlanan kontratın birer örneğinin hem Meclis-i Vâlâ’ya hem de Maliye Nezâretine gönderilmesi gerektiğini bildirmiştir. Belgede tamir işlemlerinin denetlenmesi ve keşif defterine uygun şekilde yapılması gerektiği de önemle dile getirilmiştir.¹¹⁴

2.5. DELVİNE DEPREMİ (1858)

Ergiri sancağında; birincisi 7 Eylül 1858 (28 Muharrem 1275) ve ikincisi 27 Eylül 1858 (18 Safer 1275) olmak üzere iki defa deprem meydana gelmiştir. Her iki depremde de en çok zarar gören kaza Delvine olmuştur. Meydana gelen depremde Delvine kazası ve köylerinde toplamda 1552 hane zarar görmüştür. Ayrıca depremle birlikte toplamda 10 kişi hayatını kaybetmiş ve 10 kişi de yaralanmıştır.¹¹⁵ Yaşanan depremlerde hayvanların

¹¹³ BOA., A.İMKT.NZD., 119/1.

¹¹⁴ BOA., İ.MVL., 322/13707.

¹¹⁵ *Ceride-i Havâdis*, sayı 913, 1 Cemaziyelevvel 1275. Depremin meydana gelişinden yaklaşık üç ay sonra yayınlanmış olan *Ceride-i Havadis* gazetesinde depremle ilgili olarak şu habere yer verilmiştir: “Geçen mâh-ı Eylül’ün yedinci ve yirmi yedinci günlerinde dahi Ergiri havalisinde bir şiddetlice hareket-i arz vukû bularak Delvine kazasında 1552 hane münhedim ve nüfusça dahi zükûr ve inâsdan on nefer adam telef olmuş ve on nefer dahi mecruh bulunmuş ve emvâl ve eşyadan zarar ve ziyan vukû bulub haneleri münhedim olan ahali şimdilik kulübelerde iskan ve ikamet etmekte oldukları ol taraftan gelen mektup meâlinden müstefid olmuştur.”

da telef olduğuna dair bilgiler ulaşmış ancak telef olan hayvan sayısı belirtilmemiştir.¹¹⁶ Depremi oluşturduğu hasarı gösteren keşif defteri depremin meydana gelmesinden yaklaşık iki ay sonra kaza meclisi tarafından hazırlanmış Ergiri livasına gönderilmiş ve buradan da Meclis-i Vâlâ'ya iletilmiştir. Belgede 7 Eylül 1858'de meydana gelen ilk deprem ile birlikte pek çok yerin hasar gördüğüne vurgu yapılmış ve bu yerlerin 27 Eylül 1858 de meydana gelen depremde tamamen yıkıldığına yada ağır hasara uğradığına değinilmiştir. Depremde 1500'den fazla evin yıkılmış veya hasar görmüş olmasına rağmen ölü ve yaralı sayısının az olması sevinçle karşılanmıştır.

Burada dikkati çeken konu depremin meydana geliş tarihinden yaklaşık 2 ay sonra depremle ilgili ayrıntılı bilgilerin merkeze gönderilmiş olmasıdır. İlk deprem 7 Eylül 1858, ikinci deprem 27 Eylül 1858 tarihinde meydana gelmiş ancak depremler ile ilgili ayrıntılı bilgileri içeren evraklar ise 26 Kasım 1858 tarihinde Meclis-i Vâlâ'ya gönderilmiştir.¹¹⁷ Bu arada geçen yaklaşık iki aylık süreç için sadece halkın kulübe ve meydanlarda ikamet etmekte olduğu bilgisine yer verilmiş, Ergiri sancağı ile Delvine kazasındaki depremzedeler için yapılan ekstra herhangi bir şeyden bahsedilmemiştir.

2.6. SOFYA DEPREMİ (1858)

1 Ekim 1858'de (22 Safer 1275) sabah saat 06.00 sıralarından Sofya'da¹¹⁸ şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. İlk belirlemelere göre deprem ile birlikte on beş kadar ev ve kargir durumda olan bir adet cami ağır derecede hasar görmüştür. Ayrıca depremden Selâtin Camisinin de kubbeleri ve köşe kısımları zedelenmiştir. Sofya halkından iki kişi hayatını kaybetmiş, iki kardeş çocuk kaybolmuş ve yaralananlar olmuştur. Askeriye hemen çadırlarını çıkarmış ve halkta evlerini terk ederek çadırlarda ve boş meydanlarda konaklamaya başlamıştır. Depremi henüz sonlanmadığı artçı depremler şeklinde devam ettiği 26 Safer 1275 (5 Ekim 1858) tarihli belgede “...hareket-i arz munkatı

¹¹⁶ BOA., İ.DH., 418/27656.

¹¹⁷ BOA., MVL., 894/12.

¹¹⁸ Bugün, Bulgaristan'ın başşehri olan Sofya 1380'li yılların başında Osmanlı idaresine girmiştir. XIX. yüzyıldaki tabii âfetlerden ve savaşlardan etkilenene şehirde 1858 yılında meydana gelen deprem sonucunda pek çok can ve mal kaybı oluşmuş ve şehrin fizikî yapısı değışecek ölçüde tahribata uğramıştır. İlhan, Ş.(2009). Sofya. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 37, s.344-348). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 344.

(kesik, aralıklı) leylen (gece vakti, geceleyin) ve nehâren (gündüz vakti, gündüzleyin) vakit-be-vakit vukû' bulmakta idüğünden..." cümlesi ile dile getirilmiştir. Deprem ile ilgili ilk bilgiler 23 Safer 1275 (2 Ekim 1858) tarihinde telgraf yolu ile merkeze gönderilmiş ve ayrıntılı bilginin posta yolu ile gönderileceği belirtilmiştir.¹¹⁹ Depremden bir gün sonra bilgilerin merkeze gönderilmiş olması deprem bölgesi ile merkez arasında iletişimin yüzyılın ilk yarısına göre daha hızlı işlediğini gösterir niteliktedir. Burada en etkili sebep şüphesiz yaşanan teknolojik gelişmelerin yani telgrafın kullanılmasıdır.

Sofya'da meydana gelen şiddetli depremin sonuçlarına dair ayrıntıları içeren belge Süvari Miralay Mehmed Nazif Bey tarafından depremin meydana gelmesinden 23 gün sonra 16 Rebülevvel 1275 (24 Ekim 1858) tarihinde merkeze gönderilmiştir. Bu belge de 22 Safer 1275 (1 Ekim 1858) tarihinde meydana gelen depremin arife gününe denk geldiği bildirilmiş; ayrıca artçı depremlerin hala top sesine benzer bir sesin ardından meydana gelmeye devam ettiği de belirtilmiştir. Meydana gelen depremden sonra Sofya'da bulunan on iki adet camii minareleri ve kubbeleri ile birlikte hasar görmüştür. Bununla birlikte Sofya'da bulunan kışla da yaşanan depremden zarar görmüş ancak Asâkir-i Şâhâne'den hiç kimseye bir zarar gelmemiştir.¹²⁰ Depremlerin hala devam ediyor olması ve kışlanın ikamet edecek kadar güvenli olmaması sebebi ile askerler kışlanın yanında bulunan boş bir arazide konaklatılmaktadır. Artçı depremlerin sonlanmasının ardından kışlanın ve Sofya'da bulunan diğer yapıların hasar durumunun keşfedilip merkeze bildirileceği söylenmiştir. Merkezde hasar gören hane, han, kışla ve camii gibi yerlerin tamiri için gerekli teftişlerin ve yardımın yapılacağını belirtmiştir.¹²¹

Sofya'da bulunan kale ve kışlanın hasar durumunu gösteren belge depremin meydana geldiği günden yaklaşık 50 gün sonra 14 Rebiülahir 1275 (21 Kasım 1858) tarihli belge ile Maliye Nezâreti'ne gönderilmiştir. Meydana gelen depremde sonra Sofya Kalesi top sundurmaları ile mühimmat ambarının zarar gördüğü belirtilmiştir. Yapılan keşif ile birlikte buraya on bin yüz doksan guruh masraf gideceği tespit edilmiştir. Maliye

¹¹⁹ BOA., A. JMKT.UM., 327/100.

¹²⁰ BOA., A. JMKT.MHM., 142/71.

¹²¹ BOA., İ.DH., 415/27496.

Nezâreti de ilgili askeri birimler ile iletişime geçip meydana çıkan hasarın giderileceğini söylemiştir.¹²²

9 Rebiülahir 1275 (16 Kasım 1858) tarihinde Cerîde-i Havâdis gazetesinde Sofya'da meydana gelen depremde toplamda 12 kişinin hayatını kaybettiği ve 20 kişinin de yaralı olduğu şeklinde bir bilgiye yer verilmiştir. Ancak 23 Rebiülahir 1275 (30 Kasım 1858) ve 18 Cemaziyelevvel 1275 (24 Aralık 1858) tarihli belgelerde Sofya depreminin artçılarının hala devam ettiği, Sofya halkının çadırlarda ikamet etmekte olduğu, depremle birlikte pek çok ev ve dükkan hasar gördüğü belirtilmekle birlikte Cerîde-i Havâdis gazetesinde yer alan ölü ve yaralı sayısının abartıldığına vurgu yapılmıştır.¹²³ Depremle birlikte toplamda 4 kişinin hayatını kaybettiği dolayısıyla bunun dışında ki bilgilerin doğru olmadığı belirtilmiştir.¹²⁴

Ocak 1859 tarihinde yani depremin meydana gelişinden dört ay sonra depremde yıkılan veya hasar gören cami ve mescitlerin tamir işlemleri başlamıştır. Yapılan yazışmalardan anlaşıldığı üzere halkın ibadetini rahat ve güvenilir bir şekilde yapması için cami ve mescitlerin bir an önce tamir edilmesi istenmiştir. Vakfı olan camilerin tamir işlemlerinin vakıfları aracılığı ile yapılması öngörülmüş olmasına rağmen camilerinin çoğunun vakfı olmaması olanların da gelirlerinin tamir işlemlerini karşılayacak nitelikte olmaması sebebi ile yardım toplanılması talep edilmiştir. Ekonomik anlamda yetersiz kalınması durumunda cami ve mescitlerin hasar durumu tespit edildikten sonra padişahın, halkın ve vakıfların yardımı ile bir an önce tadilata başlanılacağı söylenmiştir.¹²⁵ Cami ve mescitlerin tamir edilmesi ve tamir işlemi için yardım gönderilmesi ile ilgili olarak merkeze gönderilen belgeden (22 Ocak 1859) yaklaşık 1 yıl sonra Sofya mutasarrıflığına gönderilen belgede (18 Aralık 1859) Sofya halkı için en önemli camilerden olan Camii Kebîr'in tamiri için doksan dokuz bin kusur gurus masraf

¹²² BOA., A. }MKT.MHM., 146/82.

¹²³ BOA., A. }MKT.UM., 335/63. 23 Rebiülahir 1275 (30 Kasım 1858) tarihli bu belgede Cerîde-i Havâdis gazetesi ile ilgili olarak "...mezkur zelzelenin zukurunda hayli hane ve dekağın münhedim olmuş ve bu sırada on iki kadar adam telef olarak yirmi kişi yaralı olarak bulunmuş olduğu işbu mah-ı carinin dokuzu tarihiyle müverrih-i neşr olunan Cerîde-i Havâdis nüshalarında mastur ve muharrer ise de..." şeklinde bir açıklamaya yer verilmiş ve gazetede yer alan bu bilgilerin yanlış ve abartılı olduğuna vurgu yapılmıştır. Buradan hareketle Ceride-i Havâdis gazetesinin sayı 909, 3 Rebiülahir 1275 (10 Kasım 1858), sayı 911, 16 Rebiülahir 1275 (23 Kasım 1858) ve sayı 912, 24 Rebiülahir 1275 (1 Aralık 1858) yayınlarına ulaşılmış ancak bu yayınlarda Sofya depremine dair bir habere rastlanmamıştır. Belgede işaret edilen 2 Rebiülahir 1275 (9 Kasım 1858) tarihli gazeteye ulaşılamamıştır.

¹²⁴ BOA., A. }MKT.UM., 338/70.

¹²⁵ BOA., A. }MKT.UM., 341/69.

gideceği belirtilmiştir. Bunun haricinde Sofya da bulunan Mahmud Paşa Camii Şerifi halkın yardımları ile tamir edilmiştir. Ancak hala tamir edilmeyi bekleyen altı adet camii bulunmaktadır ve bunların tamir masraflarını karşılayacak vakıfları yoktur. Depremde zarar görmüş olan bu altı adet caminin de hasar durumlarının keşif defterleri ile birlikte merkeze bildirilmesi istenmiştir.¹²⁶ 1 Ekim 1858 tarihinde Sofya’da meydana gelen depremin üzerinden bir yıldan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen; cami ve mescitler üzerinde oluşan hasar durumunu gösteren keşif defterlerinin hala hazır olmadığı dikkati çekmektedir. Sofya Meclisi ve Meclis-i Vâlâ arasında yazışmalar yapılmış olmasına rağmen sistemin yavaş işlediği göze çarpmaktadır. Bunun dışında tadilat işlemleri ile ilgili olarak maddi işlemlerin ilk önce eğer varsa cami ve mescit vakıflarından yürütülmesi istenmiştir. Cami veya mescidin vakfı yok ise veya hali hazırda bulunan vakfın maddi yetersizliği bulunuyorsa duruma çözüm bulunmak üzere harekete geçilmiştir.

Sofya’da meydana gelen depremde o bölgede iskân etmekte olan Yahudi halkın evleri de zarar görmüştür. Yahudiler depremden sonra kendi mahallelerin de bulunan evlerinin zarar görmüş olması ve mahallerinin dar olması sebebi ile Müslüman mahallesinde ev kiralamak ve oralara yerleşmek arzusunda bulunmuşlardır. Ancak Müslüman halk buna şiddetle karşı çıkmış ve Yahudilerin Müslüman mahallesinde ev kiralamalarına müsaade etmemiştir. Edirne Haham Başı bölgede Yahudilerin barındırılmaması durumuna tepki göstererek, Yahudi halkının da ‘*saltanat-ı seniyyenin sekenesi*’ olduğunu belirtmiş ve geçici olarak bir bölgede iskan edilmelerini istemiştir. Belgeden anlaşıldığı üzere yaşanmış olan deprem sonrasında Yahudi halkının Müslüman mahallesinde yerleşmesi halk tarafından hoş karşılanmamıştır. Bu durumda Sofya’da doğal bir afet yaşanmış olmasına rağmen dini anlamdaki kesin çizgilerin hakim olduğunu bize yansıtmaktadır.¹²⁷

¹²⁶ BOA., A. JMKT.UM., 385/89.

¹²⁷ BOA., HR.MKT., 276/80.

2.7. MORA DEPREMİ (1886)

Atina Sefâretliği'nden Hariciye Nezâreti'ne gönderilen yazıda 28 Ağustos 1886¹²⁸ gecesi Yunanistan da oldukça şiddetli bir deprem meydana geldiği belirtilmiştir.¹²⁹ Deprem Atina ve Yunanistan'ın iç kesimlerinde pek şiddetli hissedilmezken Messinya kıtası, Filiatra ve Marathos bölgelerinde oldukça şiddetli bir şekilde hissedilmiştir. Ayrıca Girit, Yanya ve Preveze'de depremin hissedildiği yerler arasındadır.¹³⁰ Depremin şiddetinin fazla olması ve akşam saatlerinde hemen hemen herkes evinde iken yaşanmış olmasından dolayı hayatını kaybedenlerin sayısı 300'ü geçmiş ve yaralananların sayısı da 1000'i aşmıştır. 6000'den fazla ev ya tamamen yıkılmış ya da kullanılamayacak derecede zarar görmüştür. Depremin artçı sarsıntıları yaklaşık bir yıl kadar sürmüş ve deprem bölgesinde yaşam koşulları yaklaşık bir buçuk yıl sonra normale dönebilmiştir. Depremde Filiatra, Ligudista ve Koron ve bu yerleşim yerlerine yakın olan 123 köy tamamen harap olmuştur. Depremden sonra 6000'den fazla ev hasar görürken 50.000'den fazla kişide evsiz kalmıştır. Ayrıca pek çok köprü yıkılmış, kiliseler hasara uğramış veya kubbeleri tamamen çökmüş ve 3 kilometreden fazla tren yolu da yine kullanılamayacak derecede hasar görmüştür.

Depremin oluşturmuş olduğu hasar Yunanistan'ı oldukça zor bir duruma sokmuştur. İlk belirlemelere göre "Messinya" kıtasında bulunan "Filitre (Filiatra)" isimli şehirde meydana gelen hasarın maliyeti on milyon frank'ı geçmiştir.

¹²⁸ BOA., HR.TO., 10/115.

¹²⁹ BOA., Y..A...HUS., 194-1/94. "Atina Sefâretliği'nden Hariciye Nezâretine gönderilen belgede 'şehr-i halin yirmi sekizinci gecesi Yunanistan da gayet şiddetli bir hareket-i arz vukû buldu' ibaresine yer verilmiş ve deprem tarihi 28 Ağustos 1886 olarak işaret edilmiştir." Ancak "AHEAD, the European Archive of Historical Earthquake Data 1000-1899" isimli internet sitesi üzerinden yapmış olduğumuz araştırma sonucunda elde ettiğimiz veriler doğrultusunda depremin tarihi 27 Ağustos 1886 olarak karşımıza çıkmaktadır. Philiatra (Filiatra) Depremi. (2019, 2 Nisan). Erişim Adresi: https://www.emidius.eu/AHEAD/event/18860827_0000_000. Ayrıca Macroseismic Intensities in Central-Southern Peloponnese during the 19th century, Greece ve Historical seismicity of the Kyparissiakos Gulf, western Peloponnese, Greece başlıklı makalelerden elde ettiğimiz bilgiler neticesinde Mora Yarımadası'nın Messinia bölgesinde merkezi Filiatra olmak üzere şiddetli bir deprem meydana geldiği, depremin akşam dokuz buçuk sıralarında olduğu ve yaklaşık 40-60 saniye kadar sürdüğü ve şiddetinin en az 6.8 ve en fazla 7.3 olarak tahmin edildiği belirtilmiştir. Depremin ayrıca İtalya (Güney İtalya ve Sicilya ile Adriyatik denizine kıyısı olan pek çok sahilde), Arnavutluk, Malta, Mısır (İskenderiye ve Kahire), Suriye ile İstanbul ve İzmir'de de hissedildiğine değinilmiştir. Sakellariou, N., Kouskouna, V. and Makropoulos, K.C. (2010). Macroseismic Intensities in Central-Southern Peloponnese during the 19th century. Greece: N&K University of Athens, Laboratory of Seismology, Internal Report. s. 4. ve Papadopoulos, G.A., Baskoutas, I. and Fokaefs, A. (2014). Historical seismicity of the Kyparissiakos Gulf, western Peloponnese, Greece. Bollettino di Geofisica Teorica ed Applicata, Vol. 55, n. 2. Greece: Institute of Geodynamics, National Observatory of Athens. s. 389-404.

¹³⁰ BOA., Y..A...HUS.,194-1/77.

Mora'da meydana gelen deprem *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde de yer almıştır. Gazetede yer alan habere göre Yunanistan'da, Mora'da şiddetli bir deprem meydana geldiği ve depremin çok fazla hasara sebep olduğu belirtilmiştir. Meydana gelen deprem ile ilgili bilgiler seyahatte olan Yunan kralına telgraf yolu ile bildirilmiş ve kralda durumdan çok üzüntü duyduğunu belirterek gerekli tedbirlerin bir an önce alınmasını ve yardıma muhtaç ahaliye muavenette bulunulmasını belirtmiştir. Afettede halka verilmek üzere kendisi tarafından 20.000 frank bağışlanmıştır. Diğer yandan yine depremde halka ulaştırılmak üzere Yunan Hükümeti tarafından 300.000 bin frank tahsis edilmiş, 300.000 bin kıyye peksimet, 40.000 bin kıyye pirinç ve 6000 okka fasulye gönderilmesi için de askeri depolara emri vermiştir. Haberde oluşan hasarın çok fazla olduğuna vurgu yapılarak kuru üzüm depoları ve mağazalarının da depremden zarar gördüğü belirtilmiş ve bu yüzden tüccarlarında zarara uğradığı ve ticari işlemlerin yapılamadığı belirtilmiştir.¹³¹

Meydana gelen şiddetli deprem sonrasında Yunan Konsolosluğu Atina Sefâretliğinden bir yardım komisyonu kurulmasını istemiştir.¹³² Atina'da bulunan Osmanlı elçisi de Yunan Konsolosluğu'nca yapılan müracaata nasıl cevap verileceğini merkeze sormuştur.¹³³ Bu yazışmadan kısa bir süre sonra depremzedeler adına çeşitli ülkelerden yardım gelmeye başlamıştır. İngiltere hükümeti depremzedelere dağıtılmak üzere iki sefinesini erzak ve zahire yükleyerek yola çıkarmıştır.¹³⁴ Aynı zamanda Rusya maslahatgüzarı 2000 franklık bir yardımda bulunmuştur.¹³⁵ Osmanlı Devleti adına orada bulunan elçimiz de kurulan yardım komitesine 100 liralık yardımda bulunmuştur.¹³⁶ Ayrıca İzmir de bir yardım kampanyası düzenlenmiş ve bu kampanya da toplanan yardımlar depremzedelere ulaştırılmıştır. Depremde zarar görenlere yapılan yardımdan dolayı Yunan Hükümeti Hariciye Nazırlığı aracılığıyla Osmanlı Devleti'ne¹³⁷ teşekkür etmiştir.¹³⁸

¹³¹ *Tercüman-ı Hakikat*, sayı 2468, 7 Zilhicce 1303.

¹³² BOA., DH.ŞFR., 131/39.

¹³³ BOA., DH.MKT.,1363/1.

¹³⁴ BOA., HR.TO., 10/118.

¹³⁵ BOA., HR.TO., 10/120.

¹³⁶ BOA., İ.HR., 303/19239.

¹³⁷ BOA., HR.TO., 10/122.

¹³⁸ BOA., HR.TO., 10/127.

İlk belirlemelerin ardından yapılan daha detaylı araştırmada depremin vermiş olduğu zararın daha ciddi olduğu anlaşılmış ve depremin meydana getirdiği hasarın bedeli ortalama kırk milyon dirhem olarak hesaplanmıştır. Hasarın ve ekonomik sıkıntının ciddiyeti anlaşıldıktan sonra Rusya Devleti depremzedeler için 3000 dirhem, Fransa elçisi de 4800 dirhem daha yardımda bulunmuştur. Çeşitli ülkelerden ve yardım komisyonlarından gelen para toplamda 240.000 dirhem olmuştur. Yapılan bu yardımlar depremzedelerin ve deprem bölgesinin çok az bir kısmına fayda sağlamıştır.¹³⁹ Ayrıca Osmanlı Devleti depremde yaralananlar için Galos'dan seyyar hastaneler göndermiştir. Ancak yapılan yardımların çokluğundan ve artık seyyar hastanelere ihtiyaç kalmamış olmasından dolayı seyyar hastaneler Galos taburuna geri iade edilmiştir. Ayrıca Galos'tan sevk edilen 500 askerden oluşan bir taburun yalnızca iki bölümü güvenlik amaçlı deprem bölgesinde görev almıştır. Geriye kalan askerler deprem bölgesine yakın bölgelerde ihtiyaç amaçlı bekletilmektedir.¹⁴⁰

2.8. KOROLEŞ DEPREMİ (1893)

Yanya Vilayeti'nden Dahiliye Nezâretine gönderilen telgrafta Yanya Vilayeti'nde bulunan Ergiri Sancağı'na bağlı Koroleş¹⁴¹ kasabasında 14 Haziran 1893 tarihinde sabah saat on iki sıralarında üç defa şiddetli olarak deprem meydana geldiği bildirilmiştir. Depremin yaşandığına dair telgraf 15 Haziran 1893'te yani depremden bir gün sonra Dahiliye Nezâreti'ne ulaşmıştır. Depremin şiddetli olmasından dolayı kasabanın önemli bir kısmı ağır derecede hasar görmüştür. Depremle birlikte bazı evler tamamen yıkılırken bazı evler içinde oturulamayacak duruma gelmiştir. Depremden sonra kaza merkezine yakın mesafede bulunan bazı köylerden haber alınmış olmasına rağmen bazı köylerden hala hiçbir şekilde haber alınamamıştır. İletişim sıkıntısının bazı

¹³⁹ BOA., Y..A...HUS., 195/10.

¹⁴⁰ BOA., Y..A...HUS., 195/109.

¹⁴¹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinden alınan belge özetlerinde ve belgelerde "Koroleş" kasabasından "Kurveleş", "Korliş", "Kuroveleş", "Kurleş", "Kroliş" ve "Koroleş" olarak birbirine yakın ancak farklı bir isimle çevrildiği veya yazıldığı gözlemlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan ve Tahir Sezen'e ait olan "Osmanlı Yer Adları" ismi eserinde "Koroleş" in Yanya Vilayeti dahilinde Ergiri sancağına bağlı bir kaza olduğu belirtilmiştir. Koroleş'in günümüzdeki adı ise Kudhës'tir. Bugün hala Arnavutluk sınırları içerisinde ve Ergiri'ye çok yakın mesafededir. Sezen, 2006, s. 320.

köy yollarında yarıklar ve delikler olduğundan ve ulaşım sıkıntısı yaşandığından kaynaklandığı bildirilmiştir. Depremi şiddetli olmasından ve hasar durumunun ağır olmasından dolayı deprem bölgesinin çok sayıda çadır ihtiyacı olduğu Yanya Redif Miralaylığına bildirilmiştir. Bölgeye çadır gönderilene kadar epey bir süre geçeceğinden yıkılan evlerden tahta, kilim ve keçe gibi malzemelerin tedariki ile birlikte geçici olarak barakalar yaptırılıp afetzedelerin barınması sağlanmıştır. Aynı şekilde gıda maddeleri de enkaz altında kalmış olduğundan deprem bölgesine yakın olup depremden etkilenmeyen yerlerden depremzedelere gıda yardımı gönderilmiştir. Depremden devlet daireleri de oldukça olumsuz etkilenmiştir. Hükümet konağının çatısı yıkılmış ve memurlar açıkta kalmıştır. Hükümet konağında bulunan bazı evraklar kurtarılırken bazıları ise enkaz altından kurtarılamamıştır. Depremle birlikte telgraf odası da zarar gördüğü için telgraf ile iletişim kurulamamaktadır.¹⁴² Depremin yaşanmasından bir gün sonra merkeze gönderilen bu telgrafta her ne kadar şiddetli bir depremin yaşandığı belirtilmiş olsa bu belgede depreme dair ayrıntılı bir bilgiye yer verilememiştir. Depremde 6 erkek 3 kız olmak üzere toplam 9 kişi hayatını kaybettiği söylenmiş ancak bu sayı daha sonra gönderilen belgelerde artmıştır.

19 Haziran 1893 tarihinde yayınlanan *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde Koroleş'te meydana gelen depreme dair habere yer verilmiştir. Haberde, Koroleş kasabasında 14 Haziran 1893 tarihinde sabahleyin üç defa şiddetli deprem meydana geldiği ve deprem ile birlikte 6 erkek, 2 kız ve 1 kadının hayatını kaybettiği belirtilmiştir. Hanelerin bazılarının tamamen yıkıldığı, bazılarının ise yıkılmak üzere olduğu bilgisine yer verilmiş ve ayrıca hükümet konağının çatısının da çöktüğü belirtilmiştir. Depremle birlikte hükümet konağında görevli memurlar ve halkın pek çoğu açıkta kalmıştır. Telgraf ile iletişim mümkün olmadığından kasabaya yakın köylerden henüz bilgi alınamamıştır. Edinilen ilk bilgilere göre köylere uzanan dağ yollarında derin yarıklar ve çukurlar oluşmuştur. Depremde halk ve açıkta kalan memurlar için çadır ihtiyacı olduğu süratle Ergiri mutasarrıflığına bildirilmiştir. Ergiri mutasarrıflığı, Ergiri redif taburundan yeterli miktarda çadırın sağlanması için, Yanya redif miralaylığına telgraf göndermiştir. Yaşanan depremin Ergiri sancağında da hissedildiği bazı hanelerin ocaklarının yıkıldığı, bazı duvarların çatladığı ve kale duvarlarında bir takım çatlaklar

¹⁴² BOA., Y..PRK.DH., 6/19.

oluştugu belirtilerek başka hasar olmadığı bilgisine yer verilmiştir.¹⁴³ 23 Haziran 1893 tarihli *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde de Ergiri mutasarrıflığından bildirildiği üzere Koroleş kasabasında meydana gelen depremin Hıbare(?) nahiyesinde de şiddetli ve hafif olarak üç defa hissedildiği, bazı haneler ve manastırların kısmen harap olduğu, bir köyde iki çocuk ile bir hatunun yaralandığı haberine yer verilmiştir.¹⁴⁴

Koroleş kazasında top sesi gibi bir gürültünün ardından artçı depremler yaşanmaya devam etmiştir. 16 Haziran 1893 ve 18 Haziran 1893 tarihinde meydana gelen artçı depremler ile depremzede halkı daha da zor duruma düşürmüştür. 16 Haziran 1893 günü sabah saatlerinde top sesi gibi bir sesin ardından şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. Aynı gün akşama doğru yağmur yağmaya başlamış ve “Koç” köyünün üst taraflarında bulunan bir kaya parçası köyde bulunan evlerin yanına ve bir diğeri ise hemen yakında bulunan vadinin içine doğru yuvarlanmıştır. 18 Haziran 1893 günü sabah saat iki sıralarında yine şiddetli bir artçı deprem meydana gelmiş, yarım saat sonra tekrardan hafif şiddette bir deprem yaşanmıştır. Bu depremler ile birlikte yine köyün üst taraflarında bulunan kayalar köye doğru yuvarlanmış ve zaten hasar görmüş olan evlerin daha tehlikeli ve kullanışsız bir duruma düşmesine sebep olmuşlardır. Köy halkı ve memurlar da can güvenliği açısından daha korunaklı bölgelerde konaklamaya başlamışlardır. Artçı depremlerin doğa üzerinde yaratmış olduğu tahribat depremzede halkın daha zor koşullara maruz kalmasına neden olmuştur.

Depremin oluşturmuş olduğu zarar dair ilk ayrıntılı bilgi 21 Haziran 1893 tarihinde merkeze gönderilmiştir. Yanya Valisi Ahmed Beğ tarafından 21 Haziran 1893 tarihinde Dahiliye Nezâretine gönderilen telgrafta Koroleş kazasında meydana gelen deprem sonrasında; Koroleş kazasına yakın mesafede bulunan “Koç” köyünde ve bu bölgeye yakın diğer on köyde toplamda 14 kişi hayatını kaybettiği, 39 kişi yaralandığı ve 359 hayvan telef olduğu bildirilmiştir. Yaşanan depremde ayrıca 309 ev ağır derecede hasar görmüş ve 54 ev yıkılmak üzeredir. Ayrıca 410 evinde tamire ihtiyacı olduğu belirtilmiştir.¹⁴⁵ Ancak bu bilgiler 2 Temmuz 1893 tarihinde gönderilen keşif raporunda tekrar güncellenmiş ve son halini almıştır.

¹⁴³ *Tercüman-ı Hakikat*, sayı 4486, 4 Zilhicce 1310.

¹⁴⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, sayı 4489, 8 Zilhicce 1310.

¹⁴⁵ BOA., DH.MKT., 73/42.

Koroleş kasabasına gönderilen teftiş memurları tarafından oluşturulan raporda deprem ile birlikte “Koç” köyü başta olmak üzere onun haricinde 10 köyde daha ağır derece de hasar oluştuğu bilgisi verilmiştir. Oluşturulan keşif raporunda yer alan bilgiler şu şekildedir; Koroleş kasabasında yaşanan depremde kazaya bağlı köylerden “Koç”ta 6 kişi hayatını kaybetmiş, 9 kişi yaralanmış, 255 ev hasar görmüş ve 113 hayvan telef olmuştur. “İctira”(?) köyünde 10 kişi yaralanmış ve 75 hayvan telef olmuştur. “Bursit”(?) köyünde 200 ev, “Civari”(?) köyünde ise 59 ev harap olurken 170 hayvan telef olmuştur. “Ğulmade”(?) köyünde 52 ev harap olurken; 11 inek, 1 beygir, 4 eşek ve 300 koyun telef olmuştur. “Nuyaçe”de(?) 34, “Reçi”de(?) 16 ev harap olmuştur. “Hıymara”(?) da 2 kilise, “Poliri”de(?) 10 ev ve 1 okul harap olurken “Donu” köyünde ise 1 yaralı bulunmaktadır. “Kozlis”de(?) 12 can kaybı, 7 yaralı bulunurken 63 ev harap olmuş ve 70 hayvan telef olmuştur. Gönderilen keşif raporu ile birlikte 18 kişinin hayatını kaybettiği, 27 kişinin yaralandığı ve 744 hayvanın telef olduğu bildirilmiştir. Ayrıca toplamda 689 hanenin zarar gördüğü 1 okul ve 2 kilisenin de harap olduğu belirtilmiştir.¹⁴⁶

Depremle birlikte yakında bulunun on köyde de ağır hasarlar oluşmuş ancak keşif raporundan da anlaşıldığı üzere depremden en çok etkilenen yer “Koç” köyü olmuştur. Köyde deyim yerindeyse taş taş üstünde kalmamıştır. Köydeki yaşam devam eden artçı depremlerle birlikte daha da zorlaşmış ve deprem mağdurları daha zor koşullarla mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Koroleş depreminde araştırmamız açısından dikkati çeken iki önemli unsur vardır. Birincisi deprem yaşandıktan çok kısa bir süre sonra merkezin depremden bilgisi olmuştur. Bu durum daha önce incelediğimiz belgelerde bu şekilde karşımıza çıkmamaktadır. İkincisi ise depreme dair ayrıntılı bilgiler diğer depremlere nazaran bir ay gibi kısa bir süre içerisinde İstanbul’a iletilmiştir.

¹⁴⁶ BOA., BEO., 235/17553.

2.9. GÖRİCE DEPREMİ (1893)

Göriçe'de 1 Temmuz 1893 tarihinde oldukça şiddetli bir deprem meydana gelmiştir.¹⁴⁷ Meydana gelen depremin artçıları Ağustos 1893 sonlarına kadar devam etmiştir.¹⁴⁸ Depremde Hükümet Konağı, telgrafhane, hapishane gibi kamu kurumları başta olmak üzere halkın evlerinden de pek çoğu hasara uğramıştır. Ayrıca Göriçe'ye bir saat mesafede bulunan Nişancı köyünde yirmi kadar evin yıkıldığı belirtilmiştir. Hükümet Konağı, Telgrafhane gibi büyük diye adlandırabileceğimiz kamu kurumlarının depremden zarar görmüş olmasına rağmen herhangi bir ölüm veya yaralanma durumundan bahsedilmemesi dikkate değerdir. Bu bir anlamda depremin orta şiddette olduğunu bize gösterir niteliktedir. Depremden sonra Göriçe halkı can güvenliği açısından ya evlerinin bahçesinde yada kırılık boş alanlarda konaklamaya başlamışlardır. Depremde telgrafhane binasının zarar görmüş olmasından dolayı telgraf araç gereçleri telgrafhane bahçesine taşınmış ve telgraf işlemleri buradan yürütülmüştür. Hapishanenin de zarar görmüş olmasından dolayı mahkumlar hapishane bahçesine çıkartılmış ve burada konaklamaları sağlanmıştır.

Göriçe'de meydana gelen deprem *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde de yer bulmuştur. 8 Temmuz 1893 tarihinde yayınlanan gazetede Göriçe'de deprem meydana geldiği bildirilmiş ancak bunun haricinde ayrıntılı bilgi verilmemiştir.¹⁴⁹ 9 Temmuz 1893 tarihinde yayımlanan *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde ise deprem biraz daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Meydana gelen ilk büyük depremden sonra artçı depremlerin devam ettiği belirtilmiş ve bazı ocakların yıkıldığı, saçakların zarar gördüğü ve bazı duvarların çatladığı bilgisine yer verilmiştir. Deprem sırasında çatıdan düşen bir kiremit küçük bir kızın başına isabet etmiş ve kız çocuğu hafif bir şekilde yaralanmıştır. Dişince(?) köyünde bir kadın deprem esnasında ayağını sakatlamıştır. Bihleşte(?) ile Suvabab(?) ve Pariç(?) köylerinde bazı ocaklarla hanelerin duvarları yıkılmıştır. Ayrıca

¹⁴⁷ Arnavutluk'un güneydoğu kesiminde eski bir Osmanlı kasabası olan Göriçe, bugün Korça adıyla anılmakta olup Yunanistan sınırına yaklaşık 20 km. uzaklıkta, Ohri'nin 60 km. güneyinde ve eski Manastır (Bitola) vilâyet merkezinin 65 km. güneybatısında, doğudan Makedonya göller bölgesine bitişik Moravë dağlarının kuzeybatı eteğinde verimli ve geniş ovada kurulmuş, denizden 869 m. yükseklikte önemli bir tekstil ve sanayi şehridir. Osmanlı döneminde önce nahiye, daha sonra kadılık ve XIX. yüzyılda Manastır vilâyetine bağlı Göriçe sancağının merkezi olmuştur. Kiel, M.(1996). *Göriçe. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (c. 14, s.157-158)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 157.

¹⁴⁸ BOA., Y..A...HUS., 279/99.

¹⁴⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, sayı 4496, 22 Zilhicce 1310.

Bihleşte(?) hükümet konağı kapısının kemeri beş yerinden çatlamıştır. Bunun haricinde iki mahalde depremden sonra kendiliğinden su çıkmaya başlamıştır. Görice'nin İniveriye(?) köyünde bulunan samanhanelerden yedisi tamamen, dokuzu kısmen yıkılırken, yine bir kilisenin kapısı da tamamen yıkılmıştır.¹⁵⁰

Tercüman-ı Hakikat gazetesi Temmuz ayında devam eden yayınlarında depreme dair şu haberlere yer vermiştir: Görice'de 5 Temmuz 1894 sabahı saat ikiden 6 Temmuz 1894 sabahına kadar toplamda on beş defa hafif şiddetli ve 6 Temmuz 1893 sabahı bir defa olmak üzere şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. Meydana gelen depremler ile birlikte Görice'ye bağlı köylerin birçoğunda evlerin ocakları yıkılmış, duvarlar hasar görmüş ve hatta ağır derecede hasar gören evlerin yanı sıra yıkılan evlerde olmuştur. Aynı zamanda Kesriye'de de şiddetli depremler meydana gelmişse de herhangi bir can kaybı yaşanmamıştır.¹⁵¹ 6 Temmuz 1893 tarihinde şiddetli, 7 Temmuz 1893'de birkaç defa hafif şiddette ve 8 Temmuz 1893'de ise on beş defa hafifçe deprem meydana gelmiştir. Meydana gelen depremlerde hasar gören 3 ev akşam yağın şiddetli yağmurunda etkisiyle yıkılmış ve bir evin çatısı da yine yağın yağmurla birlikte göçmüştür.¹⁵² 9 Temmuz 1893 sabah saat iki buçuktan 10 Temmuz 1893 sabahının saat bire kadar öncekilerden daha şiddetli on deprem meydana gelmiştir. Bu depremlerin etkisiyle bazı duvar taşları yıkılmıştır. Ayrıca büyük camii şerif minaresinin âlemi de zedelenmiştir.¹⁵³ 10 ve 11 Temmuz 1893'de birkaç defa hafif şiddette, 11 Temmuz 1893 gecesi ise birbiri ardına üç defa şiddetli depremler meydana gelmiş ve bazı ocaklar yıkılmıştır.¹⁵⁴

Depremi takip eden süreçte evleri yıkılan veya hasara uğrayan halkın yanı sıra deprem ile birlikte zarar görmüş olan hapisanede bulunan mahkumların barınması için Manastır Vilayetinden 200 adet çadır talep edilmiştir. Ayrıca Horpişte'de bulunan askeriyeden de bir bölük asker talep edilerek hem güvenliğin sağlanması hem de zor durumda olan halka yardım edilmesi istenmiştir. Manastır Valisi, Dahiliye Nezâreti'ne göndermiş olduğu yazı ile birlikte bir bölük askerin gönderilmesi konusunda merkezden izin istemiş ve bu izin doğrultusunda konu karara bağlanmıştır.

¹⁵⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, sayı 4498, 24 Zilhicce 1310.

¹⁵¹ *Tercüman-ı Hakikat*, sayı 4500, 27 Zilhicce 1310.

¹⁵² *Tercüman-ı Hakikat*, sayı 4501, 28 Zilhicce 1310.

¹⁵³ *Tercüman-ı Hakikat*, sayı 4503, 30 Zilhicce 1310.

¹⁵⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, sayı 4504, 30 Zilhicce 1310.

Manastır Vilâyeti'nden talep edilmiş olan 200 adet çadır bir takım bürokratik yazışmalar sonucunda Görice depremzedelerine ulaştırılmıştır. Askeriye depremzedeler tarafından kullanılan çadırların eskiyip yırtılma gibi nedenlerden dolayı bir daha kullanılmasının pek mümkün olmadığını belirterek mümkün oldukça barakalar inşa ettirilmesini ancak zor durumda kaldıktan sonra çadırların kurulup kullanılmasını istemiştir. Ayrıca Manastır Vilayeti'nde bulunan Askeriye depremzedelere teslim ettiği kadar çadırın bedelini merkezden talep etmiştir.¹⁵⁵ 1 çadırın bedeli 586 guruş(mecidî) olarak bildirilmiş ve toplamda 200 çadır için 117.200 guruş(mecidî) talep edilmiştir.¹⁵⁶

Deprem sonrasında depremzedeler adına kullanılmak üzere deprem bölgesine yakın yerlerden 25.000 guruş para yardımı toplanmıştır. Bundan başka yardım parasının toplanmasının güç olduğu belirtilmiş ve ayrıca ısrarla kış ayının yaklaşmakta olduğuna vurgu yapılmıştır. Depremzedelerin kış gelmeden daha güvenli ve sağlıklı bir ortamda ikâmet etmesini sağlamak için İstanbul ve diğer vilayetlerden yardım toplanması istenmiştir.¹⁵⁷ Ayrıca Atiyye-i Seniyye tertibinden de depremzedeler adına para yardımı gönderilmesi talep edilmiştir.¹⁵⁸ Manastır Vilayeti tarafından talep edilmiş olan Atiyye-i Seniyye'ye merkezden olumlu cevap gelmiş ve 25.000 guruş daha yardım gönderilmiştir.¹⁵⁹ Bu talebin Manastır Vilayeti Emvalinden (309 Senesi Emvâl-i Umûmiyesinden) karşılanması uygun görülmüştür.¹⁶⁰

Görice'de depremlerin devam etmesinden dolayı taşraya çıkıp baraka yaptıramayanlara askeriye tarafından toplamda 117.200 guruş masrafla 200 çadır dağıtılmıştır.¹⁶¹ Askeriye depremzedelere dağıtılan çadırların bu tarz durumlarda iki defa kullanıldığı takdirde bir daha işe yaramayacak duruma geldiğini belirtmiştir. Bu durumda da kendi ihtiyacı olması halinde hem askeriye'yi zor duruma düşürmekte, hem de masrafı arttırmaktadır. Bundan dolayı deprem v.b. gibi doğal afetler meydana geldiğinde çadır ihtiyacı olması durumunda doğrudan çadır göndermek yerine eğer uygunsa ve vakit

¹⁵⁵ BOA., İ.DH., 1307/16.

¹⁵⁶ BOA., BEO., 276/20686.

¹⁵⁷ BOA., DH.MKT. 131/3.

¹⁵⁸ BOA., İ.DH.,1307/42.

¹⁵⁹ BOA., BEO., 283/21217.

¹⁶⁰ BOA., DH.MKT., 79/15.

¹⁶¹ BOA., BEO., 422/31639.

varsa baraka inşa edilmesini talep etmiş ve Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ'da bu talebe olumlu yanıt vermiştir.¹⁶²

Manastır Vilayeti Defterdarlığı tarafından Dahiliye Nezâreti'ne deprem sonrası memûrîn ve ketebe için yapılan çadır ve baraka masraflarının nereden karşılanacağını sorulmuştur.¹⁶³ Merkezde memûrîn ve ketebe için yapılan çadır ve barakaların toplam masrafının ne kadar guruş olduğunu; yapılan masraf ile ilgili ayrıntılı bir rapor hazırlanmasını ve bunun merkeze gönderilmesini istemiştir. Rapor kısa bir süre sonra gönderilmiştir. Raporda yer alan bilgiler şu şekildedir: Barakaların inşası için 2882 buçuk guruş, Manastır'dan getirtilen 97 adet çadırın nakliyesi için 513 guruş, Ohri'den getirtilen 107 adet çadır için kiralanın yük hayvanlarına 372 guruş ve yine Ohri'den getirtilen 107 adet çadırın kayıkla nakli için 152 guruş; toplamda da 3919,5 (üç bin dokuz yüz on dokuz buçuk) guruş masraf yapıldığı belirtilmiştir. Maliye Nezâreti ayrıntılı bir şekilde gönderilen raporu incelemiş ve yapılan masrafların 309 senesi vergilerinden karşılanmasını uygun görmüştür.¹⁶⁴ Memurlar ve katipler haricinde halk için gönderilen 200 çadırın bedeli olan 117.200 guruş masrafın da 310 senesi vergisinden karşılanması istenilmiştir.

Görice'de meydana gelmiş olan depremin vermiş olduğu zarar depremden bir yıl sonrasına kadar etki etmiştir. Nitekim depremle birlikte zarar görmüş olan telgrafhane binasının yeniden inşası işlemi ancak bir yıl sonra yapılabilmıştır. Telgrafhanenin yeniden inşası için ne kadar masraf gideceğine dair bir keşif raporu hazırlanmıştır. Raporda toplam masrafın 9200 guruş olduğu belirtilmiştir. Bu masrafın karşılanması Şûrây-ı Devlet kararıyla Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne aktarılmıştır.¹⁶⁵ Bir yıl gibi uzun bir süre içinde telgrafhane gibi önemli bir iletişim kurumunun yapılmamış olması dikkate değer bir durumdur.

¹⁶² BOA., DH.MKT., 102/33.

¹⁶³ BOA., BEO., 365/27329.

¹⁶⁴ BOA., DH.MKT., 132/32.

¹⁶⁵ BOA., DH.MKT., 318/77.

2.10. ATALANTI DEPREMİ (1894)

Atina Sefaretliği'nden Hariciye Nezâreti'ne gönderilmiş olan telgrafta 20 Nisan 1894 tarihinde Yunanistan'ın "Atalanti" kentinde şiddetli bir deprem meydana geldiği bildirilmiştir. İlk belirlemelere göre depremde 25 kişi hayatını kaybetmiş, pek çok kişi yaralanmış ve birçok ev de ciddi derecede hasar görmüştür. Yunan makamlarınca depremzede halka yardım etmek ve yardım götürmek için hemen bir harp gemisi "Atalanti'ye" en yakın limana gönderilmiştir.¹⁶⁶

İlk depremin meydana geldiği 20 Nisan 1894'den 27 Nisan 1894 tarihine kadar artçı depremler şiddetli bir şekilde devam etmiştir. 27 Nisan 1894 tarihinde yine Atalanti'de şiddetli bir deprem daha meydana gelmiştir.¹⁶⁷ İlk depremde hasara uğramış olan yapıların birçoğu ikinci deprem ile birlikte daha ağır derecede zarar görmüştür.

Depremin meydana gelmesinden kısa bir süre sonra yardım faaliyetleri başlamıştır. Depremin merkez üssü olması sebebi ile "Atalanti" şehri ağır derecede hasar görmüş ve en çok bu bölgede ki halk depremden olumsuz etkilenmiştir.¹⁶⁸ Yunanistan Kralı büyük oğlu ile birlikte Atina'dan hareket ederek deprem bölgesine gelmiştir. Daha sonra Yunanistan Kraliçesi de Atina'dan hareket ederek depremzede halkı ziyaret etmek üzere deprem bölgesine gelmiş ve kraliyet ailesi deprem bölgesinde depremzedeler için bir araya gelmiştir.¹⁶⁹ Rusya Hükümeti depremzedeler için 10.000 Dirhem ve İtalyan Hükümeti de 10.000 Frank yardımda bulunmuştur. Ayrıca İtalyan Hükümeti erzak ve temel ihtiyaç maddesi yardımında da bulunmuştur.¹⁷⁰

¹⁶⁶ BOA., Y..A...HUS. 294/77.

¹⁶⁷ 20 Nisan 1894 tarihinde meydana gelen depremin şiddeti 6.4 olarak tahmin edilirken 27 Nisan 1894 tarihinde meydana gelen deprem ise ilk depreme göre daha şiddetli yaşanmış ve şiddeti 6.9 olarak tahmin edilmiştir. Yaşanan depremlerden sonra ilk belirlemelere göre 10.000'den fazla kişi evsiz kalmıştır.

Ayrıca depremde toplamda 255 kişi hayatını kaybetmiştir. Atalanti depremi hakkında: Pantosti, D., De Martini, P. M., Papanastassiou, D., Palyvos, N., Lemeille, F., and Stavrakakis, G.(2004).

Paleoseismological Trenching across the Atalanti Fault (Central Greece): Evidence for the Ancestors of the 1894 Earthquake during the Middle Ages and Roman Times. *Bulletin of the Seismological Society of America*, Vol. 94, No. 2. s. 531-549 ve Pantosti, D., De Martini, P. M., Papanastassiou, D., Palyvos, N., Lemeille, F., and Stavrakakis, G.(2001). A Reappraisal of the 1894 Atalanti Earthquake Surface Ruptures, Central Greece. *Bulletin of the Seismological Society of America*, Vol. 91, No. 4 . s. 760-780

¹⁶⁸ BOA., Y..A...HUS. 294/91.

¹⁶⁹ BOA., Y..A...HUS. 296/36.

¹⁷⁰ BOA., Y..A...HUS. 296/88.

Görüldüğü üzere depremde sonra Yunanistan Kraliyet ailesi hemen deprem bölgesine gitmiş ve durumu bir anlamda yerinde teftiş etmiştir. Ayrıca depremde halkın yanında bulunarak devlet erkanının zor günlerinde yanlarında olduğu hissini uyandırmıştır. Bunun dışında Rusya ve İtalya devletleri de depremde halk için yardımlarda bulunmuş ve bir anlamda Yunanistan'ın maddi yükünü hafifletmeye çalışmışlardır.

Atalanti'de meydana gelen deprem *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde de yer almıştır. 23 Nisan 1894 tarihli *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin “*Muharrerât-ı Telgrafiyye*” bölümünde yer alan habere göre Yunanistan'ın birçok yerinde şiddetli depremler meydana geldiği, birçok evin yıkıldığı, şimdilik herhangi bir can kaybı haberi olmadığı ancak birkaç kişinin yaralandığı bilgisine yer verilmiştir.¹⁷¹

24 Nisan 1894 tarihli *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde ise Yunanistan'da meydana gelen deprem hakkında daha ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Yunanistan'daki gazetelerin verdiği bilgilere göre 20 Nisan 1894'te meydana gelen deprem Yunanistan'ın pek çok yerinde hasar oluşmasına sebep olmuştur. Depremden en fazla etkilenen yer “Atalanti” şehridir. Atalanti şehrinde bulunan hanelerin büyük bir kısmı hasara uğramıştır. Yirmi çocuk enkaz altında kalmış ve yirmi kadar kasaba hemen hemen yerle bir olmuştur. 20 Nisan 1894 akşamı meydana gelen deprem Atina'da dahi birçok yapıya zarar vermiştir. Feler'de(?) bir fabrikanın bacası yarılmış, bir otelin duvarı yıkılmış ve bir ambarın duvarı da yıkılarak karşısında bulunan bir evi harap etmiştir. Teleyi(?) meydanında bulunan binalarda oldukça hasara uğramış ayrıca bir hastanenin duvarları ve bir konağın ambarı da tamamen yıkılmıştır. Aynı zamanda Kalsis'de(?) bulunan birçok ev hasara uğramış ve Ayaparaskovi(?) kilisesi ile limandaki iskele kullanılamaz hale gelmiştir. Lokrid(?) isimli yerde de birçok ev yıkılmış ve pek çok kişide hayatını kaybetmiştir. Artçı depremlerin şiddetli bir şekilde devam ettiğine vurgu yapılarak, hayatını kaybedenlerin sayısının henüz belli olmadığı ancak depremin şiddetli olması sebebi ile can kayıplarının ve hasarın fazla olacağı beklendiği bilgilerine yer verilmiştir.¹⁷² Daha sonra yer alan haberlerde (25 Nisan 1894 tarihli bilgilere göre) 260 kişinin hayatını kaybettiği ve 270 kişinin de yaralandığı yazılmıştır.¹⁷³

¹⁷¹ *Tercüman-ı Hakikat*, sayı 4744, 17 Şevval 1311.

¹⁷² *Tercüman-ı Hakikat*, sayı 4745, 18 Şevval 1311.

¹⁷³ *Tercüman-ı Hakikat*, sayı 4748, 21 Şevval 1311.

7 Mayıs 1894 tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesi hissedilen depremlerin 2 Mayıs 1894'den itibaren şiddetinin gittikçe azalmakta olduğunu belirtirken¹⁷⁴ 8 Mayıs 1894 tarihli gazete de depreme dair bilgileri Yunan gazetelerinden derleyerek bir haber hazırlamıştır. Haberde yaşanan hasar durumu, can kayıpları ve yaralı sayısına dair daha ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Atalanti kasabası yakınında Kiparis(?) nahiyesinde bulunan 183 evden 32'si harap olmuş, 6 kişi ölmüş ve 4 kişi de yaralanmıştır. Livanat'ta(?) ki evlerin büyük bir kısmı yıkılmış 5 kişi hayatını kaybetmiş ve 21 kişi yaralanmıştır. Martif'te(?) 100 ev hasar görmüş, 60 kişi yaralanmış ve 42 kişi ölmüştür. Maleseniye(?) kasabasında 300 ev yıkılmış, 130 kişi hayatını kaybetmiş ancak yaralı sayısı ise henüz belli değildir. Perüskina(?) kasabasında 120 ev yıkılmış, 33 kişi ölmüş, 25 kişi de yaralanmıştır. Bazı nahiyelerde can kaybı olmamış ise de birkaç yüz evin yıkıldığı haberine yer verilmiştir.¹⁷⁵

9 Mayıs 1894 tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yer alan habere göre 20 ve 27 Nisan 1894 tarihlerinde meydana gelen depremlerde Atalanti başta olmak üzere Yunanistan'ın pek çok şehrinin hasara uğradığı belirtilmiştir. Atalanti'de 3 Mayıs 1894 tarihine kadar artçı depremler devam etmiş, 3 Mayıs akşamı da şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. Depremzedelere tahsis edilmek üzere 64 çadır ile ekmek ve ekmek imaline müteharrik(hareket edebilen) fırınlar gönderilmiştir. Depremin etki etmiş olduğu alanda pek çok kişi meydanlarda ikamet etmektedir. Mesunti(?) tarafları dahi depremden ciddi şekilde hasara uğramış ve orada bulunan hanelerin tamamı yıkılmıştır. Korma(?) kasabası civarı depremden dolayı tamamen harap olmuştur.¹⁷⁶

Depremzedelere baraka inşası için gerekli malzemeler gönderildiği belirtilmiştir.¹⁷⁷ Avusturya Macaristan sefiri depremzedeler için devlet matbuası namına Yunan Hükümetine 5000 frank bağışta bulunmuştur.¹⁷⁸

Depremden sonra İstanbul'da da yardım kampanyaları düzenlenmiştir. Lise Mektebi Müdürü Mösyö Hacı Kabristos'un önderliğinde bir komisyon Taksim'de Yunanistan depremzedeleri için konser düzenleyip yardım parası toplamak istemiştir. Konser için

¹⁷⁴ Tercüman-ı Hakikat, sayı 4756, 2 Zilkade 1311.

¹⁷⁵ Tercüman-ı Hakikat, sayı 4757, 3 Zilkade 1311.

¹⁷⁶ Tercüman-ı Hakikat, sayı 4761, 8 Zilkade 1311.

¹⁷⁷ Tercüman-ı Hakikat, sayı 4758, 4 Zilkade 1311.

¹⁷⁸ Tercüman-ı Hakikat, sayı 4760, 6 Zilkade 1311.

Yunan sefiri aracılığı ile Şehremâneti'ne yazılan dilekçe ile birlikte izin istenmiştir.¹⁷⁹ Zaptiye, Dâhiliye, Şehremâneti ve Hariciye Nezâretine yazılan yazılarda konserde okunacak manzumelerin sansür edilmeleri istenmiş ve derkenar da şu nota yer verilmiştir:¹⁸⁰ “*Mezkûr manzûmelerinden muzırr(zararlı) olanlarının okutturulmaması lüzûmu derkenar bulunmuş olmasıyla.*”¹⁸¹ Hariciye Nezâreti tarafından yazılan yazıda Yunanistan depremzedelerine yardım göndermek üzere Taksim Bahçesinde yapılması planlanan konserin kapalı bir yerde yapılması istenmiştir. Mabeyn-i Hümâyûn ve Hariciye Nezâretinden; Zaptiye Nezâreti, Beyoğlu Mutasarrıflığı ve Yunanistan Sefaretliği'ne yazılan yazıda konserin Tepebaşı Tiyatrosu gibi kapalı bir yerde yapılması uygun görülmüştür. Yunan sefiri ise yazmış olduğu dilekçesinde Taksim Bahçesinde konser için gerekli hazırlıkların yapıldığını belirterek konserin burada yapılmasını istemiş ancak bu isteğine olumlu bir sonuç alamamıştır.¹⁸² Görüldüğü üzere depremzedeler adına planlanan konsere doğrudan izin verilmemiştir. Okunacak manzumelerin sansürlenmesi ve kapalı bir ortamda gerçekleştirilmesi gibi çeşitli kısıtlamalar yapılması istenmiştir. Bu kısıtlamalar bir anlamda siyasi gerginliği tezahürü olarak düşünülebilir. Bunun dışında depremzedeler için düzenlenecek olan yardım konserinden bahsedilmemiştir. Nitekim 10 Temmuz 1894 tarihinde “Büyük İstanbul Depremi” meydana gelmiş ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin tüm dikkati bu yöne kaymıştır diyebiliriz.

2.11. AYDONAT VE MARGİLİÇ DEPREMİ (1895)

14 Mayıs 1895 tarihinde gece saat beşte Aydonat¹⁸³ kazasında şiddetli iki defa deprem meydana gelmiştir. Meydana gelen şiddetli iki depremden sonra sabah saat dokuza kadar yirmiden fazla olmak üzere ara ara hafif şiddette depremler meydana gelmiştir. Yaşanan depremler ile birlikte kasabanın eski yapılarından elliden fazlasının ya

¹⁷⁹ BOA., BEO., 430/32191.

¹⁸⁰ BOA., DH.MKT., 258/3.

¹⁸¹ BOA., BEO., 432/32344.

¹⁸² BOA., Y..A...HUS. 302/58.

¹⁸³ Aydonat, Yunanistan'da Güney Epir'in batı kısmında yer almakta ve bugün Paramythia adıyla anılmaktadır. Burası Yanya'nın 1430'da ele geçirilmesinin ardından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Kiel, M.(2016). Aydonat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (c. EK-1, s.146-148)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 146.

duvarları yıkılmış, ya da binalar ağır şekilde zarar görmüştür. Depremde ilk belirlemelere göre iki kişi enkaz altından hafif yaralı olarak çıkarılmış ancak Aydonat'a yakın yerlerde de pek çok evin ağır şekilde hasar gördüğü belirtilerek enkaz altında yaralı ve ölümlerin olduğu bildirilmiştir. Aydonat'ta yaşanan deprem ile aynı saatte Margiliç¹⁸⁴ kazasında da şiddetli bir deprem meydana gelmiş halk evlerini terk ederek güvenli bölgelerde ikamet etmeye başlamıştır. Margiliç kazasında ölen olmamakla birlikte evlerde ağır hasar oluşmuştur. Deprem aynı zamanda Yanya şehir merkezinde de hissedilmiş ancak burada herhangi bir zarara sebep olmamıştır. Meydana gelen depremde yaralananlara yardım etmesi amacıyla Yanya ve Aydonat'da bulunan doktorlar deprem bölgelerine sevk edilmiştir. Ayrıca depremde hayvanlarında telef olduğu ancak henüz zayıatın durumunun belli olmadığı bildirilmiştir. Yanya Valisi Ahmed Bey depremin oluşturduğu hasarın tespiti için memurlar görevlendirildiğini aynı zamanda deprem bölgeleri kaymakamları ile de iletişim halinde olduğunu telgrafla Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne bildirmiştir.¹⁸⁵

Depremin ve artçılarının oluşturmuş olduğu hasar ile ilgili ayrıntılı bilgiler ilerleyen süreçte parça parça gelmeye devam etmiştir. Yanya Vilayetinden gönderilen telgrafta da Aydonat'ta ve "Deniz" köyünde depremden dolayı toplamda 28 evin harap olduğu, bir kilisenin yıkıldığı ve ayrıca Aydonat çarşı caminin minaresinin şerefeden üst kısmının yıkıldığı bildirilmiştir. Ayrıca Aydonat'a bağlı bulunan köylerden bazılarında ilk deprem ile birlikte ağır hasara uğrayan yapıların artçı depremler ile birlikte yıkıldığı bildirilmiştir. Artçı depremlerin zararı arttırdığı dile getirilerek Karapınar köyünde bir kişinin ve Dırağ(Darağ)(?) köyünde de bir papazın ilk depremde yaralandığı ve daha sonra hayatını kaybettiği öğrenilmiştir.¹⁸⁶

Bu bilgilerin haricinde depremle birlikte 11 köyün neredeyse tamamen yerle bir olduğu bildirilmiş ancak 11 köyün tamamı hakkında ayrıntılı bilgiye yer verilmemiştir. Yalnızca Dragan(?) köyünün hasar durumu ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Dragan(?) köyünde evlerin neredeyse tamamı yıkılırken, 80 kişi hayatını kaybetmiş ve pek çok kişi

¹⁸⁴ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan ve Tahir Sezen'e ait olan "Osmanlı Yer Adları" isimi eserde "Margiliç" in Yanya Vilayeti dahilinde Preveze sancağına bağlı bir kaza olduğu belirtilmiştir. Margiliç'in günümüzdeki adı ise Yunanca: Μαργαρίτι, Margariti; Arnavutça: Margëlliç olarak geçmektedir. Bugün hala Yunanistan sınırları içerisinde ve Aydonat'a yakın mesafede bir köydür. Sezen, 2006, s. 353.

¹⁸⁵ BOA., Y..A...HUS. 328/34.

¹⁸⁶ BOA., Y..A...HUS. 328/80.

de yaralanmıştır. Ayrıca bu köyde bulunan kilise ve okullar da yerle bir olmuştur. Rum Patrikliği, Adliye ve Mezâhib Nezâret-i Celîlesi'ne gönderdiği yazıda Patrikane mensubu kişilerden oluşan bir yardım komisyonu kurulacağını ve toplanan yardımların depremzedeler için kullanılacağını bildirmiştir.¹⁸⁷

Aydonat ve Margiliç depremi büyük ve yıkıcı olması sebebi ile etkilerini hemen hemen her alanda göstermiştir. Depremın ekonomik etkisinin sosyal alana etkisi düşünülerek milli piyango çekilişi dahi iptal edilmiştir. Yanya Vilayeti merkeze göndermiş olduğu yazıda; Yanya Redif taburunun birinci, üçüncü, ve dördüncü bölüklerinin Aydonat ve Margiliç kazalarında yer aldığına vurgu yapmış ve ayrıca halkında oldukça zor durumda olduğunu belirtmiştir. Bu duruma istinaden Yanya Seraskeri, Seraskerlik Makamına göndermiş olduğu mektupla hayat normale dönene kadar numero keşidesi'nin (piyango çekilişi) ertelenmesi istemiştir.¹⁸⁸

¹⁸⁷ BOA., Y..A...HUS. 329/113.

¹⁸⁸ BOA., Y..MTV., 120/121.

III. BÖLÜM: AFET YÖNETİMİ

Meydana gelen depremlerden sonra devletin temel görevi şüphesiz afetin yönetimi meselesi olmuştur. Afet yönetimi süreci ilk iletişimin sağlanması yani depremin gerekli yerlere bildirilmesi ile başlamıştır. Bu bağlamda depremin meydana geldiği yerden İstanbul'a uzanacak şekilde hiyerarşik bir iletişim mekanizması oluşmuştur. Bu mekanizma yüzyılın başı, ortası ve sonu diye gruplandırdığımızda farklılık göstermiştir. Diğer bir deyişle XIX. yüzyılda meydana gelen teknolojik ve kurumsal gelişmeler bu süreci etkilemiş ve süreç yaşanan yenilikler ile birlikte değişiklik göstermiştir. Postane-i Amire'nin açılışı, telgrafın kullanılmaya başlanması ve Rasadhane-i Amire'nin kurulması ile birlikte Osmanlı Devleti'nde hızlı haberleşme anlamında daha olumlu gelişmeler yaşanmış ve bu durumda depremin daha kısa sürede merkeze bildirilmesini sağlamakla beraber merkezin daha kısa sürede deprem bölgesine müdahale etmesine olanak sağlamıştır. İletişimin sağlanmasından sonra öncelik verilen konu depremzedelerin barınması ve beslenme ihtiyaçlarının giderilmesi olmuştur. Barınma sorunu çadır temini ve baraka inşası ile giderilmeye çalışılmıştır. Depremzedelerin beslenme ihtiyacını karşılaması ise yapılan maddi yardımlar veya hububat yardımları üzerinden giderilmeye çalışılmıştır. Temel ihtiyaçların giderilmesi süreci sağlandıktan sonra; kale, kışla, okul, hastane, hapisane, hükümet konağı, telgrafhane, camii, mescit gibi kurum ve yapıların güvenli yerlere taşınması işlemi ya da tamiri veya yeniden inşası işlemine başlanmıştır. Tüm bunlarla beraber depremzedelere ekonomik destekte bulunmak amacıyla deprem bölgesinde, deprem bölgesine yakın yerlerde veya deprem bölgesinin uzağında çeşitli yardım komisyonları veya yardım amaçlı sosyal organizasyonlar düzenlenmiştir. Bununla beraber devlet almış olduğu kararlarla vergi muafiyeti getirerek depremzedelerin ekonomik kaygılarını azaltmayı amaçlamıştır. İşte tüm bunlar afet yönetim mekanizmasının şemasını çizer niteliktedir.

3.1. İLETİŞİM: DEPREMLERİN MERKEZE BİLDİRİLMESİ VE HASAR TESPİTİ

Depremın meydana gelişinden sonra en önemli konu depremin oluşturmuş olduğu olumsuzlukları en kısa sürede gerekli yerlere bildirmek olmuştur. Arşiv belgelerinde şiddetli olsun veya olmasın yıkıcılığına bakılmaksızın pek çok depremin kayıtlara girdiğini görmekle beraber, kayda geçen depremler konusunda belgelerin kendi içinde bir takım bilgi eksikliklerini içerdiğini de görmekteyiz.

Depremler meydana gelişinden sonra bürokratik hiyerarşiye dikkat edilerek aşağıdan yukarıya olacak şekilde gerekli yerlere bildirilmiştir. Böylece deprem bölgesinden İstanbul'a uzanacak şekilde hiyerarşik bir haberleşme ağı oluşmuştur. Bu durum daha önce de belirttiğimiz gibi yüzyılın başı, ortası ve sonu diye gruplandırdığımızda farklılık göstermiştir. XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda meydan gelen teknolojik ve kurumsal gelişmeler bu süreci etkilemiş ve süreç yaşanan yenilikler ile birlikte değişiklik göstermiştir. Bu bağlamda yüzyılın ilk yarısında depremlerin merkeze bildirilmesi durumu ve hızı yüzyılın ikinci yarısına göre daha az ve yavaş olduğu gözlemlenmiştir.

Postane-i Amire'nin açılışı ve telgrafın kullanılmaya başlanması ile birlikte çok daha fazla deprem arşiv kayıtlarında kendine yer bulmuştur. Bu kurumsal yapılaşmalar ve teknolojik gelişmeler sağlanana kadar küçük veya şiddeti zayıf diyebileceğimiz depremler ile artçı depremlerin arşiv belgelerinde çok fazla yer etmediğini görmekteyiz.¹⁸⁹ Bu kurumsal ve teknolojik gelişmelerden önce arşiv kayıtlarında yer alan depremler genellikle şiddetli ve yıkıcı olanlar olmuştur. Yine bu dönem depremlerinde özellikle üzerinde durulan konular umumi binalar ile bunlar üzerinde oluşan mali sıkıntılardır. Halkın sosyal ve ekonomik yaşantısına yönelik değerlendirme ve çözüm arayışları bu dönem belgelerinde oldukça azdır. Hatta arşiv belgeleri ölen ve yaralananlar ile ilgili olarak askeri belgeler hariç ayrıntılı bilgi içermemektedir. Bununla

¹⁸⁹ Burada Rasadhane-i Amire'nin durumundan söz etmek gerekirse; daha önce de belirttiğimiz üzere Osmanlı Devleti'nin ilk resmi rasathanesi olan Rasadhane-i Amire (Rasathane-i Amire-i Alaimü'l-cev) 1868 yılında açılmıştır. Ancak Rasadhane-i Amire'nin deprem ve depremlere dair bilgilerin gönderildiği bir kurum olma özelliğini 10 Temmuz 1894 Marmara depreminden sonra hız kazanmıştır. Diğer bir deyişle Osmanlı Devleti'nde meydana gelen depremlerle ilgili bilimsel bilgiye sahip olmak için yapılan ilk çalışmalar, 10 Temmuz 1894 Marmara depreminin ardından başlatılmıştır. Satılmış, 2019, s. 265.

beraber meydana gelen depremlerin tarihi hakkında kesin bilgiler yer almamaktadır. Bu konulara depremlerden örnek vererek açıklık getirebiliriz.

Niğbolu ve Kule Kaleleri, belge tarihi 1 Nisan 1806 (12 M 1221) olmakla beraber, tam tarihi hakkında bilgi verilmemiş olan bir deprem ile birlikte zarar görmüştür. Deprem ile birlikte kalelerin duvarları, hendek, şaranpol, tabya sepetleri ve cephaneliği hasara uğramıştır. Merkeze gönderilen evrakta kalelerin tamiri için bir an önce keşif heyeti gönderilmesi, hasar tespiti yapılarak tamir işleminin bir an önce yapılması ve kalelerin daha güvenli hale getirilmesi istenmiştir. Yapılan keşif sonrası; kalelerin tamir işi Niğbolu sakinlerinden Hacı İbiş Ağazade Ali Ağa'ya verilmiştir. Ayrıca Eflak voyvodasında kalenin tamiri için gerekli olan kereste ve ameleyi temin edeceği belirtilmiştir.¹⁹⁰

Depremin meydana gelişini 1806 olarak tarihlendirdiğimizde ve yüzyılın başlarına denk gelen bu depremi yüzyıl ortası ve sonlarında meydana gelen depremler ile karşılaştırdığımızda, depremlerin merkeze bildirilmesi ve hasar tespiti açısından yapılan değerlendirmemizde karşımıza önemli farklılıklar çıkmaktadır.

Belgelerde 1806 yılında Niğbolu'da bir depremin meydana geldiğinden açık bir şekilde bahsedilmiştir. Ancak deprem tarihi hakkında kesin bilgilere yer verilmemiştir. Deprem tarihi hakkında "*geçen de vukû bulan hareket-i arz*" şeklinde bir zaman belirtme yoluna gidilmiştir. Bu durumda bizi deprem tarihinin tespiti konusunda zora sokmaktadır. Diğer yandan depremin şiddeti ve etki alanı ile ilgili olarak ayrıntılı bilgilere yer verilmemiştir. Üzerinde durulan konu Niğbolu ve Kule kaleleri olmuştur. Üzerinde durulan konular askeri yapılar olması sebebi ile yazışmalarda taşradan merkeze olacak şekilde askeri kurumlar arasında bir yazışma ağı kurulmuştur. Daha sonra vurgu yapılan konu ise ortaya çıkan hasarın mali sıkıntısının nasıl giderileceği olmuştur.

Buraya kadar olan değerlendirmemizde karşımıza çıkan sonuç şu şekildedir; deprem meydana geldiği anda merkeze bildirilmemiş aynı zamanda depremin tam tarihi hakkında kesin bilgilere yer verilmemiştir. Ayrıca depremin toplum üzerinde olan etkilerinden hiç bahsedilmemiştir. Üzerinde durulan konu depremden zarar görmüş olan askeri yapı ve bunun tamiri işlemi için bir an önce mali çözüm bulunması olmuştur.

¹⁹⁰ BOA, C..AS., 776/32862.

Hasar tespitine baktığımızda ise karşımıza daha ayrıntılı bilgiler çıkmaktadır. Hasar tespiti için oluşturulan keşif defteri oldukça özenle hazırlanmış ve ayrıntılıdır. Buradaki önemli konu da keşif heyetinin işini iyi yapması ve bundan daha önemlisi oluşturulan keşif defterinin İstanbul'a sunulacak olmasıdır. Kısacası XIX. yüzyıl başlarında meydana gelen bu depremde depremin merkeze bildirilmesi konusunda eksik ve yetersiz bilgiler olduğu aşikâr iken hasar tespiti detaylı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki hasar tespiti askeri yapı olan Niğbolu ve Kule kalelerinden ibaret olup halkın evlerinde, dükkanlarında veya halka ait diğer yapılarda meydana gelen hasar durumundan ve halk üzerinde oluşan ekonomik sıkıntılardan hiç bahsedilmemiştir.

1853 ve 1854 tarihli İşkodra depremlerine baktığımızda ise depremlerin merkeze bildirilmesi ve hasar tespiti konusunda belgelerin bize daha ayrıntılı bilgiler verdiğini görmekteyiz. Bu depremler hakkında merkeze gönderilen belgelerde daha ayrıntılı bilgiler olmasının en önemli nedenlerinden birisi şüphesiz 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ve onunla birlikte birçok alanda yaşanan değişimdir. Tanzimat Fermanı'ndan sonra Osmanlı diplomasisi, yönetim mekanizmaları, kent hayatı, sosyal yapı ve ekonomi de köklü değişiklikler yaşanmıştır. Tüm bunlarla paralel olarak belgelerde de ortaya çıkan yeni kurumlarla birlikte içerik bakımından pek çok değişiklikler meydana gelmiştir. İşte tüm bu değişikliklerin etkileri ile birlikte 1853 ve 1854 İşkodra depremleri ile ilgili belgelerde 1806 yılında Niğbolu da meydana gelen depremden farklı olarak daha ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.

İşkodra'da 26 Temmuz 1853 (19 Şevval 1269) günü saat üç sıralarında ve saat beş sıralarında olmak üzere doğudan batıya doğru hissedilecek şekilde şiddetlice iki deprem meydana geldiği belirtilmiştir. Meydana gelen depremler ile birlikte bazı evlerin duvarları ve eski binalar zarar görmüş ise de herhangi bir can kaybı veya yaralanma yaşanmamıştır. Ayrıca 28 Temmuz 1853 (21 Şevval 1269) gecesi saat sekiz otuz sıralarında da artçı diye tabir edebileceğimiz bir deprem daha meydana gelmiştir. Bu deprem 26 Temmuz 1853 tarihinde yaşanan ilk depreme göre daha hafif hissedilmiş ve

herhangi bir zarara yol açmamıştır.¹⁹¹ Deprem ile ilgili bilgileri İşkodra mutasarrıfı Osman Mazhar Paşa merkeze bildirmiştir.¹⁹²

1854 yılında yine İşkodra da meydana gelen depremin bilgileri ise şu şekildedir. 10 Ocak 1854 (10 Rebi'ül-ahir 1270) günü saat on biri yirmi geçe kible yönünden gelen gürültüyü müteakip İşkodra'da bir deprem meydana gelmiştir. İlk depremin yaşandığı 10 Ocak 1854 tarihinden 17 Ocak 1854 tarihine kadar aralıklarla bazısı şiddetli ve bazısı hafif olmak üzere pek çok artçı deprem yaşanmıştır. Yaşanan bu depremler İşkodra'ya bağlı pek çok köyden de hissedilmiştir. Depremler ile birlikte İşkodra ve civarında bulunan köylerde yüz elliden fazla evin duvarlarının çatladığı veya yıkıldığı ve bazı evlerin ise temelden yerle bir olduğu haberi gelmiştir. Belgede, yaşanan deprem sonrası hayatını kaybedenlerin ve yaralananların olduğu bilgisine yer verilmiş ancak kaç kişinin yaralandığı veya hayatını kaybettiği belirtilmemiştir. Ayrıca depremi takip eden süreçte yağmur yağışlarının başlamış olması depremden zedelenen bazı duvarların tamamen yıkılmasına yol açmıştır. Bu durum da yaşanmış olan doğal afetin diğer bir doğa olayı ile şiddetini arttırmasına sebep olmuştur.¹⁹³

1853 yılında ve 1854 yılında İşkodra da meydana gelen depremler 1806 yılında Niğbolu da meydana gelen depremden daha ayrıntılı bir şekilde merkeze bildirilmiştir. Belgelerde depremlerin meydana geldiği tarih; gün ve saati ile birlikte verilmiş hatta depremin yönüne bile, '*doğudan batıya doğru, kible yönünden gelen gürültü ile*', vurgu yapılmıştır. Depremlerde halka ait evlerde meydana gelen hasardan söz edilmiş hatta ölü ve yaralıların olduğu belirtilmiş ancak ölen ve yaralananlar hakkında herhangi bir sayısal veriye değinilmemiştir. Burada dikkati çeken önemli konu 1806 yılında Niğbolu ve Kule kaleleri için oluşturulan keşif defterinin bu depremlerde oluşturulmamış olmasıdır. Askeri bir yapı olan kale ile ilgili olarak tamiri için gidecek masrafın hesaplanması ve yapının yeniden aktif hale getirilmesi için ortaya konulan özenli keşif defteri ölen ve yaralananlar olduğu belirtilmesine rağmen 1853 ve 1854 İşkodra depremlerinde karşımıza çıkmamıştır.

¹⁹¹ BOA., İ.DH., 277/17381.

¹⁹² BOA., A.}AMD., 48/57.

¹⁹³ BOA., A.}AMD., 50/55-1.

1806 Niğbolu, 1853 ve 1854 İşkodra depremlerinden sonra 1893 tarihinde Ergiri Sancağının Koroleş kasabasında meydana gelen deprem, depremlerin merkeze bildirilmesi konusunda bize daha detaylı bilgiler sunmaktadır.

Yanya Vilayeti'nden Dahiliye Nezâretine gönderilen telgrafta; Yanya Vilayeti'nde bulunan Ergiri Sancağı'na bağlı Koroleş kasabasında 14 Haziran 1893 tarihinde sabah saat on iki sıralarında üç defa şiddetli olarak deprem meydana geldiği bildirilmiştir. Depremin yaşandığına dair telgraf 15 Haziran 1893'te yani depremden bir gün sonra Dahiliye Nezâreti'ne ulaşmıştır. Depremin şiddetli olmasından dolayı kasabanın önemli bir kısmı ağır derecede hasar görmüştür. Depremle birlikte bazı evler tamamen yıkılırken bazı evler içinde oturulamayacak duruma gelmiştir. Depremde 6 erkek 3 kız olmak üzere toplam 9 kişinin hayatını kaybettiği söylenmiştir.

Depremin merkeze bildirilmesi açasından burada dikkati çeken konu telgrafın kullanılması ve depremin meydana gelişinden hemen bir gün sonra İstanbul'a bildirilmiş olmasıdır.

1806 Niğbolu ve 1853/1854 İşkodra depremleri ile karşılaştırıldığında 1893 Koroleş depremi çok daha kısa süre içerisinde merkeze bildirilmiş ve bu bilgilerde hasar durumu ile ölü ve yaralılarından da bahsedilmiştir. Depremin merkeze bildirilmesi için Koroleş Kasabası, Ergiri Sancağı, Yanya Vilayeti ve Dahiliye Nezâreti olacak şekilde aşağıdan yukarıya bir hiyerarşik bir iletişim yolu izlenmiştir.

Depremleri merkeze bildirilmesi ve hasar tespiti açasından değerlendirdiğimizde; XIX. yüzyıl başları, Tanzimat ve sonrasında gelen değişim süreci ile XIX. yüzyıl sonları bize birbirinden farklı veriler sunmuştur. 1806 Niğbolu depremi ile ilgili bilgiler belgelerde oldukça yüzeysel verilmiş; depremin günü, saati, etkilediği alan, halk üzerindeki etkileri ve ölü yaralı sayısı gibi konulara hiç değinilmemiştir. Depremde üzerinde durulan konu sadece kale ve kalenin yeniden inşası olmuştur. Tanzimat'ın ilanından sonra değerlendirdiğimiz 1853 ve 1854 İşkodra depremlerinde ise depremlere dair bilgiler daha ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. 1853 ve 1854 İşkodra depremlerin de ise afetlerin günü, saati, etkilediği alan ve halk üzerindeki etkilerine değinilmiş ancak ölen ve yaralananların olduğu belirtilmesine rağmen sayısı hakkında ayrıntılı bir bilgiye yer verilmemiştir. 1893 tarihinde Koroleş kasabasında meydana gelen depreme

baktığımızda ise diğer depremlere göre daha detaylı bilgiler ile karşılaşmaktayız. 1893 yılında Koroleş'te meydana gelen deprem meydana gelişinden itibaren ayrıntılı bir şekilde arşiv belgelerinde kendine yer bulmuştur. Depremin günü, saati, etkilediği alan ve halk üzerinde olan etkisine değinildiği gibi ölen ve yaralananlar hakkında da bilgi verilmiştir. Burada dikkati çeken en önemli konu ise depremin meydana gelişinden kısa bir süre sonra telgraf ile merkeze bildirilmiş olmasıdır.

Sonuç olarak depremlerin merkeze bildirilmesi ve hasar tespiti açısından kendi zamanları içerisinde değerlendirdiğimizde karşımıza çıkan tablo şu şekilde olmuştur: XIX. yüzyıl başlarında meydana gelen depremlerin arşiv kayıtlarında ki içeriği ayrıntılı bilgiler sunmamaktadır. Sunulan bilgiler depremin yaşandığını ortaya koymakta ancak zamanı ve bölgesel etkisi ile ölü yaralı sayısı hakkında detaylı bilgileri içermemektedir. Ayrıca depremler meydana geldikten iki/üç gün veya bir hafta sonra gibi uzun süreler sonrasında merkeze bilgisi ulaşmıştır. Tanzimat ile birlikte gelen değişim süreci ve sonrasında kayıtlara geçen depremlerde ise arşiv kayıtlarında daha detaylı bilgiler olduğunu görmekteyiz. Bu depremlerin merkeze bildirilmesi daha kısa süreler içerisinde olmuş ve arşiv kayıtlarının içeriği daha ayrıntılı bilgilerle donatılmıştır. XIX. yüzyıl sonlarına baktığımızda ise belgelerde ciddi oranda detay ile karşılaşmaktayız. Belgelerin depremlere dair daha ayrıntılı bilgiler içerdiği gözlemlenmiş ve depremler merkeze daha kısa süre içerisinde bildirilmiştir. Burada yine dikkate değer olan konu telgraf gibi bir teknolojik aletin kullanılması ve iletişimin daha hızlı yapıyor olmasıdır.

Hasar tespiti sürecine baktığımızda ise XIX. yüzyıl başından sonlarına doğru arşiv kayıtlarında detaylı bilgi artmakla birlikte hemen hemen her deprem için benzer şekilde keşif defteri veya rapor hazırlanmıştır diyebiliriz. Her depremden sonra merkez bir keşif heyeti oluşturmuş ve bu keşif heyeti hazırlamış olduğu raporu merkeze sunmuştur. Hazırlanan raporların ortak özelliği hepsinin mali konulara ağırlık vermiş olması ve depremlerin vermiş olduğu ekonomik zararın bir an önce ve en hesaplı şekilde bertaraf edilmek istenmesidir. Hazırlanan her raporda kamu kurumları; özellikle de askeri yapılar da ortaya çıkan hasar durumu detaylı bir şekilde işlenmiş ve bu hasarlar bir an önce giderilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda camii ve kilise gibi dini yapılarda oluşan hasarlarında belgelerde detaylı bir şekilde yer aldığı gözlemlenmiştir. Hasar tespiti ve

tamir işlemleri konusunda her ne kadar halka ait yapılar üzerinde oluşan olumsuzluklara da yer verilmiş olsa da bu bilgiler kamu binalarına nazaran yüzeysel kalmıştır.

3.2. BARINMA: BARAKA İNŞASI VE ÇADIR TEMİNİ

Meydana gelen depremlerden sonra depremzedeler için ortaya çıkan en önemli konu barınma ihtiyacının karşılanması olmuştur. Depremlerin şiddetine göre barınma ihtiyacının karşılanması da değişiklik göstermiştir. Düşük şiddetli depremlerde herhangi bir olumsuzluk yaşanmamış, halk gündelik hayatına devam etmiş ve barınma ile ilgili olarak da herhangi ekstra bir tedbire başvurulmamıştır. Depremin şiddeti halkın barınma ihtiyacını ve gündelik hayatını karşıladığı ev, dükkan, okul, hükümet konağı, telgrafhane gibi yapılara zarar verebilecek veya bu yapılar üzerinde hafif hasarlar oluşturabilecek oranda ise bu yapıların boşaltılması, geçici ve kısa süreli olarak güvenli alanlarda konaklanması gibi tedbirlere başvurulmuştur. Deprem şiddetli ve yıkıcılığı fazla ise halk tamamı ile evlerini ve diğer kamusal yapıları terk etmiş baraka inşası ve çadır temini ile barınma ihtiyacı karşılanmıştır. Depremzedelerin barınması için baraka inşa edilmesi ve çadır temini gibi konularda XIX. yüzyıl başları, Tanzimat Fermanı'nın ilanı ve sonrasındaki süreç ile XIX. yüzyıl sonlarında uygulanan tedbirler karşılaştırıldığında karşımıza çok büyük farklılıklar çıkmamıştır. Üzerinde en çok durulan konu deprem sonrasında depremzedeler tarafından kullanılan çadırların ve depremzedeler için inşa edilen barakaların masraflarının nereden karşılanacağı olmuştur.

Afet yönetimi açısından karşımıza çıkan en önemli eksiklik depremzedeler için çadır teminin veya baraka inşasının pratik ve hızlı bir şekilde yapılmadığıdır. Diğer bir deyişle muhtemel bir deprem sonrasında ortaya çıkacak olan barınma ihtiyacının karşılanması için herhangi bir hazır bulunuşluk veya tedbir söz konusu değildir.

Bu bölümde yer alan baraka inşası ve çadır temini konusunu, depremzedelerin barınma ihtiyacının karşılanması meselesini, 1845 İşkodra, 1851 Berat, 1863 Drama, 1893 Koroleş, 1893 Görice ve 1895 Aydonat depremleri üzerinden anlatmaya çalıştık.

1845 İşkodra depremine baktığımızda muhtemel bir deprem durumunda barınma ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak herhangi bir hazır bulunuşluk veya ön tedbir olmadığını görmekteyiz. 1261 senesi Muharrem ayının yirmi birinci Çarşamba (20 Ocak 1845) günü yaşanan şiddetli rüzgar ve deprem İşkodra kalesinde bulunan Kışla-i Hümâyûn'un asker koğuşlarına, cephaneliğine ve diğere bazı bölümlerine zarar vermiştir. Yaşanan deprem sonrası Rumeli Ordu-yı Hümâyûnunun altıncı piyade alayının, birinci taburunu barındıran kışlanın koğuşları ikamet edilemeyecek kadar harap olmuştur.¹⁹⁴ Belgelerde üzerinde ısrarla durulan konu Kışla-i Hümâyûn dışında askerinin barınacak hiçbir yerinin olmadığıdır. Bu durum da kışlada yeterli çadırın olmadığını ya da elde bulunan çadırların kış aylarında kullanıma cevap vermediğini işaret etmektedir. Burada dikkati çeken diğere önemli bir konu ise askeriye'nin çadır konusunda yetersiz kalmış olmasıdır. Diğere pek çok depremden sonra halkın barınması için askeriye'den çadır talep edilirken burada askeriye'nin kendi barınma ihtiyacını dahi karşılayamadığını görmekteyiz.

Çadır temini ve baraka inşası konusunda 1851 Berat depremine baktığımızda da herhangi bir hazır bulunuşluk olmadığını görmekteyiz. Deprem'in şiddetli olması ve hem kamu binaları hem de halkın evlerinde ve iş yerlerinde ağır derece de hasar sebep olmasından dolayı ikamet edecek yer kalmamıştır. Bunun yanında bazı haneler tam anlamı ile yıkılmamış ise de depremden ağır hasar gördüğü için ikamet edilecek durumda da değildirler.

Deprem sonrası ortaya çıkan barınma problemini ortadan kaldırmak için ilk olarak Berat Topçu Bölüğü yüzbaşısı tarafından civar kazalardan çadır yardımı istenmiştir. 10 Kasım 1851 tarihinde merkezden Yanya Vilayeti ve Tunca Tophane-i Amire müşirine gönderilen belgeden anlaşıldığı üzere depremden sonra açıkta kalan ahalinin barınması için ilk yardım Yanya Vilayeti'nden gelmiş ve depremzede halka çadır gönderilmiş, mümkün mertebe de yardımda bulunulmuştur.

Berat kazası ve depremden etkilenmiş olan civar bölgelerinde ortaya çıkan hasarın ayrıntılarını içeren defter Rumeli Ordu-yı Hümâyûnu Erkan-ı Reisi İsmail Paşa tarafından merkeze gönderilmiştir.¹⁹⁵ Keşif defterinde yer alan bilgilere göre; Berat'ta

¹⁹⁴ BOA, C..AS., 262/10905.

¹⁹⁵ BOA, A.}AMD., 34/21.

meydana gelen deprem ile birlikte askerlerin ikamet ettikleri Hasan Paşa Konağı yıkılmış, Meclis Konağı kullanılmayacak hale gelmiş, kaymakamın ikamet ettiği yer de ağır derecede hasar görmüş, kazada bulunan evlerin çoğu yıkılmış ve geri kalanı da ikamet edilemeyecek bir hale gelmiştir. Bu yıkıcı depremden sonra kaymakam dahil olmak üzere halkın çoğu dışarıda çadırlarda ikamet etmeye başlamıştır. Çadırın yanı sıra halkın çerkelerde¹⁹⁶ de ikamet ettiği, çerke ve çadır bulamayanların ise kendilerine kulübe yapma işi ile meşgul olduğu ancak çoğunun kendilerine kulübe yapacak yeri ve imkanı olmadığı bilgisine yer verilmiştir. Ayrıca taş ustasının bulunmaması sorunu da depremedeleri zor duruma düşürmüştür.¹⁹⁷

Meclis Konağının zarar görmüş olmasından dolayı Meclis Konağı olarak kiralanacak daire dahi bulunmaması sebebi ile Meclis Konağı'nın baraka şeklinde inşa edilmesi talep edilmiştir. Konağın baraka şeklinde inşa edilmesi için Rumeli Ordu-yı Hümâyûnundan mühendis istenmiş, Ordu-yı Hümâyûnca görevlendirilen mühendis gerekli keşifleri yapmıştır. Yapılan keşif sonrasında 25.000 guruş masraf ile ahşaptan bir konak inşa edilebileceği belirtilmiştir. Kış ayının yakın olması sebebi ile Meclis Konağı'nın inşasına bir an önce başlamak için merkezden hemen izin istenmiştir.

Hayatını kaybedenlerin sayısına ve hasar durumuna baktığımızda 1851 yılı Ekim ayında Berat'da oldukça şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. Depremden sonra yapılan bir takım yazışmalar ile depremedeler için çadır talep edilmiş ve barınma ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır. Halka çadır dağıtılmış ancak yıkılan veya hasar gören evler hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiş ve bunların nasıl tamir edildiği üzerinde de belgelerde çok durulmamıştır.¹⁹⁸ Aynı zamanda 1845 İşkodra depreminde olduğu gibi bu deprem sonrasında da karşımıza çıkan en önemli eksiklik depremedeler için çadır teminin veya baraka inşasının pratik ve hızlı bir şekilde yapılmadığı ve muhtemel bir deprem sonrasında ortaya çıkacak barınma ihtiyacını karşılamak için herhangi bir hazır bulunuşluk olmadığıdır.

Çadır temini yani barınma ihtiyacının karşılanması süreci hakkında bize bilgi veren bir diğer depremde Yenice-i Karasu ve Sarışaban kazalarında meydana gelen depremdir. 15 Ekim 1863 tarihli belgede Drama Sancağına bağlı Yenice-i Karasu ve Sarışaban

¹⁹⁶ Çerke: Çingenelerinki gibi iki direkli hafif oba, göçebe çadırı. Şemseddin Sami, 1317, s. 509.

¹⁹⁷ BOA, İ..DH., 243/14836 .

¹⁹⁸ BOA., İ..MVL. 229/7894.

kazalarında şiddetli bir deprem meydana geldiği belirtilmiş ancak depremin tam tarihi hakkında bilgi verilmemiştir.¹⁹⁹ Yenice-i Karasu ve Sarışaban kazalarında meydana gelen depremde bu kazalara bağlı köylerde pek çok ev hasar görmüştür. Depremi takip eden süreçte kış ayının yakın olması ve halkın daha fazla zor duruma düşmemesi için Drama kaymakamı tarafından Selanik'ten Yenice-i Karasu için üç yüz, Sarışaban için ise yüz elli adet çadır talep edilmiştir.²⁰⁰ Selanik bu kadar çadırın mevcut olmadığını hatta Kavala'ya dahi bakıldığı ancak orada da çadır bulunmadığını bildirmiştir. Bunun üzerine Selanik durumu merkeze iletmış merkez de bu çadırların bir an önce Kavala limanına gönderileceği bilgisini vermiştir.²⁰¹ Yapılan her yazışmada depremde halk için çadırların en kısa sürede ulaştırılacağı şeklinde bilgi verilmiş ancak yapılan bu yazışmalar takip edildiğinde ilk belgeden son belgeye kadar yaklaşık üç hafta geçmiş ve bu süreç içerisinde halka çadırlar ulaştırılamamıştır.

Kış ayının yakın olması süreci biraz olsun hızlandırmış ancak yine depremde halka çadırlar uzun bir sürenin ardından ulaştırılmıştır. İlk aşamada askeriyeden istenilen 450 çadırın mevcut olmaması takip eden süreçte merkeze yakın olmasına rağmen Yenice-i Karasu ve Sarışaban kazalarına çadır ulaştırılamaması deprem sonrası süreçte mahalli idarelerin ve merkezi yönetimin depremzedelerin barınma ihtiyacını karşılama konusunda yetersiz kaldığını gösterir niteliktedir.

1845 İşkodra, 1851 Berat ve 1863 Drama depremlerinden sonra barınma ihtiyacının karşılanması konusunda ele aldığımız diğer deprem 1893 Koroleş depremi olmuştur. Yanya Vilayeti'nde bulunan Ergiri Sancağı'na bağlı Koroleş kasabasında 14 Haziran 1893 tarihinde meydana gelen deprem sonrasında da bazı evler tamamen yıkılırken bazı evler içinde oturulamayacak duruma gelmiştir.²⁰² Depremin şiddetli ve ortaya çıkan hasarın fazla olmasından dolayı deprem bölgesinin çok sayıda çadır ihtiyacı olduğu Yanya Redif Miralaylığına bildirilmiştir. İlk aşamada bölgeye çadır gönderilene kadar epey bir süre geçeceğinden yıkılan evlerden tahta, kilim ve keçe gibi malzemelerin tedariki ile birlikte geçici olarak barakalar yaptırılıp afetzedelerin barınması sağlanmıştır. Burada dikkatimizi çeken konu Koroleş depreminde de diğer depremlerde

¹⁹⁹ BOA., A.İMKT.MHM., 280/60.

²⁰⁰ BOA., İ.DH., 516/35165.

²⁰¹ BOA., A.İMKT.MHM., 282/67.

²⁰² BOA., Y.PRK.DH., 6/19.

olduğu gibi depremzedelerin barınması için herhangi bir hazır bulunuşluk olmadığıdır. Bu deprem sonrasında dikkati çeken diğer konu ise 1851 Berat depreminde olduğu gibi çadır temini için ilk talebin Yanya Vilayetine yapılması ve askeriyenin depremzedelere ilk el uzatan kurum olmasıdır.

1 Temmuz 1893 tarihinde Görice’de meydana gelen şiddetli deprem sonrasında da diğer depremlerde olduğu gibi çadır tedariki ve baraka inşası konusunda bir takım sıkıntılar yaşanmıştır. 1893 Görice depreminde barınma ihtiyacının karşılanması anlamında üzerinde durulan ilk konu çadırların nereden temin edileceği ve barakaların nasıl inşa edileceği; ikinci konu ise halk ve memurlar için ayrı ayrı tahsis edilmiş olan çadır masraflarının nereden karşılanacağı olmuştur.

Bu deprem üzerinden baraka inşası ve çadır temini konusunu değerlendirdiğimizde; XIX. yüzyıl başlarına göre Tanzimat Fermanı’nın ilanından sonra pek çok kurumsal yenilik ve teknolojik gelişme yaşanmış olmasına rağmen, XIX. yüzyıl sonlarına yaklaşmış, ancak depremzedelerin barınma probleminin giderilmesi için hala sistematik bir kurumsal yapı veya bürokratik işleyiş ortaya konmamış olduğunu görmekteyiz.

1 Temmuz 1893 tarihinde Görice’de meydana gelen şiddetli deprem sonrasında; Hükümet Konağı, telgrafhane, hapisane gibi kamu kurumları başta olmak üzere halka ait yapıların da pek çoğu hasara uğramıştır. Depremden sonra diğer depremlerde olduğu gibi halk evlerini terk ederek ya evlerinin bahçelerinde ya da kırık alanlarda ikamet etmeye başlamıştır.

Depremden sonra açıkta kalan halkın ikametlerini sağlamak için 3. Ordu’dan 200 çadır istenmiştir. 3. Ordu’dan 200 çadırın yanında ayrıca hem mahpusların denetim altında tutulması ve hem de kırık bölgelere çıkmış olan halkın güvenliğinin sağlanması amacıyla bir bölük asker talep edilmiştir. 3. Ordu 1 bölük asker ve 200 çadırı doğrudan göndermemiş konu ile ilgili telgrafi merkeze de iletmiş ve seraskerlik makamının iznini istemiştir. Manastır Valisi Faik Bey’de depremlerin hala devam etmekte olduğunu merkeze bildirerek konuya bir an önce çözüm getirmelerini istemiştir.²⁰³ Seraskerlik makamı aynı gün içerisinde (4 Temmuz 1893) 3. Ordu’dan 1 bölük asker ve 200 çadır

²⁰³ BOA., Y..A...HUS., 277/42.

gönderilmesini onaylamıştır.²⁰⁴ Yapılan yazışmalardan anlaşıldığı üzere şiddetli bir deprem yaşanmış olmasına rağmen konu ile ilgili asker sevkiyatı ve çadır temini hemen gerçekleştirilmemiştir. Manastır Valisi, Dahiliye Nezâreti'ne göndermiş olduğu yazı ile birlikte bir bölük askerin gönderilmesi konusunda merkezden izin istemiş ve bu izin doğrultusunda konu karara bağlanmıştır.

Manastır Vilayetinden talep edilmiş olan 200 adet çadır bir takım bürokratik yazışmalar sonucunda Görice depremzedelerine ulaştırılmıştır. Depremzedelere ulaştırılan bu 200 çadır depremlerin devam etmesinden dolayı taşraya çıkıp baraka yaptıramayanlara dağıtılmıştır.²⁰⁵

İlerleyen süreçte Manastır Vilayeti'nde bulunan Askeriye, depremzedelere teslim ettiği kadar çadırın bedelini merkezden talep etmiştir.²⁰⁶ 1 çadırın bedeli 586 guruş(mecidi) olarak bildirilmiş ve toplamda 200 çadır için 117.200 guruş(mecidi) talep edilmiştir.²⁰⁷ Askeriye depremzedelere dağıtılan çadırların bu tarz durumlarda iki defa kullanıldığı takdirde bir daha işe yaramayacak duruma geldiğini belirtmiştir. Bu durumunda kendi ihtiyacı olması halinde hem askeriye'yi zor duruma düşürdüğünü; hem de masrafı arttırdığını belirtmiştir. Bundan dolayı deprem gibi doğal afetler meydana geldiğinde çadır ihtiyacı olması durumunda doğrudan çadır göndermek yerine eğer uygunsa ve vakit varsa baraka inşa edilmesini talep etmiş ve Meclis-i Mahsus-ı Vükela'da bundan sonra ki süreç için bu talebe olumlu yanıt vermiştir.²⁰⁸

Depremin meydana gelişinden sekiz ay sonra Manastır Vilayeti Defterdarlığı Dahiliye Nezâreti'ne, depremzede halka dağıtılan 200 çadır haricinde, deprem sonrası memurîn ve ketebe için yapılan çadır ve baraka masraflarının nereden karşılanacağını sormuştur.²⁰⁹ Merkez de memurîn ve ketebe için yapılan çadır ve barakaların toplam masrafının ne kadar guruş olduğunu; yapılan masraf ile ilgili ayrıntılı bir rapor hazırlanmasını ve bunun merkeze gönderilmesini istemiştir. Rapor kısa bir süre sonra gönderilmiştir. Raporda yer alan bilgiler şu şekildedir: Barakaların inşası için 2882 buçuk guruş, Manastır'dan getirtilen 97 adet çadırın nakliyesi için 513 guruş, Ohri'den

²⁰⁴ BOA., BEO., 230/17250.

²⁰⁵ BOA., BEO., 422/31639.

²⁰⁶ BOA., İ.DH., 1307/16.

²⁰⁷ BOA., BEO., 276/20686.

²⁰⁸ BOA., DH.MKT., 102/33.

²⁰⁹ BOA., BEO., 365/27329.

getirilen 107 adet çadır için kiralanan yük hayvanlarına 372 guruş ve yine Ohri'den getirilen 107 adet çadırın kayıkla nakli için 152 guruş; toplamda da 3919,5 (üç bin dokuz yüz on dokuz buçuk) guruş masraf yapıldığı belirtilmiştir. Maliye Nezâreti ayrıntılı bir şekilde gönderilen raporu incelemiş ve yapılan masrafların 309 senesi vergilerinden karşılanmasını uygun görmüştür.²¹⁰ Memurlar ve katipler haricinde halk için gönderilen 200 çadırın bedeli olan 117.200 guruş masrafında 310 senesi vergisinden karşılanması istenilmiştir.

1 Temmuz 1893 tarihinde Görice de yaşanmış olan bu deprem sonrasında halk barınma ihtiyacının karşılanması açısından açıkta bırakılmamış ancak şiddetli bir deprem yaşanmış olmasına rağmen çadırların temini konusunda bürokratik yazışmalar ve izin süreci kesinlikle atlanmamıştır. Burada dikkati çeken en önemli konu askeriyeye tarafından depremezedelere tahsis edilmiş olan 200 adet çadırın masraflarının merkezden talep edilmiş olmasıdır. Diğer önemli konu ise memurlar ve katipler için hem baraka inşası hem de çadır temini için yapılan harcamaların Manastır Vilayeti Defterdarlığı tarafından Maliye Nezâretinden talep edilmiş olmasıdır. Sonuç olarak memurlar ve halk için gönderilen çadırlar ayrı değerlendirilmiş ve masrafları da birisi 309 senesi vergilerinden ve birisi 310 senesi vergilerinden olmak üzere ayrı ayrı temin edilmiştir.

Barınma ihtiyacının karşılanması açısından ele aldığımız bir diğer depremde 1895 Aydonat ve Margiliç depremleri olmuştur. 14 Mayıs 1895 tarihinde saat gece saat beşte Aydonat kazasında iki defa şiddetli ve saat dokuza kadar yirmiden fazla olmak üzere ara ara hafif şiddette artçı depremler meydana gelmiştir. Aydonat'ta yaşanan deprem ile aynı saatte Margiliç kazasında da şiddetli bir deprem meydana gelmiş halk evlerini terk ederek güvenli bölgelerde ikamet etmeye başlamıştır. Margiliç kazasında ölen olmamakla birlikte evlerde ağır hasarlar oluşmuştur. Deprem aynı zamanda Yanya şehir merkezinde de hissedilmiş ancak burada herhangi bir zarara sebep olmamıştır. Meydana gelen depremde yaralananlara yardım etmesi amacıyla Yanya ve Aydonat'da bulunan doktorlar deprem bölgelerine sevk edilmiştir. Ayrıca depremde hayvanların da telef olduğu ancak henüz zayıatın durumunun belli olmadığı bildirilmiştir. Yanya Valisi Ahmed Bey depremin oluşturduğu hasarın tespiti için memurlar görevlendirildiğini aynı

²¹⁰ BOA., DH.MKT., 132/32.

zaman da deprem bölgeleri kaymakamları ile de iletişim halinde olduğunu telgrafla Dahiliye Nezâret-i Celîlesine bildirmiştir.²¹¹

Depremi takip eden süreçte en önemli konu halkın barınma ihtiyacının karşılanması olmuştur. Depremzedeler için ilk aşamada barakalar inşa edilene kadar Yanya Redif Taburu bölüklerinden çadır temin edilmesi istenmiştir.²¹² Toplamda 119 piyade neferi çadırı toplanmış ve deprem bölgesine gönderilmiştir. Yanya redif taburu bölüklerinden toplanıp deprem bölgesine gönderilen çadırlar henüz depremzedelere ulaşmamış iken, verilen çadırlar geri toplatılsa dahi kullanım süreleri dolmuş olacağı ve bir daha kullanılmaları mümkün olmayacağı sebep gösterilerek merkezden yerine yenileri talep edilmiştir.²¹³

Depremzedeler için Yanya da bulunan askeri depolardan gönderilmiş olan 119 çadır yetersiz olmuştur. Bunun üzerine Ergiri'deki askeri depolardan da çadır talep edilmiş ancak bu isteğe ilk aşamada olumsuz yanıt alınmıştır. Bunun üzerine merkezden gönderilen yazıda Ergiri'deki askeri depolarda bulunan çadırların hemen deprem bölgesine gönderilmesi ve bunlar için hiçbir para talep edilmemesi emredilmiştir.²¹⁴ Bunun üzerine Aydonat ve Margiliç depremzedeleri için barakalar inşa olana kadar Ergiri'deki askeri depodan halka 150 adet çadır gönderilmiştir.²¹⁵

Aydonat ve Margiliç depremzedelerinin barınması için ilk aşamada çadır kullanılması düşünülmüş ancak bunun temini konusunda ciddi zorluklarla karşılaşmıştır. Deprem bölgesinde doğrudan kullanılacak çadırlar olmadığı için civarda bulunan büyük askeri taburlardan çadır talep edilmiş ve bunların deprem bölgesine ulaşmaları epey zaman almıştır. Bunun yanında askeriye çadırları daha depremzedelere teslim etmeden maliyeti ve kullanım süreleri ile ilgili bilgiler vererek doğrudan olmasa da dolaylı olarak çadır masraflarını talep etmiştir. Merkezden çadır masraflarının talebine karşı olumlu veya

²¹¹ BOA., Y..A...HUS. 328/34.

²¹² BOA., İ..HUS., 37/74.

²¹³ BOA., BEO., 638/47832.

²¹⁴ BOA., DH.MKT. 386/102.

²¹⁵ Gönderilmiş olan çadırların masraflarının karşılanması için depremden üç yıl sonra yani 1898 yılında askeriye tarafından Dahiliye Nezâretine bir yazı gönderilmiştir. Ergiri'deki askeri depodan halka gönderilmiş olan 150 adet çadır bedeli elli dokuz bin iki yüz guruş olarak belirtilmiştir. Çadırların kullanılmayacak duruma gelmiş olduğuna vurgu yapılmış ve çadırların yeniden yapılıp Ergiri deposuna teslim edilmesi için gereken masrafın nereden ve nasıl karşılanacağı sorulmuştur. Belgeden anlaşıldığı üzere depremin üzerinden üç yıl geçmiş ancak depremde kullanılan ve bir daha kullanılmayacak hale gelen 150 çadırın yeniden yapılması için gereken paranın karşılanması sağlanmamıştır. BOA., BEO., 1155/86561, BOA., DH.MKT. 2097/86.

olumsuz bir yazı gelmemiş olsa da yaşanmış olan doğal afet sırasında depremzedelerin iskanının ön plana çıkmasından ziyade askeriye'nin çadır masraflarına vurgu yapması dikkate değer bir konudur. Çadır teminini takip eden süreçte baraka inşası işlemleri başlamıştır.

Aydonat ve Margiliç kazalarında inşa edilecek olan 500'den fazla baraka için; baraka başına 250 guruş masraf gideceği belirtilmiştir. Baraka inşası ve zahire temini için şimdilik mal sandığından 150.000 guruş akçe kullanılması gerekmektedir. Ayrıca Margiliç kazası için inşaat masrafları ve yemek ihtiyacından dolayı bu miktarın dışında da para talebinde bulunacağı tahmin edilmiştir. Depremin etkili olduğu bölgelerde yapılan keşfe göre toplamda 848 hane yapılacak olan tamir ile yeniden oturulacak hale gelebilmektedir. Bunun toplam masrafı 250.000 guruştur. Ancak barakalar inşa edilse dahi 2 veya 3 ay kullanacağı daha sonra kış geleceği için bir işe yaramayacağı belirtilmiştir. Barakalar için yapılan masraflarında boşa gideceği bildirilerek baraka inşasından ziyade doğrudan evlerin tamirine başlanmasının daha uygun olacağı bildirilmiştir. Böylece hem kış ayı süresinde depremzedelerin mağdur olmamaları hem de daha az masraf gitmesi hedeflenmiştir.²¹⁶ Ayrıca kış ayının yakın olduğu belirtilerek baraka inşası yerine doğrudan hasara uğrayan evlerin tamir edilmesi ve halkın daha kısa sürede evlerine dönmesi amaçlanmıştır. Her ne kadar baraka inşası yerine hasar gören evlerin doğrudan tamir edilmesi daha uygun olduğu belirtilmişse de zor durumda bulunan ve azami miktarda konaklayacak yere ihtiyacı olan depremzedeler için barakalar inşa edilmiştir.

İnşa edilmiş olan bu barakalar için gerekli para belediyeden ve toplanan yardımlardan karşılanmış ancak bu para yetersiz kalmıştır. Belediyeden verilen para ve yardımlardan toplanan para haricinde 43.000 guruş kaza sandıklarından karşılanmıştır. Yanya Vilayeti, Dahiliye Nezâreti'ne göndermiş olduğu yazıda kaza sandıklarından karşılanan 43.000 guruş masrafın nereden ve nasıl karşılanacağı hesabının bir an önce yapılmasını istemiş, Dahiliye Nezâreti de konuyu Maliye Nezâreti'ne aktarmış ve konunun en kısa sürede sonuca bağlanmasını bildirmiştir.²¹⁷

²¹⁶ BOA., DH.MKT. 392/44.

²¹⁷ BOA., DH.MKT. 419/56.

Ele almış olduğumuz depremler üzerinden ve incelemiş olduğumuz arşiv belgelerinin bize sunmuş olduğu bilgiler neticesinde depremzedelerin barınma ihtiyacının karşılanması konusunda karşımıza çıkan tablo şu şekilde olmuştur: Depremzedelerin barınma ihtiyacının karşılanması konusunda karşımıza çıkan en önemli konu XIX. yüzyıl başı, ortası veya sonları şeklinde karşılaştırmalı bir değerlendirmeye gittiğimizde dahi herhangi bir hazır bulunuşluk ile karşılaşılmamış olmasıdır. Ancak; çadır temini veya baraka inşası konusu XIX. yüzyılın sonlarında, XIX. yüzyıl başlarına göre biraz daha hızlı işlediği gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra baraka inşasının XIX. yüzyılın ilk yarısında tercih edildiği gözlemlenmezken, yüzyılın ikinci yarısında çadır yetersizliği durumunda baraka inşası yoluna başvurulmuştur. Depremzede halk için çadırlar deprem bölgesine en yakın mesafede olan askeriye veya askeriyelerden talep edilmiştir. Askeriye de elinde bulunan çadırları deprem mağdurlarının hizmetine sunmuştur. Ancak burada dikkati çeken konu çadırların askeriyeden çıkıp deprem bölgesine ulaşana kadar tüm masraflarının (nakliyesi, yıpranma bedeli) kalem kalem hesaplanması ve bu masrafların ilgili kurumlardan veya merkezden talep edilmiş olmasıdır.

Görüldüğü üzere depremlerden sonraki süreçte depremzedelerin barınması en büyük sorunsalı oluşturmuştur. Barınma ihtiyacının karşılanması için ilk olarak çadır temin edilmiş, çadırların yetersiz kalması ve içinde bulunulan mevsimin uygun olması durumunda barakalar inşa edilmiş ve en sonunda da hasara uğrayan yapılar tamir edilerek yeniden kullanılabilir hale getirilmiştir. Nitekim bu işlemlerin hepsinin maliyeti ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan masrafların karşılanması durumu ilk olarak kendi güçleri yetmesi durumunda halka bırakılmıştır. Halkın ekonomik anlamda yetersiz olması durumunda yapılan yardımlar devreye girmiştir. Yapılan yardımların yetersiz kalması durumunda ise masraflar genellikle yerel mal sandıklarından karşılanmaya çalışılmış, yerel mal sandığı yetersiz kaldığında ise Maliye Nezâreti'nden para talebinde bulunulmuştur.

3.3. TEDBİR VE KORUMA: HASTANE VE HAPİSHANELERDE BULUNANLARIN GÜVENLİ BÖLGELERE NAKLİ VE HÜKÜMET KONAĞININ TAŞINMASI

İnsanların toplu bir şekilde bulunduğu ve içinde buldukları koşullar nedeniyle hareket alanlarının dar olduğu hastane ve hapishane gibi kurumlar depremlerden sonra güvenli bölgelere aktarılmak istenmiştir. Hastaların başka hastanelere gönderilmesi, hastanelerin bahçelerine çıkarılması veya seyyar hastanelere taşınmasıyla toplu can kayıplarının önlenmesi amaçlanmıştır. Hapishanelerin nakli konusunda ise, ilk olarak mahkumların can güvenliği düşünülmüştür. İkinci aşamada ise depremden sonra ortaya çıkan kargaşa veya hasar durumlarında faydalanılarak mahkumların firar etmelerinin önüne geçilmek istenmiştir. Böylece bir yandan mahkumların hayatları garanti altına alınmak istenirken diğer yandan da herhangi bir güvenlik açığı oluşmaması hedeflenmiştir. Bu bölümde hastanelerin güvenli bölgelere naklini 1887 yılında Üsküp'te meydana gelen deprem üzerinden, hapishanelerin güvenli bölgelere naklini ise 1864 Drama ve 1893 Görice depremleri üzerinden anlatmaya çalışacağız.

Selanik - Kosova ve Havalisi Umûm Kumandanı Recep Paşa'nın göndermiş olduğu telgrafta belirtildiği üzere 24 Mart 1887 yılında Üsküp'te bir deprem meydana gelmiştir. Depremle birlikte Üsküp'te bulunan bir hastane ve hastanenin eklentilerinde ağır hasarlar oluşmuştur. Hastane müştemilatının bazı yerleri tamamen yıkılırken bazı yerlerindeki duvarlarında büyük çatlaklar meydana gelmiştir. Hastane de ağır bir hasar söz konusu olmasına rağmen hastalardan herhangi bir yaralanma veya ölüm söz konusu olmamıştır. Depremden sonra ortaya çıkan hasar sebebi ile hastane müştemilâtının bazı yerleri kullanılmayacak derecede hasar gördüğü için Rumeli ilinde ikamet etmekte olan hastalar evlerine gönderilmiştir. Anadolu halkından olan hastalardan bazıları hastanenin zarar görmeyen bölümlerine taşınmış; bazıları da hastanenin daha güvenli olan bölgelerine çıkartılmıştır.²¹⁸

10 Haziran 1864 tarihinde merkeze gönderilen belgede Drama'da bir iki aydır süre gelen depremlerin son zamanlarda şiddetini arttırdığı bildirilmiştir. Devam eden depremler neticesinde Drama'da bulunan hapishane zarar görmüştür. Hapishanenin

²¹⁸ BOA., Y..PRK.ASK., 39/26.

zarar görmüş olması mahkumların can güvenliği açısından tehlike oluşturmaktadır. Bu sebepten dolayı burada bulunan mahkumların Selanik'e sevk edilerek mahkemeleri sonuçlanmamış olanların mahkemelerinin Selanik'de karara bağlanması talep edilmiştir.²¹⁹ Drama kaymakamı tarafından merkeze gönderilen bu belgede hem mahkumların can güvenliği düşünülmüş hem de firar etmelerinin önüne geçilmek istenmiştir. Böylece Drama'da meydana gelebilecek şiddetli ve yıkıcı bir deprem sonrası hem can kayıpları aza indirilmeye çalışılmış; hem de şehrin güvenliği düşünülmüştür diyebiliriz.

1864 yılında Drama'da meydana gelen depremler sonrasında hapisanelerde alınan güvenlik tedbirine benzer bir tedbir 1893 Görice depreminde de uygulanmak istenmiştir. 1893 yılında Görice'de meydana gelen deprem sonrasında zarar gören pek çok binanın yanı sıra hapisanenin de ağır derece de hasara uğradığı belirtilmiştir. Hapisanenin de zarar görmüş olmasından dolayı mahkumlar hapisane bahçesine çıkartılmış ve güvenlikleri açısından burada konaklamaları sağlanmıştır. Ayrıca mahkumların ikamet etmeleri için çadır temin edilmiş ve artçı depremlerin şiddeti azalana kadar mahkumlar bu çadırlarda konaklatılmıştır.

1887 Üsküp, 1864 Drama ve 1893 Görice depremleri sonrasında yapılan yazışmalardan anlaşıldığı üzere afet yönetimi açısından hastane ve hapisaneler de bulunanların can güvenliği düşünülmüş ve bu bağlamda hasta ve mahkumlar daha güvenli bölgelere nakledilmiştir.

Hastane ve hapisanelerde alınan tedbire benzer bir tedbir 1893 Koroleş depremi sonrasında Hükümet Konağı'nın taşınması örneği ile karşımıza çıkmıştır. Yanya Vilayeti'nde bulunan Ergiri Sancağı'na bağlı Koroleş kasabasında 14 Haziran 1893 tarihinde meydana gelen depremde Hükümet Konağı ağır derecede hasara uğrayan yapılar arasında olmuştur. Meydana gelen deprem ile birlikte Hükümet Konağı'nın çatısı yıkılmış ve memurlar açıkta kalmıştır. Depremle birlikte Hükümet Konağı içerisinde bulunan telgraf odası da zarar görmüştür.²²⁰

Depremden sonra günlük işlerin güvenli bir şekilde yürütülebilmesi için geçici olarak Hükümet Konağı ve telgraphane depremden daha az hasar görmüş ve daha sağlam olan

²¹⁹ BOA., MVL., 992/71.

²²⁰ BOA., Y..PRK.DH., 6/19.

bir başka yapıya taşınmıştır. Ancak devam eden artçı depremlerden dolayı burada da yaşamın oldukça zor ve tehlikeli olması sebebiyle uygun görülmesi halinde Hükümet Konağı ve telgrafhanenin yakında ve güvenli olan “Proğan(Prağon,Perugan)” köyüne taşınması istenmiştir. Deprem bölgesi ile daha hızlı ve daha sağlıklı iletişimin sağlanması amacıyla merkezden bu teklife olumlu yanıt gelmiştir. Yapılan yazışmalardan sonra Koroleş kaza merkezinde bulunan Hükümet Konağı ve telgrafhane ile birlikte bu kurumlarda çalışan memurlar da geçici olarak Tepedelen Hükümetine üç saat mesafede yer alan Proğan köyünde bulunan Ali Efendi'nin evine taşınmıştır.²²¹ Hükümet Konağı ve telgrafhanenin Proğan köyüne taşınmasının ardından bazı köy muhtarları Proğan köyüne civar köylerden ulaşımın zor olduğunu belirterek Hükümet Konağı ve telgrafhanenin Koç köyüne taşınmasını istemişlerdir.²²² Ancak köy muhtarlarının taleplerine olumlu dönüş yapılmamış ve Hükümet Konağı ve telgrafhanenin yeniden inşasına başlanıldığı, yeniden inşa işlemi bitene kadar burada ikamet edileceği bildirilmiştir.²²³ Hükümet Konağı'nın taşınması ile birlikte hem burada görevli olan memurun can güvenliği düşünülmüş hem de deprem bölgesi ile daha sağlıklı bir iletişim mekanizması kurulması amaçlanmıştır. Aynı zamanda Hükümet Konağı'nın gayri faal bir durumda kalarak hem halkın hem de devlet işlerinin işlemlerinin aksamasının önüne geçilmiştir.

3.4. ÖNLEM: OKULLARIN TATİL EDİLMESİ

Afet yönetimi açısından önemli olduğunu düşündüğümüz diğer bir konu ise okulların tatil edilmesi veya okullarda oluşan hasarların giderilmesi konusu olmuştur. Ancak incelemiş olduğumuz belgeler neticesinde pek çok şiddetli veya şiddetsiz deprem meydana gelmiş olmasına rağmen birkaç örnek haricinde deprem sonrası süreçte okullardan veya eğitim öğretim hayatından pek bahsedilmediğini görmekteyiz.

XIX. yüzyılın başından 1893 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan topraklarında pek çok deprem meydana gelmiş olmasına rağmen hiçbir depremde veya

²²¹ BOA., DH.MKT., 91/13.

²²² BOA., DH.MKT., 118/14.

²²³ BOA., Y..A...HUS., 278/59.

deprem sonrası süreçte okullarda ne gibi tedbirler alındığı ya da alınması gerektiği gibi konulara yer verilmemiştir. İncelemiş olduğumuz belgeler içerisinde okullardan ve eğitim öğretim hayatından sadece 1893 Koroleş, 1893 Görice ve 1895 Aydonat depremlerinde bahsedilmiş, ancak bu bilgilerde yüzeysel nitelikte olmuştur.

1893 Koroleş depreminde bir okulun depremden ağır derecede hasar gördüğü bildirilmiş fakat okulun tadilatı veya tatil edilip edilmediği konusuna değinilmemiştir.²²⁴

1893 Görice depremi sonrasında Manastır Vilayeti Maarif Nezâreti Görice’de depremlerin devam ettiğini belirtmiş ve şiddetini arttırması durumunda okulların tatil edilip edilmeyeceğini Maarif-i Umumiye Nezâret-i Celilesi’ne sormuştur. Maarif-i Umumiye Nezâret-i Celilesi Görice’ye göndermiş olduğu yazıda okulların bir fen memuru tarafından teftiş ettirilmesini istemiştir. Yapılan bu teftiş sonrasında okullarda meydana gelen hasar durumu ağır derecede değil ise eğitim öğretim hayatına devam edilmesi istenilmiştir.²²⁵ Bu yazışma sonrasında yapılmış olan herhangi bir teftiş raporuna veya okulların tatil edilip edilmediğine dair belgeye rastlanmamıştır.

1895 yılında Aydonat’ta meydana gelen deprem sonrasında pek çok okulun ağır derece de hasara uğradığı ve hatta bazılarının tamamen yıkıldığı bilgisine yer verilmiştir.²²⁶ Depremin şiddetli olduğu ve birçok okulun hasar gördüğü bilgisine yer verilmesine rağmen deprem sonrasında yapılan yazışmalarda yalnızca Karapınar köyünde ki İbtidai Mektebinden bahsedilmiştir. Aydonat’a yakın mesafede bulunan Karapınar köyündeki İbtidai Mektebi depremde ciddi şekilde hasar görmüş ve eğitim görülemez bir hale gelmiştir. Karapınar halkı kendi aralarında topladıkları yardım parası ile okulu tamir etmiştir. Böylece bir köy okulu merkezin yardımını beklemeksizin imece usulü ile yeniden eğitim öğretim görülebilir hale getirilmiştir.²²⁷ Bunun haricinde Aydonat’ta bulunan diğer okullardan veya Aydonat depreminin etkilemiş olduğu Margiliç kasabasında bulunan okullarda ki eğitim öğretim faaliyetlerinden ve hasar durumundan bahsedilmemiştir.

²²⁴ BOA., BEO., 235/17553.

²²⁵ BOA., MF.MKT., 241/38.

²²⁶ BOA., Y..A...HUS., 329/113.

²²⁷ BOA., MF.MKT., 287/45.

3.5. FİNANSMAN: İÂNE KOMİSYONLARININ KURULMASI VE ATİYYE-İ SENİYYE GÖNDERİLMESİ

XIX. yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğunda meydana gelen doğal afetlerin oluşturmuş olduğu zaruret hallerinde ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanması için genel olarak vakıflara ait gelirler kullanılmıştır. XIX. yüzyılda ise doğal afetlerin meydana getirdiği zaruret hallerinde, özellikle de depremlerin yarattığı maddi hasarlarda ve felaketzedelerin mağduriyetlerinin giderilmesi konusunda devletin tutumunda değişme olmuştur. Bir zaruret hali olarak değerlendirebileceğimiz depremlerden sonra depremzedelere yardımcı olmak, onların ekonomik yükünü hafifletmek ve ayrıca yardımları organize etmek amacıyla iâne komisyonları kurulmuştur. Ancak bu durumda XIX. yüzyılın ilk yarısı ve ikinci yarısında farklılık göstermiştir.

1800'lü yılların başından 1850'lere kadar Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarında meydana gelmiş olan depremlerini incelediğimizde herhangi bir iâne komisyonunun kurulması ve bu iâne komisyonu aracılığı ile depremzedelere yardım ulaştırılması konusu ile karşılaşılmamıştır. XIX. yüzyılın başlarından XIX. yüzyılın ortalarına kadar meydana gelen depremlerde üzerinde durulan genel konu kamu binaları olmuştur. Kale, kışla-i Hümayûn, cami, kilise, anbar, mahzen, su yolları gibi yapıların üzerinde durulmuş ve kamuya ait bu yapılarda meydana gelen hasarların masraflarının karşılanması için de iâne komisyonu veya atıyye-i seniyye²²⁸ tertibine başvurulmamıştır. Bu yapıların tamiri için varsa vakıfları devreye sokulmuş ve vakıfları üzerinden masrafları karşılanmak istenmiştir. Vakıfları yok ise devlet kendi kurumları aracılığı ile gerekli olan bürokratik hiyerarşiyi izlemiş ve bu yapıların hasar masraflarının giderilmesi ve yeniden kullanılabilir hale getirilmesi durumunu sağlamıştır. Bu süreç genel olarak taşra ile merkez arasında mali işleri sağlayan kurum ve kişiler üzerinden yapılmış ve yetersiz kalınması durumunda ise mal sandıklarına başvurulması ya da ek vergi konulması durumu ile karşılanmaya çalışılmıştır. XIX. yüzyılın ilk yarısında incelemiş olduğumuz belgeler içerisinde sivil halka ait ev ve buna

²²⁸ Atıyye-i seniyye: Atıyye “bahşış ve ihsan” mânasına gelmektedir. Genellikle padişahlar tarafından nakit olarak verilen hediyeler için kullanılır. Önceleri şairlere, sanatkârlara, saray mensuplarına, ulemâ ve meşâyihе in‘âm, tasadduk, ihsan gibi adlarla verilen bu hediye doğal afetlerde zor durumda olan halka da nakit para şeklinde tahsis edilmiştir. Emecen, F.(1991). Atıyye-i Seniyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (c. 4, s. 64) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 64

benzer yapılarda hasar meydana geldiğinden bahsedilmiş ancak meydana gelen bu hasarın masraflarının nasıl ve nereden karşılandığına değinilmemiştir. Bu süreç içerisinde bölgesel yardım faaliyetleri veya bireysel çabalar sonucunda sivil halkın kendi binalarını tamir ettiği öngörülmektedir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında ise depremzedeler için yardım komisyonlarının kurulması ve atıyye-i seniyye gönderilmesine dair örnekler mevcuttur. XIX. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen depremlerde ortaya çıkan ekonomik ihtiyaçların karşılanması için başvurulan ilk yöntem deprem bölgesine yakın yerlerden depremzedeler için yardım toplanması olmuştur. Yardım toplanması için merkezden izin istenmiş ve izin alındıktan sonra deprem bölgesine yakın yerlere gönderilen yazılar ile depremzedeler adına yardım talebinde bulunulmuştur. Bu süreç içerisinde yardıma muhtaç olan ahalinin tespiti de yapılmış ve toplanılan yardımlar en acizden başlanılarak dağıtılma yoluna gidilmiştir. Tüm bu bürokratik işlemler göz önüne alındığında ve belgeler üzerinden yazışma tarihleri takip edildiğinde deprem mağdurlarına yardım ulaştırma işleminin biraz yavaş işlediği gözlemlenmiş ancak yapılan yardımlar depremzede halka ulaştırılmıştır. Bölgesel nitelikte yapılan yardımlar depremzedelerin ihtiyaçlarını karşılamaya yetersiz kalması durumunda ise başvurulan yöntem yardım komisyonlarının kurulması olmuştur.

1893 yılında Ergiri Sancağı'na bağlı Koroleş kasabasında meydana gelen depremin şiddetinin yüksek ve etki alanının geniş olması sebebiyle bölgesel anlamda yapılan yardımların depremzedelerin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemiştir. Bunun üzerine merkeze gönderilen yazıda daha büyük ölçekli yardım kampanyaları düzenlenmesi istenmiş ve daha sonra yardım komisyonları oluşturulmuştur. Yine 1893 yılında Görice de meydana gelen deprem sonrasında depremzedeler adına kullanılmak üzere deprem bölgesine yakın yerlerden yirmi beş bin guruş para yardımı toplanmıştır. Bundan başka yardım parasının toplanmasının güç olduğu belirtilmiş ve ayrıca ısrarla kış ayının yaklaşmakta olduğuna vurgu yapılmıştır. Depremzedelerin kış gelmeden daha güvenli ve sağlıklı bir ortamda ikamet etmesini sağlamak için İstanbul ve diğer vilayetlerden yardım toplanması istenmiştir.²²⁹ Her iki deprem vakasında da oluşturulan yardım komisyonlarının nasıl işlediğinden ayrıntılı bir şekilde bahsedilmemiş ancak yardım

²²⁹ BOA., DH.MKT. 131/3.

komisyonları ve kampanyalar ile birlikte daha fazla yardımın depremzedelere ulaştığı açık bir şekilde belgelere yansımıştır.

1895 yılında Aydonat'ta meydana gelen deprem sonrasında da yardım komisyonları kurulmuştur. Aydonat'ta meydana gelen depremde on bir köy tamamen yerle bir olmuş ve depremden sonra civar bölgelerden yapılan yardımlar yetersiz kalmıştır.²³⁰ Depremle birlikte bu on bir köyde bulunan kilise ve okullarında ağır derece de hasar gördüğüne vurgu yapan Rum Patrikliği, Adliye ve Mezahip Nezâret-i Celilesine gönderdiği yazıda Patrikane mensubu kişilerden oluşan bir yardım komisyonu kurulacağını ve toplanan yardımların depremzedeler için kullanılacağını bildirmiştir.²³¹

Bölgesel nitelikli yardımların yetersizliğinden sonra kurulmuş olan yardım komisyonlarının da yetersiz kalması veya yetersiz olacağına öngörülmesi üzerine depremzedeler için atıyye-i seniyye talep edilmiştir. 1851 Berat, 1893 Koroleş ve 1893 Görice depremleri atıyye-i seniyye talep edilen depremlere örnek teşkil etmektedir.

1851 yılında Berat'ta meydana gelen deprem sonrasında halkın ekonomik anlamda zor durumda olduğu belirtilmiş ve atıyye-i seniyye'ye muhtaç olduğu bildirilmiş ancak atıyye-i seniyye gönderilip gönderilmediğine dair herhangi bir bilgi verilmemiştir.

1893 yılında Ergiri Sancağı'na bağlı Koroleş kasabasında meydana gelen depremde bölgesel yardımların yetersiz kaldığına vurgu yapılarak atıyye-i seniyye talep edilmiştir. Yapılan talep üzerine Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ tarafından depremzedelerin en zor durumda olanlarına verilmek üzere yirmi bin guruş atıyye-i seniyye tertib edilmesi kararlaştırılmıştır.²³² Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ tarafından alınan karar padişaha

²³⁰ BOA., DH.MKT. 397/57. Aydonat ve Margiliç depremi sonrasında bireysel olarak Mehmet Ağa Derviş'in yapmış olduğu yardımlar karşılıksız bırakılmak istenmemiş ve Yanya Vilayeti merkeze göndermiş olduğu yazıda Aydonat halkından olan Mehmet Ağa Derviş'in, depremzedelere yapmış olduğu iskan ve iâşe yardımlarına istinaden kendisine "Tahlisiye Madalyası" verilmesini talep etmiştir. "Tahlis"; halâs etmek, kurtarmak, "Tahlisiye" de kurtarmayla ilgili anlamını taşır. Tahlisiye madalyasına "cankurtaran madalyası" adı da verilmekte ve vesikalarda bu isimle de anılmaktadır. Madalya; yangın, sel, deprem gibi türlü felaketler veya birdenbire vuku bulan tehlikeler karşısında ölümle burun buruna gelenleri canını hiçe sayarak, varlığını ortaya koyarak kurtaranlara veya felaketzede halka yardımda bulunanlara Osmanlı Devleti tarafından verilmiştir. Soydemir, S.(2011). Hayat Kurtarana Osmanlı'dan Madalya, *Yediküta Dergisi*, 35.Sayı, Temmuz 2011. s. 35.

²³¹ BOA., Y..A...HUS. 329/113.

²³² BOA., İ..DH., 1305/25.

sunulmuş padişah da bu isteğe olumlu yanıt vermiş ve gönderilecek olan yirmi bin guruşun 1893 senesi atiyye-i seniyyesi²³³ tertibinden karşılanmasını emretmiştir.²³⁴

Atiyye-i seniyye talep edilen bir diğer deprem 1893 Görice depremi olmuştur. 1893 yılında Görice’de meydana gelen depremden sonra yapılan bölgesel yardımlar yetersiz kalınca atiyye-i seniyye tertibinden de depremzedeler için para yardımı gönderilmesi talep edilmiştir.²³⁵ Manastır Vilayeti tarafından talep edilmiş olan atiyye-i seniyyeye merkezden olumlu cevap gelmiştir.²³⁶ Gönderilmiş olan yazıda atiyye-i seniyye tertibinden gönderilecek olan yirmi beş bin guruşun Manastır Vilayeti Emvâlinden (309 Senesi Emvâl-i Umûmiyesinden) tahsil edilmesi uygun görülmüştür.²³⁷

Tüm bunlardan özetle depremzedelere ekonomik anlamda destek vermek için izlenen ilk yol bölgesel yardımlar olmuştur. Bölgesel yardımların yetersiz kalması durumunda deprem bölgesindeki yönetici sınıf aracılığıyla merkezden farklı bölgelerde yardım kampanyaları düzenlenmesi ve yardım komisyonları oluşturulması istenmiştir. Bölgesel yardımların, yardım kampanyalarının ve yardım komisyonlarının yetersiz kalmasında da atiyye-i seniyye talep edilmesi yoluna gidilmiştir.

3.6. SİYASİ NÜFUZA ETKİ ETMENİN ÖNÜNE GEÇMEK: YARDIM AMAÇLI SOSYAL ORGANİZASYONLAR VE YARDIM KOMİSYONLARI ÜZERİNDE ALINAN TEDBİRLER

İncelemiş olduğumuz dönem içerisinde depremlerin yarattığı zararın ortadan kaldırılmasına yönelik olarak yapılan çalışmalar ve yardımlar esnasında Osmanlı Devleti’nin herhangi bir kimlik ayırımına başvurmadığı gözlemlenmiştir. Depremzede olan halka herhangi bir sınıf ayırımı yapmaksızın tebaa anlayışı içerisinde yardımda bulunulmuştur. Diğer bir deyişle ekonomik olarak yapılmış olan yardımlar herhangi bir kimlik süzgecine girmeden müslüman olsun veya olmasın buna bakılmaksızın depremzede olan halka dağıtılmıştır.

²³³ BOA., DH.MKT., 118/36.

²³⁴ BOA., BEO., 269/20146.

²³⁵ BOA., İ..DH.,1307/42.

²³⁶ BOA., BEO., 283/21217.

²³⁷ BOA., DH.MKT., 79/15.

İlgili bölümlerde de belirtildiği üzere hemen her afet sonrasında İstanbul'dan afet bölgesine görevliler yollanmış, zarar ziyan tespiti yaptırılarak maddi yardımda bulunulmuştur. Bu görevlilerin yanısıra, mahalli idarecilerin de katıldığı komisyonlar vasıtasıyla gerçekleştirilen yardım taksimatında asla müslim-gayrimüslim ayrımı yapılmamıştır.

Toplanan yardımların dağıtımı konusunda herhangi bir süzgeç söz konusu olmamışken “yardım toplama” işlemi konusunda “siyasi nüfuza etki etmek” konusunun önüne geçmek amacıyla hem bir takım tedbirler alınmış, hem de “yardım komisyonları” yakından takip edilmiştir.

1894 yılında Yunanistan'ın “Atalanti” kentinde meydana gelen depremin mağdurlarına ekonomik anlamda destek olmak için İstanbul Taksim'de bir konser düzenlenmek istenmiştir. Geliri depremzedelere aktarılmak üzere organize edilmek istenen konser hem sansür uygulamasına takılmış, hem de açık havada yapılmasına müsaade edilmemiştir.

Atina Sefâretliği'nden Hariciye Nezâreti'ne gönderilmiş olan telgrafta 20 Nisan 1894 tarihinde Yunanistan'ın “Atalanti” kentinde şiddetli bir deprem meydana geldiği bildirilmiştir.²³⁸ Yaşanan depremlerden sonra ilk belirlemelere göre 10.000'den fazla kişi evsiz kalmış, ve ayrıca depremde toplamda 255 kişi hayatını kaybetmiştir. Depremin meydana gelmesinden kısa bir süre sonra yardım faaliyetleri başlamıştır.²³⁹ Yunanistan Kralı büyük oğlu ile birlikte Atina'dan hareket ederek deprem bölgesine gelmiştir. Daha sonra Yunanistan Kraliçesi de Atina'dan hareket ederek depremzede halkı ziyaret etmek üzere deprem bölgesine gelmiş ve kraliyet ailesi deprem bölgesinde depremzedeler için bir araya gelmiştir.²⁴⁰ Rusya Hükümeti depremzedeler için 10.000 Dirhem ve İtalyan Hükümeti de 10.000 Frank yardımda bulunmuştur. Ayrıca İtalyan Hükümeti erzak ve temel ihtiyaç maddesi yardımında da bulunmuştur.²⁴¹ Rusya ve İtalya devletleri depremzede halk için yardımlarda bulunmuş ve bir anlamda Yunanistan'ın maddi yükünü hafifletmeye çalışmışlardır.

²³⁸ BOA., Y..A...HUS. 294/77.

²³⁹ BOA., Y..A...HUS. 294/91.

²⁴⁰ BOA., Y..A...HUS. 296/36.

²⁴¹ BOA., Y..A...HUS. 296/88.

Depremden sonra İstanbul'da da yardım kampanyaları düzenlenmiştir. Yardım kampanyalarının yanı sıra Lise Mektebi Müdürü Mösyö Hacı Kabristos'un önderliğinde bir komisyon Taksim'de Yunanistan depremzedeleri için konser düzenleyip yardım parası toplamak istemiştir. Konser için Yunan sefiri aracılığıyla Şehremaneti'ne yazılan dilekçe ile birlikte izin istenmiştir.²⁴² Zaptiye, Dâhiliye, Şehremaneti ve Hariciye Nezâretine yazılan yazılarda konserde okunacak manzûmelerin sansür edilmeleri istenmiş²⁴³ ve derkenar da şu nota yer verilmiştir: "*Mezkûr manzûmelerinden muzırr(zararlı) olanlarının okutturulmaması lüzumu derkenar bulunmuş olmasıyla.*"²⁴⁴ Ayrıca Hariciye Nezâreti tarafından yazılan yazıda Yunanistan depremzedelerine yardım göndermek üzere Taksim Bahçesinde yapılması planlanan konserin kapalı bir yerde yapılması istenmiştir. Mabeyn-i Hümâyûn ve Hariciye Nezâretinden; Zaptiye Nezâreti, Beyoğlu Mutasarrıflığı ve Yunanistan Sefâretliği'ne gönderilen yazıda konserin Tepebaşı Tiyatrosu gibi kapalı bir yerde yapılması uygun görülmüştür. Yunan sefiri ise yazmış olduğu dilekçesinde Taksim Bahçesinde konser için gerekli hazırlıkların yapıldığını belirterek konserin burada yapılmasını istemiş ancak bu isteğine olumlu bir sonuç alamamıştır.²⁴⁵ Görüldüğü üzere depremzedeler adına planlanan konsere doğrudan izin verilmemiştir. Okunacak manzûmelerin sansürlenmesi ve kapalı bir ortamda gerçekleştirilmesi gibi çeşitli kısıtlamalar yapılması istenmiştir. Bu kısıtlamalar bir anlamda siyasi gerginliği tezahürü olarak düşünülebilir. Aynı zamanda yapılan kısıtlamalar ile siyasi nüfuza etki etmenin önüne de geçmek amacıyla tedbir alınmıştır diyebiliriz.

Siyasi nüfuza etki etmenin önüne geçmek amacıyla yakından takip edilen bir diğer konu 14 Mayıs 1895 yılında Aydonat ve Margiliç kazalarında meydana gelen depremde mağdur olan depremzedeler için kurulan yardım komisyonu olmuştur. Yanya'da²⁴⁶ meydana gelen depremde zarar gören halka yardım etmek amacıyla Korfu Prefesi Mösyö Doroni tarafından bir yardım komisyonu kurulmuştur. Komisyon kurulduğu günden itibaren toplamda iki bin dirhem yardım toplamıştır. Ayrıca yardım miktarını

²⁴² BOA., BEO., 430/32191.

²⁴³ BOA., DH.MKT., 258/3.

²⁴⁴ BOA., BEO., 432/32344.

²⁴⁵ BOA., Y..A...HUS. 302/58.

²⁴⁶ Belgede, "Yanya" depremi olarak bahsedilen deprem 14 Mayıs 1895 tarihinde Aydonat ve Margiliç kazalarında meydana gelen depremdir. Deprem aynı zamanda Yanya şehir merkezinde de hissedilmiş ancak burada herhangi bir zarara sebep olmamıştır. Bu deprem burada belgeye Yanya'da meydana gelen deprem olarak yansımıştır.

arttırmak için yerel gazetelerde reklam da vermiştir. Korfu Baş Şehbenderliğinden Hariciye Nezâretine gönderilen yazıda yardım amaçlı toplanan paraların genellikle Ortodoks köylerinde kullanıldığı ve böylece halk üzerinde siyasi nüfusu arttırmaya yönelik bir hamle olduğu bildirilmiştir. Konu ile ilgili gerekli tedbirlerin bir an önce alınması gerektiğine vurgu yapılmıştır.²⁴⁷ Sonuç olarak Osmanlı Devleti 1894 yılında “Atalanti” depremzedeleri için düzenlenecek olan konserde uygulamış olduğu kısıtlamalarda ve 1895 Yanya depremzedeleri için organize edilen yardım komisyonunun çalışmaları üzerinde yapmış olduğu yakın takipte duygusal anlamda boşlukta olan depremzedelerin “siyâseten” kullanılmasının önüne geçmek istemiştir diyebiliriz.

3.7. DEPREMZEDELERE TANINAN VERGİ MUAFIYETİ

Afet yönetimi konusunda depremzedelerin yükünü hafifletmeye yönelik olarak atılan bir diğer adım da deprem bölgesi ve deprem mağdurları için vergi muafiyeti sağlanması olmuştur. Osmanlı Devleti merkez yönetimi deprem bölgesi ve depremzedelerin bir an önce normal hayata dönmesi için “vergi muafiyeti” ile üzerlerindeki ekonomik yükü hafifletme yoluna başvurmuştur. XIX. yüzyılın başından ortalarına kadar incelemiş olduğumuz belgeler içerisinde depremzedelere için tanınmış olan herhangi bir vergi muafiyetine rastlanılmamıştır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında depremzedeler için vergi muafiyeti sağlanmış olan ilk deprem 1851 Berat depremi olmuştur. Daha önce şiddeti ve yıkıcılığından bahsetmiş olduğumuz deprem sonrasında Yanya valisi tarafından Meclis-i Vâlâ’ya gönderilmiş olan arzuhalde depremzedeler için vergi muafiyeti tanınması gerektiği dile getirilmiştir. Meclis-i Vâlâ’da değerlendirilen konu aynı zamanda padişaha da bildirilmiş ve Berat depremzedeleri için vergi muafiyetini sağlanmıştır.²⁴⁸

XIX. yüzyılın ikinci yarısında depremzedeler için vergi muafiyeti sağlanmış olan ikinci deprem ise Tırhala depremi olmuştur. 12 Mayıs 1857 (18 N 1273) tarihli belgede

²⁴⁷ BOA., DH.MKT., 402/68.

²⁴⁸ BOA, İ..MVL., 223/7556.

Tırhala ve kazalarında üç sene önce deprem meydana geldiği ve pek çok evin hasar gördüğü bildirilmiş ancak depremin kesin tarihi ve şiddeti ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Yaşanan depremle birlikte birçok ev ve hayvan telef olmuştur. Ayrıca deprem sonrasında evleri harap durumda olan ahalinin malları ve hayvanları bir de “Yunan Hadisesi” esnasında Yunan eşkıyalar tarafından yağmalanmıştır. Hem yaşanan depremle maddi hasara uğramış olmaları hem de mallarının bir kısmı Yunan eşkıyalar tarafından yağmalanmış olması sebebi ile deprem bölgesindeki halk vergi verecek güçte olmadığını belirtmiş ve vergi muafiyeti istemiştir. Depremzedeler tarafından hazırlanan dilekçe Yanya ve Tırhala Valisine iletilmiş buradan da Meclis-i Vâlâ’ya gönderilmiş Meclis-i Vâlâ’da Maliye Nâzırı’nın da görüşüne başvurduktan sonra depremzede halka beş yıllık vergi muafiyeti sağlanmıştır. Ayrıca depremzedelere yardım etmek için bölgeye teftiş ekibi görevlendirilmiştir.²⁴⁹

XIX. yüzyılın ikinci yarısında depremzedeler için vergi muâfiyeti sağlanmış olan üçüncü deprem ise 1863 Yenice-i Karasu depremi olmuştur. Burada dikkati çeken konu vergi muafiyeti talebinin depremden iki yıl sonra yani 1865 yılında bildirilmiş olmasıdır. Aynı zamanda vergi muafiyeti için deprem tek sebep olarak gösterilmemiş diğer bazı doğal afetlerde vergi muafiyeti talebi için gerekçe olarak sunulmuştur.

Drama Sancağı’na bağlı Yenice-i Karasu kazası ahali-i merkume vekili İbrahim Bey’in Selanik Valiliği’ne oradan da merkeze göndermiş olduğu arzuhalde Yenice-i Karasu kazası halkının hayvanlarının telef olması, yaşanan deprem ve sel felaketi nedeniyle zarara uğradığı ve ekonomik anlamda zor durumda olduğu belirtilmiştir. İbrahim Bey Yenice-i Karasu kazası halkının afetzede olduklarına vurgu yaparak 1281 senesi öşrünü ödeyemeyeceklerini dile getirmiş ve Yenice-i Karasu için vergi muafiyeti getirilmesini istemiştir. İstanbul bu arzuhal üzerine Selanik Valiliğine bir yazı göndermiş ve durumun denetlenerek merkeze ayrıntılı bir keşif defteri gönderilmesini istemiştir. Hazırlanan keşif defterinde sebep (hastalık v.s.) ve tarih belirtilmeksizin iki sene önce hayvanların telef olduğu bilgisi verilmiştir. Hayvanların telef olmasını takiben yine 1863 senesinde deprem meydana geldiği ve bu depremin ambarları ciddi derecede harap ettiği söylenmiştir. Depremin ambara vermiş olduğu hasar sebebi ile ambarda bulunan zahireler de zarar görmüştür. Yine aynı sene şiddetli yağmurların yaşanması sebebi ile

²⁴⁹ BOA., A. JMKT.UM., 281/50.

çiftçiler ürünlerini hasat edememiş ve ürünlerinin yarısı ve bazı yerlerde yarıdan fazlası veya tamamı telef olmuştur. Yaşanan şiddetli yağmurlar nedeniyle pamuk, tütün ve ekin gibi bölge halkının temel geçim kaynakları ciddi oranda zarar görmüştür. Ayrıca yağmurların devam ediyor olması pamuk, ekin ve tütün gibi ürünlerin ekim işlemlerini geciktirmiştir.²⁵⁰ Yaşanan bir afeti diğer afetler takip etmiş ve afetzede halkın durumu daha da zorlaşmıştır. Ürünlerin hasat edilememesi hasat edilen veya ambarlarda bekletilen ürünlerin deprem sebebi ile zarar görmesi ve telef olması halkı iyice zor duruma sokmuş ve vergi muafiyeti istenmiştir. Yenice-i Karasu halkı ahali-i merkûme vekili İbrahim Bey vasıtasıyla Drama Sancağı'na gönderilen arzuhal buradan İstanbul'a gönderilmiştir. Arzuhal; Meclis-i Vâlâ'da değerlendirilmiş ve bunu takiben halkın gerçekten zor durumda olup olmadığını değerlendirmek üzere merkezden afet bölgesine keşif heyeti yollanmıştır. Yapılan keşif ve inceleme neticesinde afetzede halka vergi muafiyeti sağlanmıştır.

Depremler üzerinden incelemiş olduğumuz dönem içerisinde XIX. yüzyılın ilk yarısında hiç karşılaşmamış olmamıza rağmen XIX. yüzyılın ikinci yarısında toplamda üç deprem vakasında “vergi muafiyeti” konusu ile karşılaşmıştır. Vergi muafiyetinin sağlanması için geçen süre üç depremde de farklı olmuştur. En hızlı ve kısa sürede sağlanan vergi muafiyeti kararı 1851 Berat depremedeleri içindir. 1857 Tırhala ve 1863 Yenice-i Karasu depremedeleri için sağlanan vergi muafiyetleri ise bürokratik yazışmalardan takip edildiği üzere daha uzun süre sonra onaylanmıştır.

Karşımıza çıkan üç vergi muafiyetinde de sistematik bir düzen ve işleyişten söz etmek zordur. Her ne kadar vergi muafiyetinin kapsadığı bölgenin sınırları çizilmiş olsa da kimlerin bu durumdan faydalandığı, faydalanan halk üzerinde herhangi bir sınıf ayrımı yapıp yapılmadığı belirsiz bırakılmıştır. Bunun dışında dikkate değer bir diğer konu vergi muafiyeti talebi doğrultusunda gönderilmiş olan arzuhallere olumlu ya da olumsuz cevabın hemen verilmemesidir. 1857 Tırhala ve 1863 Yenice-i Karasu depremleri sonrası merkeze gönderilmiş olan vergi muafiyeti talepleri doğrultusunda merkez deprem bölgelerine keşif heyeti göndermiş ve durumun doğru olup olmadığını yerinde keşif ettirmiştir. Yapılan incelemeler sonrasında vergi muafiyeti sağlanmıştır.

²⁵⁰ BOA., MVL., 1014/55.

Bunun dışında dikkate değer bir diğer konu ise 1857 Tırhala depremzedeleri için vergi muafiyetinin üç yıl sonra, 1863 Yenice-i Karasu depremzedeleri için vergi muafiyetinin ise iki yıl sonra talep edilmiş olmasıdır. Bu iki depremin depremzedeleri için vergi muafiyeti talebinin iki ve üç yıl sonra gibi geç tarihli yapılmış olması bir anlamda bu depremlerin 1851 Berat depremi kadar büyük ve yıkıcı olmadığını gösterir niteliktedir. Aynı zamanda bu iki vergi muafiyetine gerekçe olarak sel, kıtlık, hayvan telefâtı gibi başka afetlerinde gösterilmiş olması bu durumu destekler niteliktedir.

Sonuç olarak; merkez yaşanan depremlerden sonra depremzede halkı korumak adına hemen vergi muafiyeti kararı almamıştır. Bunun tam aksine depremzede halkın vergi muafiyeti talebinde bulunmasını beklemiş, talebin gelmesi durumunda da depremzede halkın gerçekten vergi muafiyetine ihtiyacı olup olmadığını yerinde keşif ettirdikten sonra bu kararı almıştır. İlginç bir şekilde bazı depremlerin yıkıcılığı ve etki alanı geniş olmasına rağmen içinde vergi muafiyeti konusunu barındıran herhangi bir belgeye rastlanmamıştır. Vergi muafiyetinden 1851 Berat, 1857 Tırhala ve 1863 Yenice-i Karasu olmak üzere toplamda üç depremde bahsedilmiştir

SONUÇ

Depremler tarih boyunca hayatın normal akışını alt üst eden, insanoğlunun alışageldiği yaşam düzenini bozan olaylar olmuş ve insanoğluna büyük zararlar vermiştir. Balkan coğrafyası da sahip olduğu coğrafi özellikleri nedeniyle tarih boyunca birçok depremin meydana geldiği bir yer olmuştur. XIX. yüzyıl boyunca da Osmanlı Devleti'nin balkan toprakları üzerinde yaşanan depremler bölgeyi oldukça olumsuz etkilemiştir. Yaşanan depremler sonrasında pek çok insan hayatını kaybetmiş veya yaralanmış, aynı zamanda pek çok hayvan da telef olmuştur. Depremler birçok evin hasar görmesine ve yıkılmasına sebep olurken; yapılarda hasar oluşması ile birlikte yine birçok insan evsiz kalmış ve gündelik hayat her anlamı ile sekteye uğramıştır.

İncelemiş olduğumuz dönem içerisinde depremlerle ilgili Osmanlı belgelerinin bir kısmı betimledikleri olaylara ilişkin her hangi bir tarih vermemiş; belgelerin çıkış tarihleri üzerinden deprem tarihi tahmin edilerek saptanma yoluna gidilmiştir. Belgeler en can alıcı bilgide yani deprem tarihi konusunda yetersiz kalmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki yüzyıl gibi uzun bir süreç içerisinde bu durum benzer özellik göstermemiş özellikle Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra gelen yeni kurumsal gelişmeler ve teknolojik yenilikler sonrasında deprem tarihlerini daha rahat tespit ettiğimiz belgeler ile karşılaşılmıştır.

Depremlerin oluşturmuş olduğu hasarlar ve bu hasarların giderilmesi süreci ele alınırken sivil yapılardan ve binalardan ayrıntılı bir şekilde bahsedilmezken kamu binalarından detaylı bir şekilde bahsedilmiş özellikle askeri yapılar (kale,kışla) üzerinde durulmuştur. Askeri yapılar üzerinde oluşan deprem tahribatı oldukça ayrıntılı bir şekilde belgelere işlenmiş ve kale, kışla gibi yapılar üzerinde depremin oluşturmuş olduğu hasarın ortadan kaldırılması için oldukça titiz çalışmalar yapılmıştır. İkinci aşamada önemle bahsedilen yerler dini yapılar (cami,minare,mescit) olmuştur. Bunlar üzerindeki hasarlar da ayrıntılı bir şekilde açıklanmış ve tamiri için aynı askeri yapılarda olduğu gibi özel ilgi harcanmıştır. Hükümet Konağı, Telgraf ve Posta Nezâreti gibi diğer kamu kurumlarının binaları da üçüncü aşamada önemle bahsedilen yerler arasında olmuştur. Bu yapıları okul, hastane ve hapisane gibi insanların toplu şekilde yaşadığı diğer kamusal binalar izlemiştir. Belgelerde genel olarak bu yapılar üzerinde oluşan hasar

durumu ve bunların tamir işlemleri ele alınmış olması sebebi ile afet yönetimi açısından bilgi edinmek oldukça zor olmuştur. Belgelerin daha çok kamu binalarına dair bilgileri içeriyor olması sebebiyle sivil yapılar üzerinde oluşan hasarlardan, ölü ve yaralı sayısından da çok detaylı bir şekilde bahsedilmemiştir. Ölü ve yaralı sayıları nadiren ele alınmış ve bir depremin hasar yaratmaksızın sadece hissedildiği yerlerden çok nadir bahsedilmiştir. Ayrıca belgelerde; incelenen dönem içinde depremler sırasında ve sonrasındaki olaylarda afet yönetimi organizasyonu sistematik bir şekilde ele alınmamıştır. Deprem öncesi ve sonrası için beklenildiği gibi sistematik bir afet yönetimi organizasyonu planı yapılmamış veya belli bir plan ve proje doğrultusunda süreç yönetilmemiştir. Özet olarak genellikle deprem sonrası yeniden inşa veya onarım için mali ve askeri kaygı doğrultusunda belgeler ortaya çıkmış; sivil halka, sivil yapılara, depremin sosyal yıkıntısına belgelerde çok fazla yer verilmemiştir. Ancak bu durumun istisnasını incelemiş olduğumuz dönem içerisinde 11 deprem oluşturmaktadır. Nitekim bu 11 deprem ile ilgili olarak bazıları için detaylı bir şekilde keşif raporu oluşturulmuş ve bu raporlar bize öncesi ve sonrası ile depremi ele almamızı böylece afet yönetimi mekanizmasını açıklamamızı sağlamıştır.

Depremlerin meydana gelişinden sonraki iletişim mekanizmasına dikkat ettiğimizde; depremler meydana gelişinden sonra bürokratik hiyerarşiye dikkat edilerek aşağıdan yukarıya olacak şekilde gerekli yerlere bildirilmiştir. Ancak bu durum, yüzyıl gibi uzun bir süreç içerisinde farklılık göstermiştir. XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda meydana gelen teknolojik ve kurumsal gelişmeler bu süreci etkilemiş ve süreç yaşanan yenilikler ile birlikte değişiklik göstermiştir. Bu bağlamda yüzyılın ilk yarısında depremlerin merkeze bildirilmesi durumu ve hızı yüzyılın ikinci yarısına göre çok daha az ve yavaş iken yüzyılın ikinci yarısında hem çok daha fazla hem de daha hızlı olmuştur. En önemli aşama diyebileceğimiz durum yani depremin hiyerarşik üst kurum/kişilere veya merkeze bildirilmesinden sonra afet yönetimi işlemeye başlamıştır.

İkinci aşamada en önemli konu depremzedelerin barınma ihtiyacının karşılanması olmuştur. Afet yönetimi açısından karşımıza çıkan en önemli eksiklik depremzedeler için çadır teminin veya baraka inşasının pratik ve hızlı bir şekilde yapılmadığıdır. Diğer bir deyişle muhtemel bir deprem sonrasında ortaya çıkacak olan barınma ihtiyacının karşılanması için herhangi bir hazır bulunuşluk veya tedbir söz konusu değildir.

Genellikle askeriye tarafından sağlanan çadırlar depremzedeler için barınma ihtiyacının karşılandığı yerler olmuş, çadırların yetersiz kalmasında veya içerisinde bulunulan mevsim çadırda yaşamaya elverişsiz olması durumunda baraka inşasına başvurulmuştur.

Afet yönetimi açısından depremin merkeze bildirilmesi ve barınma ihtiyacının karşılanmasını takiben üzerinde durulan konu insanların toplu bir halde yaşadığı yerlerdeki can güvenliğinin sağlanması olmuştur. Bu amaçla hastane ve hapisane gibi yerlerde bulunan insanlar güvenli bölgelere tahliye edildiği gibi, okullar tatil edilmiş ve hükümet konağı, telgrafhane gibi kurumlar da daha güvenli yerlere taşınmıştır.

Tüm bu aşamalar sonrasında meydana gelen depremlerde oluşan maddi hasarların giderilmesi konusu ortaya çıkmıştır. Depremzedelere ekonomik anlamda destek vermek için izlenen ilk yol bölgesel yardımlar olmuştur. Bölgesel yardımların yetersiz kalması durumunda deprem bölgesindeki yönetici sınıf aracılığıyla merkezden farklı bölgelerde yardım kampanyaları düzenlenmesi ve yardım komisyonları oluşturulması istenmiştir. Bölgesel yardımların, yardım kampanyalarının ve yardım komisyonlarının yetersiz kalmasında da atıyye-i seniyye talep edilmesi yoluna gidilmiştir. Afet yönetimi konusunda depremzedelerin ekonomik yükünü hafifletmeye yönelik olarak atılan bir diğer adım da deprem bölgesi ve deprem mağdurları için vergi muafiyeti sağlanması olmuştur. Osmanlı Devleti merkez yönetimi deprem bölgesi ve depremzedelerin bir an önce normal hayata dönmesi için “vergi muâfiyeti” ile üzerlerindeki maddi yükü hafifletme yoluna başvurmuştur.

Meydana gelen depremlerden sonra Osmanlı Devleti'nin deprem bölgesine ve depremzedelere duyarsız kalmadığı gözlemlenmiştir. Ancak afet yönetimi konusunda sistematik bir işleyişten söz etmek mümkün olmamıştır. Karşılaşılmış olan bir deprem sonrasında afet yönetimi açısından ortaya çıkan eksiklik ve aksaklıklar derinlemesine değerlendirilip, muhtemel bir diğer deprem felaketine karşı gerekli tedbirlerin alınmadığı gözlemlenmiş ve böylece her afetin kendi boyutları çerçevesinde bir afet yönetimi mekanizması oluşmuştur. Ayrıca meydana gelen her deprem Osmanlı ekonomisi için ekstra bir masraf olarak ortaya çıkmış, köy, kasaba ve şehirler depremlerden olumsuz etkilenmiş ve yaşanan can kayıpları da nüfus artışına olumsuz yönde etki etmiştir.

KAYNAKÇA

YAYINLANMAMIŞ KAYNAKLAR

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri Tasnifi (AE.SSLM.III)

202/12076, 206/12258

Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO)

182/13618, 230/17250, 235/17553, 269/20146, 276/20686, 283/21217, 365/27329, 422/31639, 430/32191, 432/32344, 638/47832, 1152/86330, 1155/86561

Cevdet Adliye (C..ADL.)

28/1664

Cevdet Askeriye (C..AS..)

262/10905, 467/19504, 776/32862

Cevdet Belediye (C..BLD.)

71/3534

Cevdet Dahiliye (C..DH..)

274/13659

Cevdet Evkâf (C..EV..)

173/8616

Dahiliye Mektubî Kalemi (DH.MKT.)

73/42, 79/15, 91/13, 102/33, 118/14, 118/36, 131/3, 132/32, 258/3, 318/77, 343/18, 386/102, 392/44, 397/57, 402/68, 419/56, 1363/1, 1801/119, 1878/37, 2097/86

Dahiliye Şifre Kalemi (DH.ŞFR.)

131/39

İrade Dahiliye (İ..DH..)242/14748, 243/14836, 244/14873, 244/14889, 246/15004, 270/16901, 277/17381,
415/27496, 418/27656, 516/35165, 1305/25, 1307/16, 1307/42,**İrade Hariciye (İ..HR.)**

303/19239

İrade Hususi (İ..HUS.)

37/74

İrade Meclis-i Vâlâ (İ..MVL.)

223/7556, 229/7894, 266/10132, 322/13707

Hariciye Nezâreti Mektubi Kalemi (HR.MKT.)

276/80

Hariciye Nezâreti Tercüme Odası (HR.TO..)

10/115, 10/118, 10/120, 10/122, 10/127

Hatt-ı Hümâyûn (HAT)

595/29217, 1083/44111, 1159/45951, 1557/35

Sadaret Amedi Kalemi Evrakı (A.}AMD.)

33/10, 33/69, 34/10, 34/21, 48/57, 50/55-1

Sadaret Meclis-i Vâlâ Evrakı (A.}MKT.MVL.)

47/7

Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı (A.}MKT.MHM.)

39/69, 39/71, 40/90, 142/71, 146/82, 147/77, 280/60, 282/67

Sadaret Nezâret ve Devair Evrakı (A.}MKT.NZD.)

118/70, 119/1

Sadaret Umum Vilayat Evrakı (A.}MKT.UM..)

84/89, 281/50, 327/100, 335/63, 338/70, 341/69, 385/89, 419/54, 526/48, 536/43

Maarif Nezâreti Mektubi Kalemi (MF.MKT.)

241/38, 287/45

Meclis-i Vâlâ (MVL)

894/12, 992/71, 1014/55

Şura-yı Devlet (ŞD.)

2650/20

Yıldız Askeri Maruzat (Y..PRK.ASK.)

39/26, 128/79

Yıldız Dahiliye Nezâreti Maruzatı (Y..PRK.DH..)

3/75, 6/19, 9/43, 9/64, 9/66, 9/67, 10/7

Yıldız Elçilik Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik (Y..PRK.EŞA.)

3/73

Yıldız Hususi Maruzat (Y..A..HUS.)

194 1/77, 194 1/94, 194 2/30, 195/10, 195/109, 272/127, 272/141, 277/42, 278/59,
279/99, 294/77, 294/91, 296/36, 296/88, 302/58, 303/52, 328/34, 328/80, 329/113

Yıldız Maarif Nezâreti Maruzatı (Y..PRK.MF..)

4/3

Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV..)

120/121, 151/108, 158/132, 160/145, 161/97, 161/216, 166/211, 167/249, 174/2,
175/70, 175/198, 177/217

Yıldız Posta Telgraf Nezâreti Maruzatı (Y..PRK.PT..)

4/3, 9/113

Yıldız Serkurenalık Evrakı (Y..PRK.SRN..)

2/55

SÜRELİ YAYINLAR**Gazeteler**

Ceride-i Havâdis, sayı 550, 17 Zilhicce 1268; sayı 551, 24 Zilhicce 1268; sayı 556, 2 Safer 1268; sayı 557, 11 Safer 1268; sayı 558, 17 Safer 1268; sayı 559, 24 Safer 1268; sayı 909, 3 Rebiülahir 1275; sayı 911, 16 Rebiülahir 1275; sayı 912, 24 Rebiülahir 1275; sayı 913, 1 Cemaziyelevvel 1275.

Tercüman-ı Hakikat, sayı 1468, 7 Zilhicce 1303; sayı 4486, sayı 4489, 8 Zilhicce 1310; 4 Zilhicce 1310; sayı 4496, 22 Zilhicce 1310; sayı 4498, 24 Zilhicce 1310; sayı 4500, 27 Zilhicce 1310; sayı 4501, 28 Zilhicce 1310; sayı 4503, sayı 4504, 30 Zilhicce 1310; 30 Zilhicce 1310; sayı 4744, 17 Şevval 1311; sayı 4745, 18 Şevval 1311; sayı 4748, 21 Şevval 1311; sayı 4756, 2 Zilkade 1311; sayı 4757, 3 Zilkade 1311; sayı 4758, 4 Zilkade 1311; sayı 4760, 6 Zilkade 1311; sayı 4761, 8 Zilkade 1311.

ARAŞTIRMA ESERLERİ

ABOLMASOV, Biljana, JOVANOVSKI, Milorad, FERİĆ, Pavle, ARBANAS, Snježana Mihalić(2011). Losses due to historical earthquakes in the Balkan region: Overview of publicly available data. *Geofizika (Vol. 28.(1). s. 161-181.)*

ADIYEKE, A.Nükhet, ADIYEKE, Nuri(2012). 1856 Girit Depremi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi (c. 31, Sayı: 51, s. 1-38)*

AKÜN, Ömer Faruk(2003). Lehçe-i Osmânî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (c. 27, s.127-128). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*

ANAMERİÇ, Hakan, RUKANCI, Fatih(2009). Rasadhane-i Amire'ye 1869 Yılında Alınan Bazı Araç Ve Kitaplar Hakkında Belgeler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi (c. 49, Sayı: 2, s. 223-244)*

ARION, Cristian, ALDEA, Alexandru, LUNGU, Dan,(2008). Romania's Seismicity And Seismic Hazard: From Historical Records To Design Codes, ZAICENCO, Anton, PASKALEVA, Ivanka, CRAIFALEANU, Iolanda-Gabriela(Editörler). *Harmonization of Seismic Hazard in Vrancea Zone (s.1-16). Hollanda: Springer*

ARSLANTAŞ, Nuh(2013). Zelzele. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (c. 44, s.227-231) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*

ATAR, Zafer(2013). Fotoğraflarla Aydın-Denizli Depremi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies XIII/27*

AYDÜZ, Salim(2001). Kandilli Rasathânesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (c. 24, s. 301-303). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları*

BAL, Kibar(2018). Tanzimat'tan II. Meşrutiyete Osmanlı'da Depremler (1839-1908). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi. (Yıl: 6, Sayı: 72, Haziran 2018, s. 526-544)*

ÇAPA, Mesut(2002). Kızılay. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (c. 25, s. 544-546). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*

DAVISON, Roderic. H.(2003). Osmanlı İmparatorluğu'na Elektrikli Telgrafın Girişi. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM, Sayı: 14, s. 347-386)*. (Mehmet B. D., Çev.).

DOĞAN, Mehmet(2003). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Vadi Yayınları

EMECEN, Feridun(1991). Atıyye-i Seniyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 4 s. 64). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

EMECEN, Feridun(1996). Gelibolu. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (c. 14, s. 1-6.). İstanbul: Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama ve Ticaret Anonim Şirketi

ERLER, Mehmet Yavuz(2002). XIX. Yüzyıldaki Bazı Doğal Afetler ve Osmanlı Yönetimi. *Türkler*. (c. 13, s. 762-769). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları

GİRAY, Muhteşem(1992). Berat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (c. 5, s.473-475). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

GÖKDAĞ, A. Bilgehan, KARATAY, Osman(2000). *Balkanlar El Kitabı* (c. 1). Ankara: Akçağ Yayınları

İbnürrıza Tahir Kenan(1305). *Hadisât-ı tabiiyye*. İstanbul: Kitabcı Avadis

İLHAN, Şahin.(2009). Sofya. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 37, s.344-348). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

İNALCIK, Halil(2011). *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar - I Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

İNALCIK, Halil(2012). Osmanlı Tarihinde Balkanlar Tarihi Üzerine Yeni Araştırmalar. *Ankara Üniversitesi Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (GAMER)*. (c. 1, s. 1-11). Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları

İNALCIK, Halil(2008). Rumeli. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (c. 35, s. 232-235). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

İNALCIK, Halil(2005). Türkler ve Balkanlar. *BAL-TAM Türklük Bilgisi III*. Prizren: Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi

İNALCIK, Halil(2012). Tanzimat nedir?. İNALCIK, Halil, SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet(Editörler). *Tanzimat, Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu (s. 29 – 56)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

İNALCIK, Halil, SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet(2012). *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

JELAVICH, Barbara(2009). *Balkan Tarihi 18. ve 19 Yüzyıllar (c.1)*. (Tercüme: İ. Durdu, G. Tunalı, H. Koç). İstanbul: Küre Yayınları

KAÇMAZ, Muhammet(2013). Balkan Coğrafyası. *Türk Tarihinde Balkanlar (c. I)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları

KARPAT, Kemal(1992). Balkanlar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (c. 5, s. 25-32)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları

KIEL, Machiel(2016). Aydonat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (c. EK-1, s.146-148)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

KIEL, Machiel(1996). Görice. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (c. 14, s.157-158)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

KIEL, Machiel(2001). İşkodra. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (c. 23, s.433-434)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

KILIÇ, Orhan(1999). Mühimme Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Meydana Gelen Depremler. *Osmanlı (Toplum), (c. V, s. 671-677)*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları

KİBİCİ, Yaşar(2005). *Deprem*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları

KUZUCU, Kemalettin(1999). Osmanlı Döneminde İstanbul Depremleri. *Osmanlı (Toplum), (c. V, s. 679-685)*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları

KÜÇÜKALIOĞLU ÖZKILIÇ, Sema(2015). *1894 Depremi ve İstanbul*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

KÜÇÜKCAN, Talip, KÖSE, Ali(2000), *Doğal Afetler ve Din: Marmara Depremi üzerine psiko-sosyolojik bir inceleme*. İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı

LEBLEBİCİ, Özkan(2004). *Doğal Afetlerde Kriz Yönetimi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bilim Dalı, Yönetim Bilimleri Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi

LEE, William, JENNINGS, Paul, KISSLINGER, Carl, KANAMORI, Hiroo(2002). *International Handbook of Earthquake & Engineering Seismology, Part A*. California: Academic Press

Muallim Nâci (2009). *Lugat-i Naci*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

OCAK, Ahmet Yaşar(2011). *Sarı Saltık Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü (XIII. Yüzyıl)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

ORTAYLI, İlber(2011). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

ORTAYLI, İlber (1994). Tanzimat Devri ve Sonrası İdarî Teşkilât. *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*. (Ed. E. İhsanoğlu). İstanbul: İslam Tarih Sanat Ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)

ORTAYLI, İlber(1985). Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Yerel Yönetimler. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. (c. 1, s. 231-244). İstanbul: İletişim Yayınları

ÖZEY, Ramazan(2006). *Afetler Coğrafyası*. İstanbul: Aktif Yayınevi

ÖZTÜRK, Yücel(2013). Osmanlı Balkanı: Tarihi Süreçte Rumeli Beylerbeyliği'nin Kuruluş ve Gelişimi. *Türk Tarihinde Balkanlar*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları

ÜNAL, Mehmet Ali(1999). Osmanlı Devleti'nde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilatı. *Osmanlı*. (c. VI, s. 111-122). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları

PAPADOPOULOS, Gerassimos A., BASKOUTAS, Ioannis and FOKAEFS, Anna(2014). Historical seismicity of the Kyparissiakos Gulf, western Peloponnese, Greece. *Bollettino di Geofisica Teorica ed Applicata*, Vol. 55, n. 2. Greece: Institute of Geodynamics, National Observatory of Athens

PANTOSTI, Daniela, MARTINI, Paolo Marco De, PAPANASTASSIOU, Dimitris, PALYVOS, Nikos, LEMEILLE, Francis, and STAVRAKAKIS, George(2001). A Reappraisal of the 1894 Atalanti Earthquake Surface Ruptures, Central Greece. *Bulletin of the Seismological Society of America*, Vol. 91, No. 4

PANTOSTI, Daniela, MARTINI, Paolo Marco De., PAPANASTASSIOU, Dimitris, PALYVOS, Nikos, LEMEILLE, Francis, and STAVRAKAKIS, George(2004). Paleoseismological Trenching across the Atalanti Fault (Central Greece): Evidence for the Ancestors of the 1894 Earthquake during the Middle Ages and Roman Times. *Bulletin of the Seismological Society of America*, Vol. 94, No. 2

PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali(1999).*Türkçe Sözlük*. İstanbul: Doğan Kitap

RIRAJ, Skënder(1994). Delvine. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 9, s.147). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

SAKELLARIOU, Nikos, KOUSKOUNA, Vicki and MAKROPOULOS, Kostas Christou(2010). *Macroseismic Intensities in Central-Southern Peloponnese during the 19th century*. Greece: N&K University of Athens, Laboratory of Seismology, Internal Report

SANDER, Oral(1969). *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları

SATILMIŞ, Selahattin(2019). *Osmanlı Devleti'nde Afet Yönetimi ve Depremlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri(XIX. Yüzyıl Anadolu Depremlerinin Işığında)*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık

SELVER, Mustafa(2003). *Balkanlara Stratejik Yaklaşım Ve Bosna*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık

- SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet(1999). *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- SEZEN, Tahir(2006). *Osmanlı Yer Adaları*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 26.
- SEZER, Hamiyet(1996). 1894 İstanbul Depremi Hakkında Bir Rapor Üzerine İnceleme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı: 29, Cilt: 18*.
- SHEBALIN, Nikolai Vissarionovich, KARNIK, Vit, and HADZIEVSKI, Dragan(Editörler) (1974). Catalogue of earthquakes. Part I, 1901–1970, Part II, prior to 1901, Part III, Atlas of isoseismal maps. *UNDP/UNESCO Survey of the seismicity of the Balkan region, Skopje*.
- SOYDEMİR, Selman(2011). Hayat Kurtarana Osmanlı'dan Madalya. *Yedikıta Dergisi, 35. Sayı, Temmuz 2011*
- ŞAHİN, Cemalettin, SİPAHİOĞLU, Şengün(2009). *Doğal Afetler ve Türkiye*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık
- ŞEMSEDDİN SAMİ, (1317). *Kamus-ı Türkî*. Dersaadet: İkdam Matbaası
- TODOROVA, Maria(2006). *Balkanları Tahayyül Etmek (Imagining The Balkans)*. (D. Şendil, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları
- TOZLU, Selahattin(2001). Erzurum Tarihinde Depremler, *Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Deprem Semineri*. İstanbul: Globus Dünya Basımevi
- TÜRK DİL KURUMU(2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Akşam Sanat Okulu Matbaası
- ÜREKLİ, Fatma(1999). *İstanbul'da 1894 Depremi*. İstanbul: İletişim Yayınları
- ÜREKLİ, Fatma(2010). Osmanlı Döneminde İstanbul'da Meydana Gelen Âfetlere İlişkin Literatür. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Cilt: 8, Sayı: 16, s. 101-130.)*
- YAZICI, Muhammed(2012). 1851 Meğri Depremi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Sayı 28, Bahar 2012, s. 114-129)*

YAZICI, Nesimi(1992). Tanzimatta Haberleşme ve Kara Taşımacılığı. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM, Sayı: 3, s. 332-376)*

YERASIMOS, Stefanos(1994). *Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar Kafkasya ve Orta Doğu*. (Ş. Tekeli, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları

YILMAZ, Abdullah(2003). *Afet Yönetimi*. Ankara: Pegem A Yayınları

ZACHARIADOU, Eliazabeth(2001). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler*. (G. Ç. Güven, S. Öztürk, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

1- (AHEAD, The European Archive of Historical Earthquake Data 1000-1899). <https://www.emidius.eu/AHEAD/> (18.03.2019)

2- (Türk Tarih Kurumu, Tarih Çevirme Klavuzu). <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/> (18.03.2019)

3- (Swiss Seismological Service, SED).

<http://www.seismo.ethz.ch/en/knowledge/things-to-know/causes-of-earthquakes/europe/> (17.07.2019)

4- (Giardini, D., M.J. Jimenez & G. Grünthal. 2003. European-Mediterranean Seismic Hazard Map (European Seismological Commission, International Geological Correlation Program Project No:382 SESAME)). Erişim Adresi:

https://www.preventionweb.net/files/10049_10049ESCSESAMEposterA41.jpg (20.07.2019)

**EK-1. TABLO 1: 22 AĞUSTOS 1802 - 5 TEMMUZ 1898 YILLARI
ARASINDA MEYDANA GELEN DEPREMLER**

DEPREMLER					
NO.	BELGENİN MİLADİ VE HİCRİ TARİHİ	DEPREMİN MEYDANA GELDİĞİ TARİH VE ZAMAN DİLİMİ	DEPREMİN MEYDANA GELDİĞİ YER	HASAR DURUMU	ÖLÜ VE YARALI SAYISI
1.	22 Ağu 1802 29 Z 1217 ²⁵¹	27 Ekim 1802 ²⁵² (29 Cemâziyelâhir 1217) Belgede saat yedi buçuk civarı olarak belirtilmiştir. ²⁵³	Ruşçuk Bulgaristan	Cami, Minare (4 Adet), Ambar, Hane	Ölen veya yaralanan hakkında bilgi verilmemiş.
2.	1 Nis 1806 12 M 1221	Belirtilmemiş ²⁵⁴	Niğbolu Bulgaristan	Kale, Cephanelik	Ölen veya yaralanan hakkında bilgi verilmemiş.
3.	27 Eyl 1821 29 Z 1236	Belirtilmemiş ²⁵⁵	Edirne	Cami, Minare	Ölen veya yaralanan hakkında bilgi verilmemiş.

²⁵¹ Tablo üzerinde miladi ve hicri aylar kısaltılmış bir şekilde verilmiştir. Miladi aylar: Ocak: Oca., Şubat: Şub., Mart: Mar., Nisan: Nis., Mayıs: May., Haziran: Haz., Temmuz: Tem., Ağustos: Ağu., Eylül: Eyl., Ekim: Eki., Kasım: Kas., Aralık: Ara., şeklinde kısaltılmış; Hicri aylar ise Muharrem: M., Safer: S., Rebülevvel: Ra., Rebülâhir: R., Cemâziyelevvel: Ca., Cemâziyelâhir: C., Receb: B., Şaban: Ş., Ramazan: N., Şevval: L., Zilkade: Za., Zilhicce: Z. şeklinde kısaltılmıştır.

²⁵² Miladi, Hicri ve Rumi takvimler arasında tarih çevirmek için Türk Tarih Kurumu internet sitesinde yer alan "Tarih Çevirme Kılavuzu" kullanılmıştır. Tarih Çevirme Kılavuzu. (2019, 21 Şubat). Erişim adresi:

<http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/>

²⁵³ BOA, AE, SSLM.III, 206/12258.

²⁵⁴ BOA, C..AS., 776/32862.

²⁵⁵ BOA, HAT, 1557/35.

4.	15 Nis 1829 10 L 1244	12 Nisan 1829 (7 Şevval 1244) Belgede Şevval ayının yedinci gününe denk gelen Cumartesi günü birincisi sabah saat yedi buçuk, ikincisi ve daha yıkıcı olanı sabah saat on civarı olarak belirtilmiştir. ²⁵⁶	Edirne	Cami, Minare, Mescit	Ölen veya yaralanan hakkında bilgi verilmemiştir.
5.	19 May 1829 15 Za 1244	Belirtilmemiştir ²⁵⁷	Selanik ve Civarı Yunanistan	Hane, Dükkan, Selanik Kalesi	Ölen veya yaralanan hakkında bilgi verilmemiştir.
6.	15 Ara 1830 29 C 1246	Belirtilmemiştir ²⁵⁸	Niş Sırbistan	Hünkar Cami ve Minaresi	Ölen veya yaralanan hakkında bilgi verilmemiştir.
7.	12 Nis 1839 27 M 1255	Belgede depremin sabah saat dokuz sıralarında meydana geldiği belirtilmiş ancak tam tarihi hakkında kesin bilgi verilmemiştir. ²⁵⁹	Seçişte Yunanistan	Kilise	66 ÖLÜ
8.	4 Mar 1840 29 Z 1255	Belirtilmemiştir ²⁶⁰	Edirne	Su Yolları	Ölen veya yaralanan hakkında bilgi verilmemiştir.

²⁵⁶ BOA, HAT, 1083/44111.

²⁵⁷ BOA, HAT, 595/29217, BOA, C..AS., 467/19504

²⁵⁸ BOA, C..EV., 173/8616.

²⁵⁹ BOA, HAT, 1159/45951.

²⁶⁰ BOA, C..BLD., 71/3534.

9.	27 Haz 1843 29 Ca 1259	Belirtilmemiş ²⁶¹	Drama Yunanistan	Pirinç Mahzeni	Ölen veya yaralanan hakkında bilgi verilmemiş.
10.	16 Tem 1845 11 B 1261	Belirtilmemiş ²⁶²	İşkodra Arnavutluk	İşkodra Kalesi ve Kışla-i Hümâyûn	Ölen veya yaralanan hakkında bilgi verilmemiş.
11.	1 Kas 1851 06 M 1268	13 Ekim 1851 (17 Zilhicce 1267) Belgede sabah saat bir civarı olarak belirtilmiştir. ²⁶³ *Güncel kaynaklar depremin tarihini 12 Ekim 1851 olarak vermektedir.	Berat Arnavutluk *Depremi merkezi Berat olmasına rağmen şiddetli olmasından dolayı deprem Avlonya, Tepedelen, Delvine, Aydonat, Yanya ve Narda kazalarında da hissedilmiştir.	Kale, Hane, Konak, Dükkan, Han, Menzil, Medrese, Cami, Mescit, Tekke, Zaviye, Kilise, Köprü, Yol	1205 Ölü 1580 Yaralı 11.572 Telef olan hayvan sayısı.

²⁶¹ BOA, C..DH., 274/13659.

²⁶² BOA, C..AS., 262/10905.

²⁶³ BOA, İ..MVL., 223/7556.

12.	19 Nis 1853 10 B 1269	30 Mart 1853 *Rumi: 18 Mart 1269 Belgede depremin saat altıdan akşam saatlerine kadar aralıklarla devam ettiği belirtilmiştir. ²⁶⁴	Laskov Köyü Ağrıfe Nahiyesi Tırhala Sancağı Yunanistan	Hane, Ev	Ölen veya yaralanan yok.
13.	22 Agu 1853 17 Za 1269	I. Deprem: 26 Tem 1853 (19 Şevval 1269) Saat üç ve beşte olmak üzere iki defa meydana geldiği belirtilmiştir. II. Deprem: 28 Tem 1853 (21 Şevval 1269) Saat sekiz buçuk sıralarında meydana geldiği belirtilmiştir. ²⁶⁵	İşkodra Arnavutluk	Hane, Ev	Ölen veya yaralanan yok.
14.	22 Oca 1854 22 R 1270	10 Ocak 1854 (10 Rebiülahir 1270) Belgede depremin saat on bir yirmi sıralarında başladığı ve artçı depremlerin 17 Ocak 1854'e kadar devam ettiği belirtilmiştir. ²⁶⁶	İşkodra Arnavutluk	Hane, Ev	Ölü ve yaralılar olduğu bildirilmiş ancak sayısı hakkında bilgi verilmemiş.
15.	13 Eki 1854 20 M 1271	30 Temmuz 1854 (5 Zilkade 1270) Belgede depremin saat beş buçuk civarında meydana geldiği belirtilmiştir. ²⁶⁷	Delvine Arnavutluk	Kafosel Kalesi	Kafosel kalesinde bulunan yedi asker yaralanmıştır.

²⁶⁴ BOA. İ..DH., 270/16901.

²⁶⁵ BOA., İ..DH., 277/17381.

²⁶⁶ BOA., A.}AMD., 50/55-1.

²⁶⁷ BOA., A.}MKT.NZD., 118/70.

16.	12 May 1857 18 N 1273	Belgede deprem tarihi "Bundan üç sene mukaddem" olarak belirtilmiştir. ²⁶⁸	Tırhala Sancağı Ve Kazaları Yunanistan	Hane, Ev	Ölen veya yaralanan hakkında bilgi verilmemiş.
17.	5 Eki 1858 26 S 1275	1 Ekim 1858 (22 Safer 1275) Belgede depremin sabah saat altı sıralarında meydana geldiği belirtilmiştir. ²⁶⁹ *Güncel kaynaklarda depremin 30 Eylül 1858 tarihinde 6.6 şiddetinde meydana geldiği belirtilmiştir.	Sofya Bulgaristan	Hane, Ev, Kale, Kışla, Cami	4 Ölü
18.	26 Kas 1858 19 R 1275	I. Deprem: 7 Eylül 1858 (28 Muharrem 1275) II. Deprem: 27 Eylül 1828 (18 Safer 1275) Belgede depremin merkez üssünün Delvine olduğu belirtilmiş ancak en çok hasarın Delvine'nin toplamda yirmi dokuz köyünde meydana geldiğine vurgu yapılmış ve deprem saati ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. ²⁷⁰	Delvine ve Köyleri Ergiri Sancağı Arnavutluk	Hane(1552), Cami	10 Ölü 10 Yaralı

²⁶⁸ BOA., A. JMKT.UM., 281/50.

²⁶⁹ BOA., A. JMKT.UM., 327/100.

²⁷⁰ BOA., İ..DH., 418/27656.

19.	2 Ara 1858 25 R 1275	Belirtilmemiş ²⁷¹	İzbornik Bosna-Hersek	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş
20.	9 Ağu 1860 21 M 1277	8 Ağustos 1860 (20 M 1277) Belgede saat dokuzda çeyrek kalarak meydana geldiği belirtilmiş, sabah veya akşam olduğu belirtilmemiştir. ²⁷²	Edirne	Hasar yok	Ölen veya yaralanan yok.
21.	22 Ara 1861 19 C 1278	21 Aralık 1861 (18 C 1278) Belgede depremin saat beşi on dakika geçe meydana geldiği ve sekiz saniye kadar sürdüğü belirtilmiştir. ²⁷³	Bihke Bosna-Hersek	Kilise, Hane, Ev	Ölen veya yaralanan yok.
22.	15 Eki 1863 02 Ca 1280	Belirtilmemiş ²⁷⁴	Yenice-i Karasu ve Sarışaban Drama Yunanistan	Hane, Ev	Belirtilmemiş
23.	10 Haz 1864 5 M 1281	Belirtilmemiş ²⁷⁵	Drama Yunanistan	Hapishane, Hükümet Konağı	Belirtilmemiş
24.	6 Tem 1865 11 S 1282	Belirtilmemiş ²⁷⁶	Yenice-i Karasu Drama Yunanistan	Ambar	Belirtilmemiş

²⁷¹ BOA., A. JMKT.MHM., 147/77.

²⁷² BOA., A. JMKT.UM., 419/54.

²⁷³ BOA., A. JMKT.UM., 526/48, 536/43.

²⁷⁴ BOA., A. JMKT.MHM., 280/60.

²⁷⁵ BOA., MVL., 992/71.

²⁷⁶ BOA., MVL., 1014/55.

25.	31 Eki 1883 29 Z 1300	30 Ekim 1883 (28 Z 1300) Belgede depremin " <i>bir gün önce</i> " meydana geldiği belirtilmiştir. ²⁷⁷	Pire Yunanistan	Hasar yok	Ölen veya yaralanan yok.
26.	31 Eki 1883 29 Z 1300	Belgede deprem tarihi kesin olarak belirtilmemiş, hasar gören kilisenin tamiri için bir sene önce meydana gelen bir deprem işaret edilmiştir. ²⁷⁸	Preveze Yunanistan	Kilise (Panaya Rum Kilisesi)	Belirtilmemiş
27.	29 Ağu 1886 29 Za 1303	Belgede deprem tarihi '28 <i>Ağustos 1886'</i> gecesi olarak işaret edilmiş ²⁷⁹ ancak güncel kaynaklar deprem tarihini '27 <i>Ağustos 1886'</i> akşam saat dokuz buçuk sıraları olarak vermiştir.	Mora Yarımadası Yunanistan	Ev, Kilise, Köprü, Tren Yolu, Kamu Binaları	326 Ölü 1000'den fazla yaralı.
28.	2 Eyl 1886 03 Z 1303	I. Deprem: 29 Ağustos 1886 (29 Za 1303) Depremin gece saat altı sıralarında meydana geldiği belirtilmiştir. II. Deprem: 2 Eylül 1886 (3 Z 1303) Depremin gece saat dokuz yirmi sıralarında meydana geldiği belirtilmiştir. ²⁸⁰	Çerkeş Edirne	Hasar yok	Ölen veya yaralanan yok.

²⁷⁷ BOA., Y..PRK.EŞA., 3/73.

²⁷⁸ BOA., C..ADL., 28/1664.

²⁷⁹ BOA., Y..A..HUS., 194-1/94.

²⁸⁰ BOA., Y..A...HUS.,194-2/30.

29.	26 Mar 1887 01 B 1304	24 Mart 1887 (28 C 1304) Depremi saat sekizi on üç geçerek meydana geldiği belirtilmiş ancak sabah mı yoksa akşam mı olduğu belirtilmemiştir. ²⁸¹	Üsküp Makedonya	Hastane	Ölen veya yaralanan yok.
30.	10 Eyl 1888 04 M 1306	Belirtilmemiş ²⁸²	Ekinon ve Köyleri Atina Yunanistan	Hane, Ev	Yaralıları var ancak sayı belirtilmemiş .
31.	12 Oca 1889 10 Ca 1306	Belgede " <i>bu sabah</i> " ibaresinin ardından alafranga saat ile sabah altı yirmi altı da bir deprem meydana geldiği bildirilmiş, bunun haricinde deprem tarihi ile ilgili kesin bir bilgi verilmemiştir. ²⁸³ *Öte yandan gönderilen telgraf tarihi ile belge üzerinde yazan tarih arasında uyumsuzluk olduğu için deprem tarihlendirilmemiştir.	Atina Yunanistan	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş
32.	1 Tem 1890 13 Za 1307	*1 Temmuz 1890 tarihinde gönderilen telgrafta on üç günden beri depremlerin hafif şiddetle devam ettiği belirtilmiştir. ²⁸⁴	İpsala Edirne	Hane, Ev	Ölen veya yaralanan yok.

²⁸¹ BOA., Y..PRK.ASK., 39/26.

²⁸² BOA., Y..PRK.PT., 4/3.

²⁸³ BOA., Y..PRK.SRN., 2/55.

²⁸⁴ BOA., Y..PRK.DH., 3/75.

33.	21 Oca 1891 10 C 1308	Belirtilmemiş ²⁸⁵	Dokat Karyesi Avlonya Arnavutluk	Hane, Ev, Cami	Belirtilmemiş
34.	14 Eki 1891 10 Ra 1309	Belirtilmemiş ²⁸⁶	Preveze Yunanistan	Hükümet Konağı	Belirtilmemiş
35.	10 Nis 1893 23 N 1310	10 Nisan 1893 (23 N 1310) *Bu deprem Üsküp şehrinde saat sekiz buçuk sıralarında hissedilmiştir. ²⁸⁷ 11 Nisan 1893 (24 N 1310) *Bu deprem Priştine, Seniçe ve Peşte de hissedilmiş ancak saat belirtilmemiştir. ²⁸⁸ 13 Nisan 1893 (26 N 1310) *Bu deprem Üsküp şehrinde saat sekiz sıralarında hissedilmiştir. ²⁸⁹	Merkez üssü Krayovaç Sırbistan *Hissedilen Osmanlı şehirleri Üsküp, Priştine, Seniçe, Peşte	Hasar yok	Ölen veya yaralanan yok.

²⁸⁵ BOA., DH.MKT., 1801/113.

²⁸⁶ BOA., DH.MKT., 1878/37.

²⁸⁷ BOA., BEO., 182/13618.

²⁸⁸ BOA., Y..A...HUS., 272/127.

²⁸⁹ BOA., Y..A...HUS., 272/141.

36.	15 Haz 1893 30 Za 1310	14 Haziran 1893 (29 Za 1310) Belgede depremin sabah saat on iki sıralarında şiddetli bir şekilde meydana geldiği bildirilmiştir. ²⁹⁰	Koroleş Kasabası Ergiri Sancağı Yanya Vilayeti Arnavutluk	Hane, Ev, Kale, Kışla Cami, Kilise, Okul, Hükümet Konağı, Hapishane, Telgrafhane, Yol	18 ölü, 27'den fazla yaralı, 744 hayvan telef olmuştur. *Telef olan hayvan sayısından ve depremin şiddetli oluşunun belgelerde ısrarla üzerinde durulmuş olmasından dolayı ölü ve yaralı sayısının daha fazla olduğu tahmin edilmektedir.
37.	19 Ara 1893 10 C 1311	1 Temmuz 1893 Belgede deprem tarihi Rumi tarih ile verilmiş ve "19 Haziran 1309" olarak belirtilmiş, deprem saati hakkında bir bilgi verilmemiştir. ²⁹¹	Görice Arnavutluk	Hane, Ev, Hükümet Konağı, Hapishane, Telgrafhane, Okul	Ölen veya yaralanan hakkında bilgi verilmemiş.

²⁹⁰ BOA., Y..PRK.DH., 6/19.

²⁹¹ BOA., DH.MKT., 79/15.

38.	23 Nis 1894 17 L 1311	I. Deprem: 20 Nisan 1894 (14 L 1311) *Güncel kaynaklarda depremin saat 16.52 sıralarında meydana geldiği belirtilmiştir. II. Deprem: 27 Nisan 1894 (21 L 1311) ²⁹² *Güncel kaynaklarda depremin saat 19.42 sıralarında meydana geldiği belirtilmiştir.	Atalanti Yunanistan	Hane, Ev, Kilise, Köprü, Yol, Kamu Binaları vb. pek çok yapı.	*Güncel kaynaklar 255 Ölü, çok sayıda yaralı ve 10.000'den fazla evsiz olduğunu belirtmiştir.
39.	19 Tem 1894 15 M 1312	I. Deprem: 7 Ağustos 1894 (4 Safer 1312) Belgede depremin saat dört civarında meydana geldiği belirtilmiştir. II. Deprem: 15 Ağustos 1894 (12 Safer 1312) Belgede depremin saat altı civarında meydana geldiği belirtilmiştir. ²⁹³	Katana Yunanistan *Atina dağı ve civarındaki köyleri etkilemiştir.	Hane, Ev, vb. pek çok yapı.	13 Ölü, 22 Yaralı
40.	26 Kas 1894 27 Ca 1312	26 Ekim 1894 (*Rumi: 14 Teşrin-i evvel 1310) Belgede depremin gece saat altıdan sonra üç defa meydana geldiği belirtilmiştir. ²⁹⁴	Selanik Yunanistan	Yol	Ölen veya yaralanan yok.

²⁹² BOA., Y..A...HUS., 294/77.

²⁹³ BOA., Y..A...HUS., 303/52.

²⁹⁴ BOA., Y..PRK.PT., 9/113.

41.	11 Şub 1895 15 Ş 1312	Belirtilmemiş ²⁹⁵	Tekirdağ	Telgrafhane	Belirtilmemiş
42.	18 May 1895 23 Za 1312	14 Mayıs 1895 (19 Za 1312) Belgede gece saat beş sıralarında şiddetli olarak iki defa deprem meydana geldiği belirtilmiştir. ²⁹⁶	Aydonat ve Margiliç Yanya Vilayeti Yunanistan	Hane, Ev, Cami, Kilise, Okul, Hükümet Konağı, Telgrafhane	84 ÖLÜ *Sayı Belirtilmemiş ancak pek çok yaralı olduğu bildirilmiştir.
43.	12 Eyl 1895 22 Ra 1313	Belirtilmemiş ²⁹⁷	Manastır Yunanistan	Kilise (Kristehor Manastırı Kilisesi)	Belirtilmemiş
44.	10 Şub 1897 08 N 1314	10 Şubat 1897 (8 N 1314) Belgede depremin saat yedi buçuk sıralarında meydana geldiği belirtilmiştir. ²⁹⁸	Edirne ve Cisr-i Mustafa Paşa (*Cisr-i Mustafa Paşa Bugün Bulgarista'da Svilengrad)	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş
45.	24 Şub 1897 22 N 1314	24 Şubat 1897 (22 N 1314) Belgede depremin alafranga saat ile sabaha doğru dört buçuk sıralarında meydana geldiği belirtilmiştir. ²⁹⁹	İzvor Selanik Vilayeti Yunanistan	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş

²⁹⁵ BOA., DH.MKT., 343/18.

²⁹⁶ BOA., Y..A...HUS. 328/34.

²⁹⁷ BOA., ŞD., 2650/20.

²⁹⁸ BOA., Y..PRK.DH., 9/43.

²⁹⁹ BOA., Y..MTV., 151/108.

46.	29 May 1897 27 Z 1314	29 Mayıs 1897 (27 Z 1314) Belgede gece saat dördü çeyrek geçerek hafif şiddetli ve yine gece saat altı sıralarında şiddetli bir deprem meydana geldiği belirtilmiştir. ³⁰⁰	Dıraç Arnavutluk	Hasar yok	Ölen veya yaralanan yok.
47.	29 May 1897 27 Z 1314	29 Mayıs 1897 (27 Z 1314) Belgede sabah saat bir buçuk sıralarında şiddetli bir deprem meydana geldiği belirtilmiştir. ³⁰¹	Avlonya Arnavutluk	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş
48.	30 May 1897 28 Z 1314	28 Mayıs 1897 (26 Z 1314) Belgede akşam saat dört buçukta biri şiddetli biri hafif olmak üzere iki deprem meydana geldiği belirtilmiştir. ³⁰²	Selanik Yunanistan	Hasar yok	Ölen veya yaralanan yok.
49.	30 May 1897 28 Z 1314	28 Mayıs 1897 (26 Z 1314) Belgede akşam saat dördü geçerek biri şiddetli biri hafif olmak üzere iki deprem meydana geldiği belirtilmiştir. ³⁰³	Berat, Preveze, Yanya Arnavutluk ve Yunanistan	Hasar yok	Ölen veya yaralanan yok.

³⁰⁰ BOA., Y..PRK.DH., 9/64.

³⁰¹ BOA., Y..MTV., 158/132.

³⁰² BOA., Y..PRK.DH., 9/67.

³⁰³ BOA., Y..PRK.DH., 9/66.

50.	16 Haz 1897 15 M 1315	15 Haziran 1897 (14 M 1315) Belgede gece saat ikiye çeyrek varken şiddetli bir deprem meydana geldiği belirtilmiştir. ³⁰⁴	Görice Arnavutluk	Baca	Ölen veya yaralanan yok.
51.	28 Haz 1897 27 M 1315	26 Haziran 1897 (25 M 1315) Belgede akşam saat ikide hafif şiddetli iki defa deprem meydana geldiği belirtilmiştir. ³⁰⁵	Tiran Arnavutluk	Hasar yok	Ölen veya yaralanan yok.
52.	1 Tem 1897 30 M 1315	1 Temmuz 1897 (30 M 1315) Belgede depremin akşam saat dördü kırk geçerek meydana geldiği ve yaklaşık iki saniye sürdüğü belirtilmiştir. ³⁰⁶	Avlonya Arnavutluk	Hasar yok	Ölen veya yaralanan yok.
53.	2 Tem 1897 01 S 1315	Belirtilmemiş ³⁰⁷	Yanya Yunanistan	Hasar yok	Ölen veya yaralanan yok.
54.	3 Tem 1897 02 S 1315	3 Temmuz 1897 (02 S 1315) Belgede depremin saat dördü beş geçerek, batıdan doğuya doğru hissedilerek meydana geldiği belirtilmiştir. ³⁰⁸	Yenişehir Tırhala Eyaleti Yanya Vilayeti Yunanistan	Hasar yok	Ölen veya yaralanan yok.

³⁰⁴ BOA., Y..MTV., 160/145.

³⁰⁵ BOA., Y..MTV., 161/97.

³⁰⁶ BOA., Y..MTV., 161/216.

³⁰⁷ BOA., Y..PRK.ASK., 128/79.

³⁰⁸ BOA., Y..PRK.MF., 4/3.

55.	16 Tem 1897 15 S 1315	16 Temmuz 1897 (15 S 1315) Belgede depremin gece saat altıyı dokuz geçerek meydana geldiği belirtilmiştir. ³⁰⁹	Selanik Yunanistan	Hasar yok	Ölen veya yaralanan yok.
56.	13 Eyl 1897 15 R 1315	13 Eylül 1897 (15 R 1315) 13 Eylül 1897 tarihli belgede "geçen gece" ibaresinden sonra gece saatlerinde üçü hafif, biri şiddetli olmak üzere toplamda dört deprem meydana geldiği belirtilmiştir. ³¹⁰	Preveze Yunanistan	Hasar yok	Ölen veya yaralanan yok.
57.	25 Eyl 1897 27 R 1315	24 Eylül 1897 (26 R 1315) Belgede biri şiddetli, üçü hafif olmak üzere toplamda dört deprem meydana geldiği belirtilmiştir. ³¹¹	Görice Arnavutluk	Hasar yok	Ölen veya yaralanan yok.
58.	12 Mar 1898 18 L 1315	11 Mart 1897 (17 L 1315) Belgede depremin sabah saat bir yirmi sıralarında meydana geldiği belirtilmiştir. ³¹²	İşkodra ve Silistre Arnavutluk	Hasar yok	Ölen veya yaralanan yok.

³⁰⁹ BOA., Y..PRK.DH., 10/7.

³¹⁰ BOA., Y..MTV., 166/211.

³¹¹ BOA., Y..MTV., 167/249.

³¹² BOA., Y..MTV., 174/2.

59.	27 Mar 1898 04 Za 1315	27 Mart 1898 (04 Za 1315) Belgede gece saat yediyi beş geçerek hafif şiddetli bir deprem meydana geldiği belirtilmiştir. ³¹³	Yenişehir Tırhala Eyaleti Yanya Vilayeti Yunanistan	Hasar yok	Ölen veya yaralanan yok.
60.	5 Nis 1898 13 Za 1315	Belirtilmemiş ³¹⁴	Debre Makedonya	Hasar yok	Ölen veya yaralanan yok.
61.	2 Haz 1898 12 M 1316	2 Haziran 1898 (12 M 1316) Belgede sabah saat on ikiyi on geçerek hafif şiddetli bir deprem meydana geldiği belirtilmiştir. ³¹⁵	Gümölcine Yunanistan	Hasar yok	Ölen veya yaralanan yok.
62.	5 Tem 1898 15 S 1316	Belirtilmemiş ³¹⁶	Corila Köyü Zagor Nahiyesi Yanya Vilayeti Yunanistan	Kilise	Ölen veya yaralanan yok.

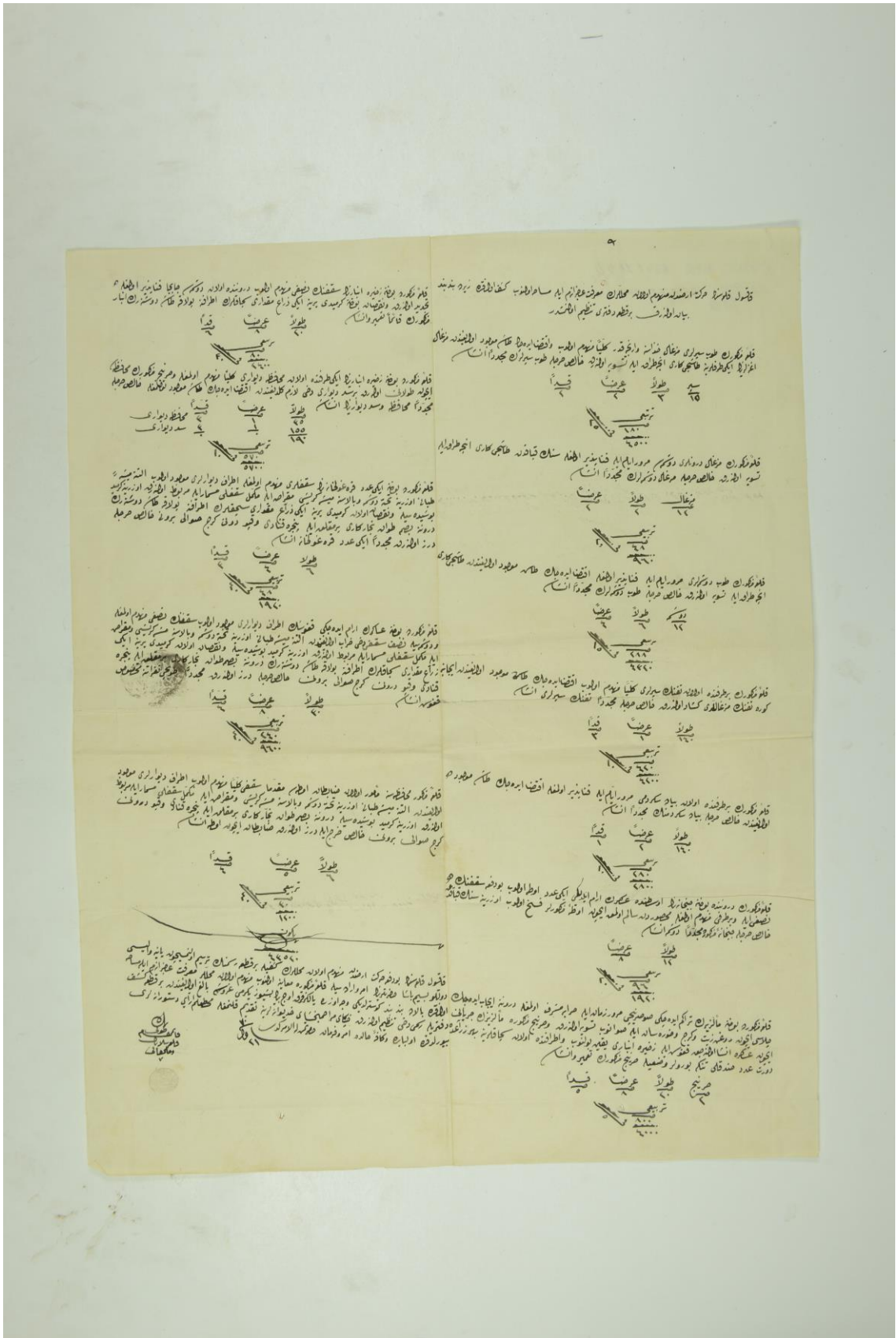
³¹³ BOA., Y..MTV., 175/70.

³¹⁴ BOA., Y..MTV., 175/198.

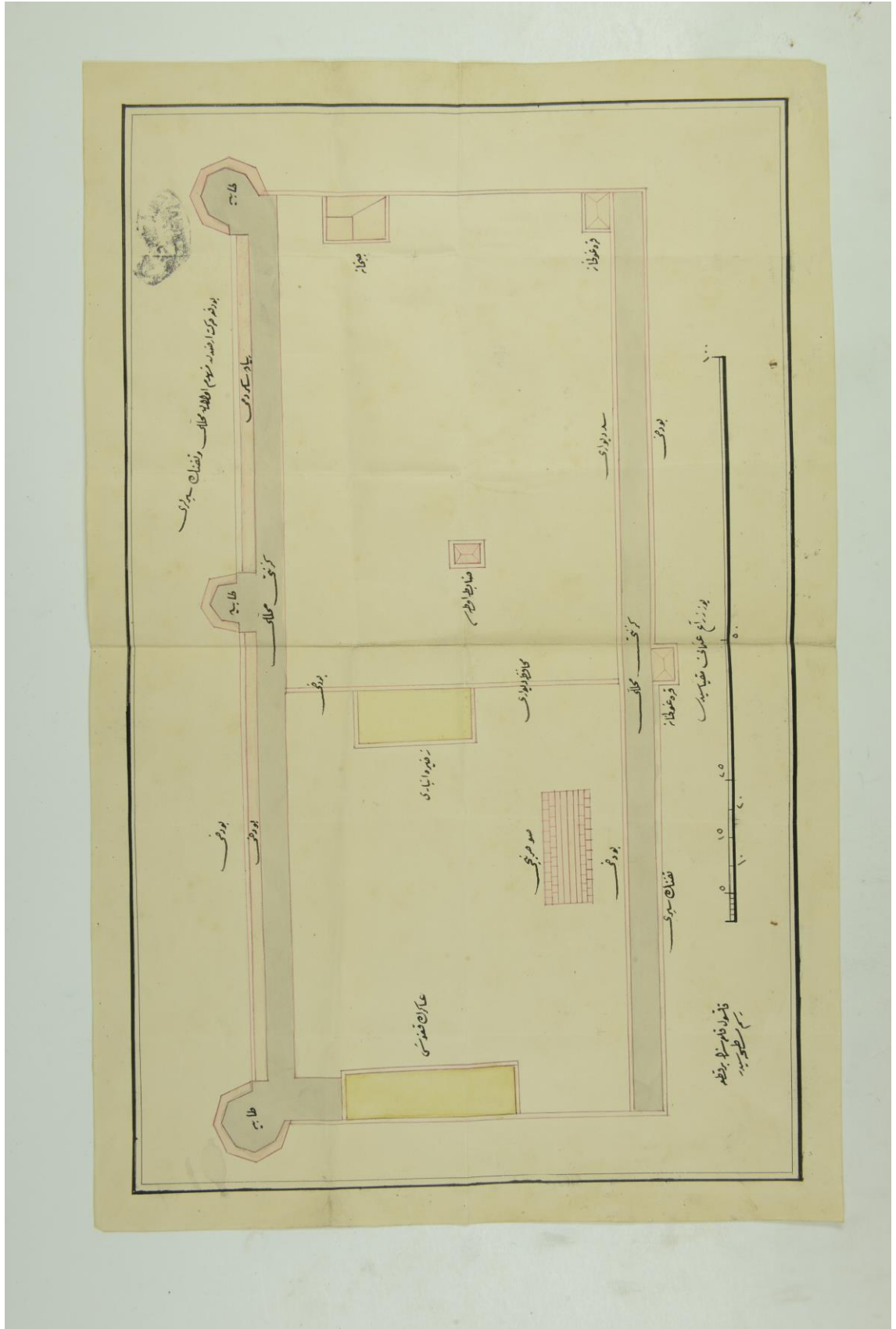
³¹⁵ BOA., Y..MTV., 177/217.

³¹⁶ BOA., BEO. 1152/86330.

EK-4. KAFOSSEL KALESİ KEŞİF DEFTERİ

EK-5. KAFOSEL KALESİNE AİT ÇİZİM

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

26./09/2019

Tez Başlığı : XIX. Yüzyılda Osmanlı Balkanlarında Depremler Ve Afet Yönetimi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 88 sayfalık kısmına ilişkin, 20/09/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 9 'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

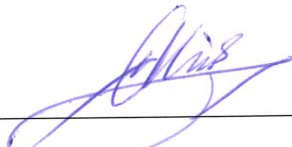
Gereğini saygılarımla arz ederim.

26./09/2019

Adı Soyadı: Erkan ENER
Öğrenci No: N12220888
Anabilim Dalı: Tarih Anabilim Dalı
Programı: Tarih

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Dr. Öğr. Üyesi Hulusi LEKESİZ

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY**

26./09/2019

Thesis Title : Earthquake and Disaster Management in the XIXth Century Ottoman Balkans

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 20/09/2019 for the total of 88 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 9 %.

Filtering options applied:

- Approval and Declaration sections excluded
- Bibliography/Works Cited excluded
- Quotes excluded
- Quotes included
- Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

26./09/2019

Name Surname: Erkan ENER

Student No: N12220888

Department: History

Program: History

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Dr. Öğr. Üyesi Hulusi LEKESİZ

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

26./09/2019

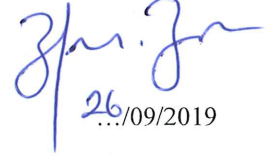
Tez Başlığı: XIX. Yüzyılda Osmanlı Balkanlarında Depremler Ve Afet Yönetimi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

26./09/2019

Adı Soyadı: Erkan ENER

Öğrenci No: N12220888

Anabilim Dalı: Tarih

Programı: Tarih

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Dr. Öğr. Üyesi Hulusi LEKESİZ

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY

26./09/2019

Thesis Title: Earthquake and Disaster Management in the XIXth Century Ottoman Balkans

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

26./09/2019

Name Surname: Erkan
Student No: ENER
Department: History
Program: History
Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Dr. Öğr. Üyesi Hulusi LEKESİZ